DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DTU Bibliotek Danmarks Tekniske Universitet | Anker Engelunds Vej 1 2800 Kgs. Lyngby | Tlf. 45 25 72 50 | bibliotek@dtu.dk www.bibliotek.dtu.dk

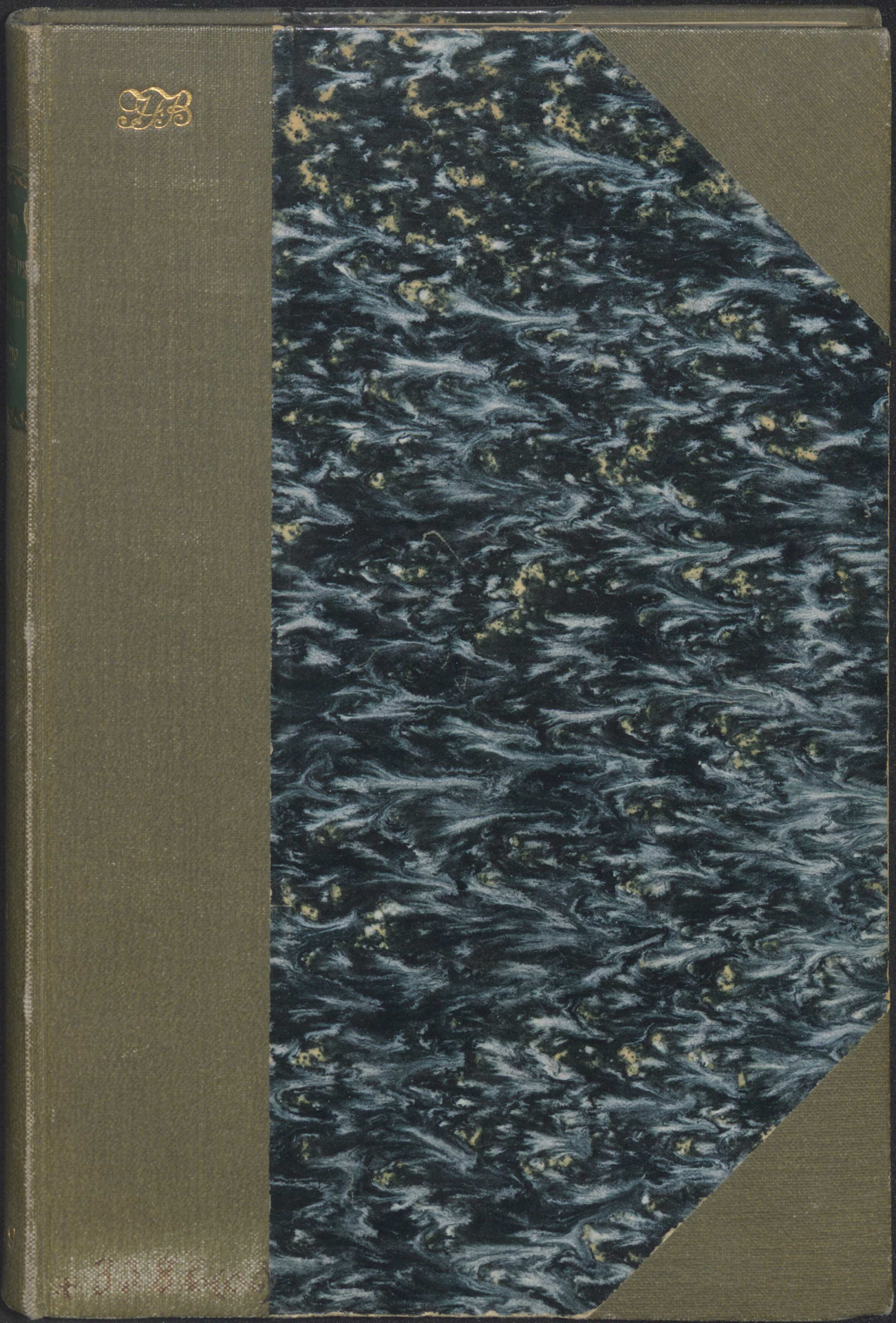

Denne Bog
tilhører
Industriforeningen
i
Kjøbenhavn

338.6 (489) Куф

1909.

KJØBENHAVNS SKOMAGERLAV

1909

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

KJØBENHAVNS SKOMAGERLAV

1509—4. OKTOBER—1909

HISTORISKE MEDDELELSER

AF

C. NYROP

KJØBENHAVN
NIELSEN & LYDICHES BOGTRYKKERI
1909

Trykt i 230 Exemplarer.

FORORD.

Det er efter Anmodning af Kjøbenhavns Skomagerlav, at jeg har udarbejdet nærværende lille Bog. Jeg har gjort det med Glæde, ti det har interesseret mig at blive bekjendt med et Lav, hvis Medlemmer have udfoldet et paa sin Vis saa kraftigt og ivrigt Liv i dets Tjeneste, som de efterfølgende Blade ville bære Vidnesbyrd om. Hvad jeg særligt ønsker at understrege, er dog, at naar Bogen er udarbejdet med den fjerde Oktober i Aar for Öje, er det ikke, fordi denne Dag kan sættes i Forbindelse med Lavets Oprindelse, men fordi den er en Mærkedag i dets Historie. Paa denne Dag for fire Hundrede Aar siden, altsaa den 4. Oktober 1509, har Kong Hans givet det udførlige Artikler, og disse Artikler ere de første, der kjendes for det; de omtales ndfr. S. 13 flg. og ere trykte i mine »Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen« (II, S. 316-323). Endnu skal det her oplyses, at de kjøbenhavnske Skomageres Lavsgjenstande med Undtagelse af de ndfr. S. 123 og S. 154 afbildede Pokaler ere deponerede i Dansk Folkemuseum, samt at Lavets Arkiv er afleveret til Landsarkivet for Sjælland. Og endelig skal her paa Lavets Vegne udtales en Tak til den Reiersenske Fond, der velvillig har støttet Bogens Fremkomst ved et Tilskud.

Lindevej 7, i September 1909.

C. NYROP.

INDHOLD.

	Side
Indledende Bemærkninger	1
I Katolicismens Tid	8
Fra Lavets Opløsning i 1526 til dets Opløsning i 1613	18
Garveriforhold og nye Artikler	28
Fra Enevældens første Tid	41
I stor Gjæld og stor Splid	49
Forskjellige Lavsforhold	61
Væsentlig om Svendene	87
Forordningen af 21. Marts 1800	109
I en nedad gaaende Tid	118
Fra Kampen mod Næringsloven	130
Den nye Tid	143
Nogle Bilag	177

Indledende Bemærkninger.

Den flinke smaalandske Landsbyskomager Jonas Stolt i Högsby, nogle Mil nord for Kalmar, der i 1880 som en næsten 70aarig Mand afslutter et lille kulturhistorisk Skrift, der 1890 bliver omplantet paa Dansk, er en god Type paa en Skomager. Han er livlig med i sit Haandværk, synes tilfreds med de kun smaa Kaar, det bringer, og følger med aabne Öjne den almindelige Udvikling, der foregaar omkring ham. Han er en intelligent og — paa sin Vis — en ærgjerrig Mand. Trods sin Mangel paa Øvelse i at skrive benytter han sin sidste, svage Tid til i et ofte kun knudret Sprog at skrive det ovenfor nævnte for Stedets Kulturhistorie vigtige Skrift. Han vilde mindes efter sin Død.

Han begynder Skriftet med at sige, at han i mange Aar har tænkt paa at »levne dette Minde efter sig«. Alt andet Arbejde efterlader et Minde, men et Aar efter en Skomagers Død er alt det Fodtöj, han har gjort, opslidt og dets Fremstiller for altid glemt. Hvad han her siger, er dog kun delvis rigtigt og absolut ikke særlig typisk for Skomageren. Der er andre Haandværkere, hvis Arbejder forsvinde nok saa hurtigt, her kunne f. Ex. Bagerne tale

med, og dernæst er der mange Skomagere, som endnu mindes, tiltrods for at deres Arbejder alle forlængst ere forsvundne. Nedenfor vil den ene danske Skomager blive nævnt efter den anden, ikke at tale om at Skomagerne som Stand gaa igjen i en Række Ordsprog og Talemaader. Af dem skulle vi nedenfor nævne nogle efter dog først at have vist, at der findes lignende Meddelelser ogsaa om Skomagernes Arbejde, d. v. s. om Skoene.

Hos Jøderne tilkjendegaves Overdragelsen af en Rettighed ved Overleverelsen af en Sko. Vi høre i Ruths Bog, at den vedkommende Berettigede drog en af sine Sko af og gav den til Boas, idet han sagde: »kjøb Du saa Jordlodden og ægt Ruth.« Særlig ved Ægteskab, hvor Bruden overdroges Manden, har en Sko (Tøffel) til langt ned i Tiden spillet en Rolle. I første Mosebog hedder det, at den barnløse Enke, med hvem hendes Mands Broder ikke vil indgaa Ægteskab, det saakaldte Leviratsægteskab, havde Ret til at drage en Sko af hans Fod, spytte ham i Ansigtet og sige: »Saaledes gaar det hver Mand, der ikke vil opbygge sin Broders Hus.« Om Luther fortælles det, at han en Gang ved et Bryllup tog en af Brudgommens Sko og lagde den op paa Brudesengens Himmel som Tegn paa, at han skulde have Herskabet og Regimentet, og endnu senere berettes der fra Tyskland om, hvorledes en af Brudens Tøfler med et Söm fæstedes til Væggen over Brudesengen som Tegn paa, at nu var hun undergiven Brudgommen. Endnu den Dag idag kjendes Talemaaden at »være under Tøflen«, men nu bruges den særlig om den Ægtemand, der maa lyde Hustruens Vilje. Og som en helt uforstaaelig Levning af Fortidens Skikke kastes endnu ofte en gammel Sko efter den Vogn, hvori Brudeparret kjører bort fra Brudehuset.

Overfor hvad her er antydet, mindes man uvilkaarligt, at Brugen af Sko eller rettere Sandaler i Oldtidens Rom

var forbeholdt den frie Mand, Slaven maatte gaa med nøgne Fødder. Skoen betegner da Mandens Værdighed. Og det er en i Norden kjendt Skik, at naar en Sön »ledes i Ret«, d. v. s. legimiteredes eller adopteredes, blev en Sko sat først paa Faderens og derefter paa Sönnens Fod, Sönnen fik Lov til at »stige« i Faderens Sko. Ogsaa heraf er der muligvis ned i Tiderne bevaret uklare Reminiscenser. Naar en Felberederdreng blev gjort til Svend, bestod en af Ceremonierne i, at der blev taget Maal af ham til et Par Sko. Ejendommeligt er det ogsaa i det kjøbenhavnske Tømmerlav at træffe den Skik, at en aarlig tilbagevendende Æresgave til Oldermandens Kvinde, til den afgaaende Stolsbroders Kvinde, til Tjenestepigen osv. bestod i et Par Sko. Skikken kjendes fra Tiden mellem 1626 og 1763.

Skomagerens Arbejde har altsaa fra gammel Tid spillet en Rolle. Der var Forskjel paa Manden med Sko paa Fødderne og Manden uden saadanne. I det daglige Liv maatte man hurtigt og let kunne komme til dette betydningsfulde og nyttige Attribut. Skomagerne fik derfor Ret til at sælge deres Sko ikke alene fra deres eget Vindue i Huset, hvor de boede, men ogsaa fra en »ret» Skobod, og dette almindelige Udsalgssted, der selvfølgelig maatte ligge centralt, gav ofte Navn til den Gade eller det Torv, hvor det fandtes. I Ribe træffe vi en Sudergade allerede noget för 1300. Den nu forsvundne Sudergade i Skjelskør har muligvis været ligesaa gammel. Sudergaden i Helsingør er en anselig Gade ved Byens Torv, Skomagerstrædet i Odense forbinder Albanitorv med Fisketorvet, Skomagergaden i Roskilde udgaar som Hovedgade fra Byens Torv, og i Kjøge hedder den vestlige Del af Torvet Suder- eller Skomagertorvet. Skomagerne maa da have været fremtrædende Haandværkere. Ned i Lavstiden høre vi, at Skomagerlavet i Kjøbenhavn rangerede höjt, af Haandværkere

stod kun Guldsmedene, Bagerne og Smedene over dem, og i Ribe bestemtes det endnu saa sent som i 1773, at Skomagerne skulde gaa først blandt Byens Haandværkere, naar der ofredes i Domkirken, efter dem kom Skræderne, Smedene, Handskemagerne og Snedkerne.

Det kan imidlertid ikke være paa Grund af deres økonomiske Velstillethed, at Skomagerne nød Anseelse. Skomagerne synes altid at have været nok en meget talrig, men tillige kun en fattig Haandværksklasse. I f. Ex. Ringsted og Kjerteminde skal der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede have været en endog utrolig Mængde Skomagere, 70 til 100, der væsentlig maatte leve af Markedssalg; fra Kjerteminde rejste de med deres Varer saa langt som til baade Samsø, Langeland og Laaland. Men vare Skomagerne ikke rige, vare de desto tænksommere. Deres stillesiddende Haandværk lod dem udvikle deres Tankeliv. De vide da ogsaa selv at pege paa, hvorledes en Række aandelige Kæmpere ere udgaaede fra deres Stand, saaledes den ateniensiske Skomager Simon, der udvexlede Tanker med Sokrates, den tyske Mystiker Jacob Böhme († 1624), Englænderen Georg Fox († 1690), der skabte Kvækernes Sekt, og fremfor Alle den tyske Mestersanger Hans Sachs († 1576). Efter hans Digtning at dömme var han bibelfast som en Præst og fuld af sand Kristentro — i vor nyeste Psalmebog findes endnu en af hans Psalmer (Nr. 18) — men samtidig var han godt kjendt med Boccaccio's Dekamerone og fuld af munter Livslyst. Skomagerne vare ingen Hængehoveder. Der nævnes en Tid en særlig Skomagerdans, vore Ordsprogs første Samler, Præsten Peder Syv taler om at »være overgiven som en Sudersvend«, og den blaa Mandag synes i væsentlig Grad at have haft Dyrkere mellem Skomagerne. Gjennem deres gudfrygtige Sind og samtidig livlige Temperament kunde de udvikle sig til endog modige Krigere. Det var en Skomager, som den tyske Stormester skyldte,

at han 1370 ved Rudau sejrede over de hedenske Littauer. Da Fanebæreren var falden, greb Skomageren Hans fra Sagan Banneret og førte Hæren til Sejr, en Sejr, som han betalte med Tabet af sit ene Ben.

Her i Landet har man kjendt den samme Udvikling. Ordsproget lyder jo: »Han agter ej mer om sit Liv end en forvoven Skomager«. Og Holberg skjæmter med, at Skomagerne elske at høre Trompeters Lyd. De ville høre dem ved deres Brylluper. Men i »Barselstuen« lader han Troels indlede sin Omtale heraf med de Ord: »Vedst Du ikke, at gemene Folk er allerprægtigst«, og herved røber han, hvad sandt er, at Skomagerne trods al aandelig Udvikling, trods deres Livlighed og Kjækhed altid i den almindelige Bevidsthed har staaet som kun uformuende Smaahaandværkere.

I den Retning peger Ordsproget »Klokken er kun for Skomagere og Skrædere«. De paagjældende Haandværkere vare strengt bundne til deres Arbejde. Og Skomagernes ringe Kaar antydes yderligere, naar det hedder: »Skomageren lapper Andres Sko og gaar selv barfodet«, »Skomageren har selv de daarligste Sko«, »Skomagerens Kone maa selv gaa i pjaltne Sko«. Og de smaa Kaar synes at have sat mindre heldige Spor hos ham, bl. A. i en langsom Forretningsgang: »Med det Snareste, d. e. om tre Uger, siger Skomageren«, »Det har ingen Hast, sagde Skomageren, han aad Velling med sin Syl«. Ordsprogene strejfe endog ind paa en Antydning af, at Skomagerne kunne være mindre redelige: »Det er ærligt at sy Sko, naar Læderet ikke er stjaalet«. Ja det hedder: »Skomager, Skomager bliv ved din Læst, til Helved kommer Du ganske vist«, men her er det formentlig kun Forbindelsen med den usalige, altid vandrende »Jerusalems Skomager«, der gjör sig gjældende; over ham hvilede jo Herrens Forbandelse.

Herved skulle vi dog ikke dvæle, Skomagernes gode

Navn og Rygte har Intet lidt herved. Men hvad her endnu skal nævnes, er, at Skomagerne oftere omtales som legemligt svage. »Skomagere og Skrædere ere gjerne vanføre enten med det Ene eller det Andet«, siger Ordsproget, ja det hedder »at sidde hjemme som en lam Skomager«. Drengene, der bleve sat til Skomageriet, behøvede ikke at vælges blandt de særlig stærke, og saa kom jo hertil, at det stillesiddende Haandværk paatvang dem en langtfra sund Arbejdsstilling. Skomagerne sidde stærkt böjede over det ved Spandremmen til Knæet fastgjorte Stykke Fodtöj, Brystet presses ofte imod det, saaledes at forskjellige indre Organer lide. Men trods Alt have Skomagerne dog Tiderne igjennem vidst at bevare de ovenfor nævnte fremtrædende Egenskaber, saaledes som det ogsaa kan vises her i Dnnmark.

Den gudhengivne Tro repræsenteres af den Skjærn-Skomager Frands Lund, der var Udsending fra Brødremenigheden i Kristiansfeldt og skrev et langt Digt om Skrædersvenden, der 1824 døde som Præst i Gjörding, og der kan atter og atter paavises Begivenheder, i hvilke livsmodige Skomagere have gjort sig gjældende. Da Kong Niels 1134 i Slesvig maatte sone Knud Lavards Drab med sit Liv, spillede Byens Skomagere en vistnok ganske betydelig Rolle; det er Skomagernes höje Værdsættelse af deres Arbejde, der 1507 fremkalder det første som senere andre Forsøg fra Kongemagtens Side paa at bryde Lavenes Magt, og det er endnu almindelig kjendt, hvilken Indflydelse Skomageren fra Rudkjøbing, Rigsdagmanden og Venstreføreren J. A. Hansen († 1877) øvede paa Danmarks indre Politik i Tiden efter 1849. Den oratoriske Stridsgymnastik, han saa ofte yndede at hengive sig til, kan muligvis ses i Forbindelse med hans oprindelige Stilling som Skomager. I det kjøbenhavnske Skomagerlav kan der i alt Fald paavises Perioder, i hvilke der synes

at have gjort sig lignende Tilböjeligheder gjældende hos en stor Del af dets Medlemmer, baade Mestere og Svende, hvad der førte til langvarige indbyrdes Stridigheder. Men lad det ved Siden heraf endnu blive erindret, at da Kjøbenhavns Bevogtning i 1848 og 1849 betroedes til Kjøbenhavns Borgervæbning i Forbindelse med Livjægerne, kan der fortælles om en Skomager, der ved sin Sang og sit Guitarspil satte Liv og Humør i de ellers saa trivielle Vagtstuer. Og skjöndt Skomagerdrengene, som ovenfor nævnt, ikke behøvede at være særlig stærke i legemlig Henseende, have de fra gammel Tid haft Ord for at være et endog meget livligt Folkefærd; og i flere end een fornöjelig Batalje med saavel Skolediscipie som Haandværksdrenge have de stolt baaret Sejren hjem.

I Katolicismens Tid.

Første Gang vi høre Tale om kjøbenhavnske Skomagere, er i Erik Menveds Dage. Kjøbenhavns Herre, Biskopen af Roskilde, der paa den Tid hed Johan Krag, gav 1294 Byen en Stadsret, efter hvilken der forøvrigt næppe har været noget stort Haandværkerliv at lovgive om. Hovedbestemmelsen i denne Retning er, at de i Byen Fødte, der ville udøve »et Haandværk som Skomagere, Skindere o. s. v.«, kunne gjöre det mod at betale en Øre til Bispens Foged og en Øre til Byen. Herefter har der aabenbart ingen Lav været i Kjøbenhavn og sikkert kun faa Fag, der have været drevne haandværksmæssigt, Husfliden var endnu dominerende. Som Haandværkere nævner Stadsretten foruden Skomagere og Skindere i en senere Paragraf endnu kun Bagere. Men at Skomagerne nævnes først mellem Byens Haandværkere, viser formentlig, at særlig de have haft Betydning den Gang, hvilket formentlig yderligere bekræftes derved, at Stadsretten indeholder endnu en Bestemmelse om deres Virksomhed. Vi formeligt nødes til at lægge Mærke til dem. Det er nemlig, som om Stadsretten bliver betænkelig ved de haandværksmæssigt optrædende Skomagere, de kunde muligvis genere Hjemmenes Tilvirkning af Barnesko, og det maatte de ikke. Derfor bestemmes det da, at den, der vil gjöre Barnesko, skal kunne gjöre det uden at betale Noget derfor, hverken

til Biskopen eller til Byen, men samtidig holder Stadsretten dog vedblivende sin Haand over de regulære Skomagere, der skatte til Bispens og Byens Kasse. De faa Lov til at kjøbe de til deres Bedrift nødvendige Huder og Skind uden herfor at skulle erlægge nogen Afgift.

Overfor det Hensyn, der vistes Byens Skomagere, er det endnu værd at lægge Mærke til, at de muligvis have været de talrigste Haandværkere i Byen. Afgjort er det i ethvert Tilfælde, at vi i en Fortegnelse over Kjøbenhavns Grunde fra c. 1380 træffe 16 Skomagere mod kun 9 Bagere, 9 Smede, 6 Skrædere osv., og hertil kan endnu föjes, at Biskopen samtidig stillede ganske store Fordringer til dem, enhver Skomager skulde hvert Aar i December ved den hellige St. Nikolajs Fest yde ham et Par Sko, ligesom Skomagerne tilsammen skulde garve alt det Læder, han og Byens Borg maatte have Brug for, samt endelig at der paa denne Tid virkede baade danske og tyske Skomagere i Kjøbenhavn, ganske sikkert i Konkurrence. I Fortegnelsen over Kjøbenhavns Grunde træffe vi en Gaard »Sudervraa«, der efter al Sandsynlighed laa paa Hjörnet af den daværende Tyskemannegade, den senere Skovbogade (d. e. Skobodgade), hvor de *tyske* Skomagere sikkert havde deres Boder, ti samtidig laa der paa Nörregade nogle Boder, der kaldtes »de *danske* Skomageres Boder«. Vi træffe altsaa formentlig to »rette« Skoboder, begge i Byens Hjærte tæt ved Hovedkirken Fruekirke, ikke alene en dansk, men ogsaa en tysk, hvad der forsaavidt ikke kan vække Forundring, som vi tidligt støde paa indvandrede Tyskere her i Landet. Der var tyske Haandværkere og derimellem Skomagere i Roskilde, da Harald Kesja 1133 tog en grusom Hævn over dem, fordi de ved en tidligere Lejlighed havde været hans Modstandere. Og der var tyske Skomagere i Odense. I Artiklerne for Skomagerne dér fra c. 1405

lægges det dem paa Sinde, at de til Skaffere skulle vælge udelukkende danske Svende.

Men have Skomagerne været saa fremtrædende mellem Kjøbenhavns Haandværkere, som det ovenfor Meddelte synes at vise, have de sikkert ogsaa ordnet sig i et Lav saa tidligt som noget andet kjøbenhavnsk Haandværk, og i saa Henseende kan det nævnes, at et Bagerlav omtales 1403, at der er Artikler for et Skræderlav fra c. 1415, for et Guldsmedelav fra 1429, for et Slagterlav fra 1451 o.s.v. Det er formentlig kun tilfældigt, at vi fra denne Tid ingen Efterretning have om noget kjøbenhavnsk Skomagerlav, og der har ganske bestemt ikke været særlige Forhold af nogen Slags i Skomagerfaget, fordi vi træffe Artikler vedrörende danske Skomagersvende för Artikler for Skomagermestere, saaledes i Odense 1405, i Roskilde og Slagelse c. 1450. Det er selvfølgelig kun et Spil af Skjæbnen. Er der Skomagersvende et Sted, maa der ogsaa være Skomagermestere, ellers havde de jo Ingen at være Svende hos. I Artiklerne fra Odense staar der da ogsaa, at Svendene for at opnaa disse Artikler gik til »Oldermanden og Stolsbrødrene, som da forestod Skomagernes Lav i Odense og bad dem om at ville unde dem at have et Kompagni«. Og Svendene i Roskilde takke Borgemestere og Raad samt »de gode Dannemænd af Skomagergildet« for Artiklerne. Nej Skomagerne staa ikke som nogen Undtagelse, det er kun et Tilfælde, naar vi ikke kjende Artikler for et kjøbenhavnsk Skomagerlav för 1509.

Allerede hundrede Aar för kan der have existeret et kjøbenhavnsk Skomagerlav, og spörges der om, hvorledes dette kan have virket, kan Spörgsmaalet kun besvares ved Henvisning til Skomagerforholdene andensteds her i Landet. I Odense tilkjøbte Skomagersvendene sig i 1402 Andel i den Velsignelse, der udgik fra de daværende Graabrødres gode Gjerninger, og omtrent ved samme Tid dan-

nede de i Frygt for den grasserende Pest et Selskab med fromme Formaal. »Skomagersvendene i Odense frygtede Døden og bestemte da at ordne deres Ting saaledes, at om nogen af dem døde, skulde Alt dog staa vel til for ham«. Ethvert Medlem af Selskabet, hvor fattig og elendig han end var, havde Ret til at paakalde Selskabets Hjælp. Brødrene bleve tilsagte til at vaage over Syge og Døde, og det var deres Pligt at bære de Døde til Kirke, yde et Bidrag til deres ceremonielle Begravelse og efter Messen bære dem til Jorden, Alt for at de efter deres egen Død »kunde fange det evige Liv«. Og Svendene have her sikkert kun traadt i Mesternes Fodspor. Første Gang vi møde Bestemmelser vedrörende et Mesterlav, 1424 i Haderslev, er det om, at de derværende Sortebrødre give Skomagernes Lav Andel i Ordenens gode Gjerninger.

Den daværende katolske Kirke var en mægtig Faktor i Samfundet. Den gjorde sig gjældende overalt, og vi møde den da ogsaa i de kjøbenhavnske Skomageres Samfund. Da Kanniken Hans Cortsen 1434 oprettede et Alter i Fruekirke, skjænkede han det ikke alene en Gaard i Tyskemannegade (Skovbogade), men tillagde det ogsaa Indtægten af de Messer, Skomagerne lod holde, og som han altsaa forud maa have forestaaet. Alteret viedes til Evangelisterne Markus og Lukas samt til Biskopen St. Anianus, der særlig dyrkedes af Skomagerne. Han havde nemlig oprindelig selv været Skomager. Da Apostelen Paulus ved sin Ankomst til Alexandria søgte Hjælp hos ham for sit Fodtöj, vandt han ham for Troen paa den sande Gud; Anianus modtog Daaben og blev senere Byens værdige Biskop. De kjøbenhavnske Skomagere maa dog i endnu höjere Grad have dyrket to andre Skomagerhelgener, St. Crispinus og St. Crispinianus, de to fornemme Brødre, der, vundne for Kristendommen, efter Apostelens Bud om at leve af eget Arbejde havde udøvet Skomagerhaandvær-

ket og derpaa som Galliens Missionærer lede Martyrdøden i Soissons under Kejser Diokletian. De ses nemlig i Lavets ældste Segl, der muligvis tör sættes til 1483. Det Sølvsignet fra Kristian IV's Tid, som Lavet senere fik og som i alt Væsentligt er en Efterligning af det ældre Segl, har paa sin Rand en Indskrift, der oversat paa Dansk lyder: »Hans, Konge af Danmark etc. har bestemt dette Segl for Skomagernes Lav 1483« (Johannes, rex Dacie etc., hoc sigillum collegio sutorum destinavit A⁰ 1483). De to Helgener staa overfor hinanden, hver med sin forskjelligtformede Skomagerkniv i Haanden, imellem dem ses en Sko, og Seglets Omskrift er: »tette insel. hør. till. the. schomager v. haffn«.

Andre Skomagersegl herfra Landet vise, at Skomagerne ogsaa dyrkede andre Helgener, i Odense var det St. Peter, i Svendborg og Flensborg St. Jakob og i Ystad baade St. Jakob og St. Gertrud, de derværende Mesteres Segl henviser til den Første, Svendenes til den Sidste. Skomagerne var i det Hele efter Alt at dömme aandeligt vakte Mænd, der satte Pris paa Kirken og dens Goder, men — de satte ogsaa Pris paa deres Haandværk, og de have sikkert derfor været levende med, da der ved denne Tid foregik en Revolution i Fodtöjets Udseende. De spidse, snabelformede Sko afløstes af bredsnudede, muleformede, og det har muligvis haft tilfølge, at Skomagerlavene satte Priserne op, hvad der naturligvis ikke vandt Bifald. De anklagedes for at »sætte og gjöre uredeligt Kjøb paa Sko«, og Kong Hans paalagde Byernes Borgemestere og Raad at træde formanende op imod dem. De burde sælge deres »Sko og Stövler som lige og skjelligt var og eftersom i Fortiden været haver«. Men Skoma-

gerne holdt paa deres Priser, og saa hævede den vrede Konge i November 1507 alle Landets Skomagerlav. Alle og Enhver fik Lov til at gjöre Sko og Stövler, der indførtes fuld Næringsfrihed paa dette begrænsede Omraade. Men — kort efter stod Skomagerlavene i fuldt Flor igjen. Skomagerne synes ikke at have ladet sig forknytte. Allerede Aaret efter kunde Skomagerne i Odense møde med nye Lavsartikler, og Skomagerlavet i Kjøbenhavn gik i deres Fodspor. Under 4. Oktober 1509 fik det Artikler af Kong Hans.

Efter dem stod Lavet med Eneret til at gjöre alt Skomagerarbejde i Kjøbenhavn, ja Eneretten strakte sig over en Omkreds to Mil ud fra Byen, den havde altsaa et Læbælte, og saa maatte endda Ingen indføre Skotöj til Sa lg Byen, hverken paa Torvedage eller ved Markeder. Men saa skulde Skomagerne ogsaa til Gjengæld holde rimelige Priser og gjöre godt Arbejde; hver Løverdag skulde to Mestere gaa omkring til alle Lavets Medlemmer for at syne, hvad de gjorde, fandt de nogen »ond Gjerning«, skulde de forelægge Lavet det paagjældende Arbejde til Bedömmelse og Straf. Lavet stilledes i det Hele höjt. Den, der vilde være Medlem af det, skulde godtgjöre, at han var ægtefødt og havde et godt Rygte, han skulde desuden have arbejdet i to Aar hos en af Byens Mestere, og endelig skulde han som Mesterstykke gjöre et Par gode Stövler og tre Par gode Sko. Tre Gange skulde han »æske« Lavet. Første Gang skulde han give en Tønde Øl og fornemme Lavets Stemning overfor sig. Anden Gang gjaldt det igjen en Tønde Øl, hvorefter Mesterstykket skulde gjöres; og var det antaget, kom den sidste Æskning, ved hvilken han maatte stille to Lavsbrødre som Borgen for sig. Nu gjaldt det ikke alene 6 Sk. til Lavshuset (»Huspendinge«) og 4 Mk. til Lavets Messer og Gudstjeneste, men Afholdelsen af en »Igangskost« d. v. s. et Indtrædelsesgilde, ved hvilket han

skulde traktere med 4 Tdr. Øl, Skinke, to ferske Retter, Steg, Smør, Ost og Brød. Og det var ikke nok med dette ene Gilde. Inden Aarsdagen efter skulde han give endnu en »Kost« af væsentlig samme Beskaffenhed.

Herefter var det ikke saa lige at løbe til at blive Skomagermester i Kjøbenhavn. De Eneste, det lettedes noget for, vare Mestersönner, der ønskede at blive Mestere, samt de Svende, der ægtede en Mesterdatter. Den Svend, der ægtede en Mesterenke, kom man derimod ikke imøde; en Enke havde i det Hele kun Ret til som saadan at drive sin afdøde Mands Virksomhed i tre Aar.

Store vare Datidens Skomagervirksomheder ikke. Havde en Mester tre Svende, var han pligtig til at afgive een, hvis en af hans Lavsbrødre, ligegyldig om han var fattig eller rig, behøvede ham. Broderskabet betød i det Hele noget. Kjøbte Oldermanden Beg eller Hamp, kunde Brødrene faa Del deri, den ene Broder maatte ikke øve Forkjøb overfor den anden og heller ikke lokke hans Svende fra ham. Den »rette« Skobod, fra hvilken de maatte falbyde deres Varer foruden fra deres eget Vindue, var sikkert et Samlingssted for dem, og saa havde de jo desuden deres Sammenkomster i Lavet eller Gildet, hvor de mødte med Hustruer og Døtre. Der var ikke alene Gildebrødre, men Gildesøstre i Lavet, og Søstrene skulde saa godt som Brødrene give en, dog væsentlig mindre Igangskost. Man holdt i det hele af Sammenkomster, ved hvilke Ølkanden gik rundt. Selv en saa ringe Ting, som at en Mester antog en Dreng, fejredes med en »Kost«, hvor der ikke fordredes mindre end to Tønder Øl foruden Kjødretter samt Smör, Ost og Brød. Og ved disse Gilder, hvor Medlemmerne sad efter deres Alder i Lavet, skulde det gaa fredeligt til. Under en Tønde Øl som Bøde maatte Ingen have Vaaben hos sig, brugte Nogen et Skjældsord, var Bøden en halv Tønde Øl, o. s. v.

Bøderne lød som Regel paa Øl, hvad der selvfølgelig kunde have sine Skyggesider, men det maa ikke derfor overses, at der laa en ikke ringe opdragende Tendens i Artiklernes Bestemmelser, i god Samklang med at enhver Broder ved sin Igang skulde yde et Beløb til Messer og Gudstjeneste, og i denne Retning paavirkedes Brødrene stadigt. Døde en af dem, gjaldt det en Sjælegave til Messer for den Afdøde, ikke at tale om at enhver af Brødrene skulde udrede sin Del af, hvad Begravelsen kostede (yde Ligskud), og desuden skulde han følge Liget til Kirken og derfra til Graven. Det Kirkelige spillede en væsentlig Rolle. Da Skomagerlavet i Præstø fik Ret til at gjenopstaa i 1510, skete det, som det hedder, for at Messen og Gudstjenesten, som Lavet havde indrettet ved St. Nikolajs Alter i Byens Kirke, kunde »blive ved Magt«. Lavet i Kjøbenhavn glemte da heller ikke det saa kaldte Skomager alter i Fruekirke. Da Kirken paa denne Tid prydedes med et höjt Spir og derfor trængte til Penge, meldte Lavet sig som Kjøber til den Gaard i Tyskemannegade, som Kanniken Hans Cortsen i 1434 havde skjænket til dette Alters Messer, og i September 1517 skjødede Kapitlet Gaarden til »de beskedne Mænd i Skomagerlavet, som ere Patroner og Prokuratorer til det nævnte Alter«.

Ogsaa et andet Sted kunne vi følge Lavet. Dets ovennævnte Segl findes under et Pergamentbrev af 17. Februar 1525, hvori fjorten kjøbenhavnske Lav, samlede paa Raadhuset, anmode Byens Borgemestere og Raad om hos Kong Frederik I og Biskop Lage Urne i Roskilde at opnaa, at Serritslev Mark blev overladt Kjøbenhavn til Overdrev og Græsgang. For Skomagerne ere Underskriverne Niels Jacobsen og Jens Truelsen, og da Lavet efter dets Artikler kun havde een Oldermand, maa vel Niels Jacobsen være dets Oldermand og Jens Truelsen dets Lensmand, en saadan Embedsmand nævnes nemlig i Artiklerne. En »Lens-

mand« forekommer ogsaa i Skomagerlavene i Odense og Aalborg ligesom i et Par andre samtidige Lav.

Forøvrigt var Skomagerlavet i Kjøbenhavn næppe nu saa fremtrædende, som vi tidligere have set det. Udviklingen havde bragt andre Haandværk frem, og i en Liste over Byens vaabenføre Mandskab fra omtrent 1510 træffe vi kun 11 Skomagere, medens den nævner 20 Bryggere, 20 Tømrere, 16 Skrædere, 11 Smede, 10 Bagere o. s. v.; de 11 Skomagere havde tilmed kun 16 Svende, 3 arbejdede alene, 2 med hver een Svend, 4 med hver to og kun 2 med hver tre Svende. Og saa er det et Spörgsmaal, om der var virkelig Ro i Datidens Lavsforhold. 1507 vare alle Landets Skomagerlav blevne hævede, fordi de tog for höje Priser, 1526 hæver Frederik I ikke alene Landets Skomagerlav men alle Landets Lav, væsentlig maaske af samme Grund. Da Lavene have vakt Tvedragt og Ulydighed blandt Almuen, hæver Kongen dem alle, intet Lav maa bestaa, hvad enten det er »et Skrædergilde, et Smedegilde eller noget andet Gilde eller Lav«, deres Medlemmer maa kun være »i Gilde og Lav med Borgemestere og Raad«, der hvert Aar ved St. Valborgsdag (den 1. Maj) skal bestemme, hvor dyrt de maa sælge deres Tilvirkning, og Enhver, der vil drive et Haandværk i en By, skal kun betale en rhinsk Gylden til denne og ikke besværes med at gjöre nogen Kost, dog skulle Haandværkerne i Byen »forfare«, om han er god for sit Haandværk, det vil sige, om han kan det.

Hermed skulde altsaa alle Lav være sat ud af Virksomhed, men der er flere end eet Bevis for, at saaledes skete det ikke. Lavene vedblev trods Kongebudet, og saaledes formentlig da ogsaa Skomagerlavet i Kjøbenhavn. Men sikkert er det, at alle Tidens Lav paa eet Omraade lidt efter lidt fik en anden Karakter. Reformationen afblegede deres kirkelige Indhold og Optræden, hvad der

sikkert ikke mærkedes mindst i Skomagernes Lav. I By paa By havde Skomagerne jo paa forskjellig Maade staaet i nær Forbindelse med Kirken og dens Mænd. I den Retning peger det da maaske ogsaa, naar f. Ex. Biskop Eskil i Ribe i sit Testamente af 1409 kan disponere over ikke mindre end hundrede Par Sko. Han testamenterede dem til Byens Fattige, og det samme gjorde ogsaa den Ribekannik Jonas Petri i 1442, men her drejede det sig kun om ti Par Sko.

I næste Afsnit skulle vi se det kjøbenhavnske Skomagerlavs videre Udvikling som et protestantisk Lav. Her skal endnu kun gjöres opmærksom paa, at der ved Siden af de egentlige Skomagere nu og da forekomme andre Tilvirkere af Fodtöj. Efter Stadsretten af 1294 kan der have existeret særlige Tilvirkere af Barnefodtöj, og der nævnes senere udtrykkeligt Pantoffelmagere (Tøffelmagere) og Klodsemagere foruden en »Patynmagerske« (1492). Skulde der mon herved kunne tænkes paa de fra Frankrig kommende forunderlige Styltesko (patins), hvis Underdel var af Træ? 1496 nævnes Træsko som en Markedsvare, og saa er der endelig Folk, der fører Navnet Læstemager.

Fra Lavets Opløsning i 1526 til dets Opløsning i 1613.

Som ovenfor nævnt er Opløsningen i 1526 af Landets samtlige Lav næppe for Alvor bleven gjennemført. De bestod vedvarende. Fra Bagerlavet i Malmø høre vi, at det i 1528 omgaas med Tanken om at bygge sig et nyt Lavshus, og i 1532 beseglede to Raadmænd i Odense et Tillæg til det derværende Smedelavs Artikler, de gjöre det sammen med Lavets Medlemmer. Tiden var optagen af ganske anderledes store Spörgsmaal, den stod for eller imod den fordrevne Kristiern II, for eller imod den katolske Kirke og Reformationen. Og hertil kom, at Haandværkerne indtog et kun lavt Standpunkt i Samfundet, deres Forhold spillede ingen stor Rolle. I Frederik I's Forordning om Lavenes Ophævelse gjentager han, hvad der havde lydt ofte för, at ingen Haandværker kunde være Borgemester eller Raadmand i nogen Kjøbstad, saa længe han udøvede sit Haandværk, Magistraten skulde beklædes af Kjøbmænd, og i hans Ordinans af 1530, ved hvis Vedtagelse der var Repræsentanter tilstede fra alle Landets Kjøbstæder, findes kun en eneste Bestemmelse om Haandværkerne, nemlig den, at en Haandværker udelukkende skal nære sig af sit Haandværk og ikke maa bruge Handel eller Kjøbmandskab, udover hvad han behøver til sit eget og sit Hus's Ophold.

Vende vi os herefter til Kristian III's Reces af 1537, lyder det som en svag Gjenklang af Budet om Lavenes Ophævelse, naar det hedder, at alle Haandværk skulle være »fri« i Kjøbstæderne, »saa den ene maa saavelsom den anden bjerge sig og Kunsten kunne formere sig blandt Folket«. Men Friheden maa væsentlig have bestaaet i, at Vedkommende ikke maatte erlægge mere end den tidligere nævnte ene Gylden, ti det fordres samtidig, at han først skulde gjöre et Mesterstykke, der selvfølgelig maatte undersøges og bedömmes, og den nævnte Gylden skulde ikke, som efter Frederik I's Forordning, erlægges til Byen, men til det paagjældende Haandværks »Gilde«. Der bestod altsaa, helt officielt, fagvis ordnede Haandværkersamfund, der sikkert have søgt at optræde ganske som de gamle Lav. Da Kjøge Borgemestere og Raad 1541 gav Byens Skindere Vedtægter som et Lav, sker det med en Udtalelse om, at Kristian III »længe« havde paalagt dem at gjöre »en god Politi og Skik« paa Haandværkerne dér i Byen.

Hvad nu særlig Skomagerlavet i Kjøbenhavn angaar, da er der ingen specielle Oplysninger om det fra denne Tid, men der er sikkert ingen Tvivl om, at det har deltaget, vel endog ganske ivrigt i de store Begivenheder, som Byen var Skueplads for. Hans Tavsen havde i 1529 begyndt at prædike i Nikolaj Kirke, hvor den af ham indførte danske Salmesang øvede en betagende Virkning, og tredje Juledag 1530 blev de katolske Billeder i Fruekirke nedrevne af indstormende kjøbenhavnske Borgere. Kræmmernes Oldermand var med og med ham muligvis flere Oldermænd og Lavsmedlemmer, maaske da ogsaa Medlemmer af Skomagerlavet. Sikkert er det, at i det Brev, hvormed Kjøbenhavns Borgerskab i Juli 1534 sluttede sig til Grev Kristoffer af Oldenborg og dermed tog Parti i den saa kaldte Grevens Fejde, hedder det, at Underskriverne have Fuldmagt »af menige Kjøbenhavns Indbyggere, givet

og beseglet af alle Oldermænd for alle Lav«, altsaa ogsaa af Skomagerlavets Oldermand. Der drömtes formentlig store Drömme om den Betydning, Kjøbenhavn kunde faa i Forbund med Lübeck som fri Handelsstad og Hansestad. Men Virkeligheden blev noget helt Andet. I den Borgerkrig, der nu begyndte, blev Kjøbenhavn Gjenstand for en langvarig, haard Belejring af Kong Kristian III, og den var en væsentlig ødelagt By, da den i Juli 1536 maatte overgive sig.

Det Første, vi herefter vide om Skomagerlavet, er, at det i 1542 er med mellem de tretten kjøbenhavnske Lav, der undertegne en Fuldmagt til at hylde den daværende Prins Frederik; paa Skomagernes Vegne underskriver deres Oldermand Niels Mogensen. Og saa støde vi paa nogle Artikler, der formentlig ere givne Lavet 1550 af Kong Kristian III. I mange Punkter stemme de helt overens med Artiklerne fra 1509. Lavet har Eneret i Byen og Læbeltet omkring den; den, der vil være Medlem af det, skal være ægtefødt, have et godt Rygte, have tjent to Aar hos en af Byens Mestere og skal endelig tre Gange æske Lavet; han maa sælge saavel fra sit Vindue som fra »ret« Skobod, og har han tre Svende, er han, hvis det kræves, pligtig at afgive den ene, o. s. v. Men ved Siden heraf er der en hel Del Forskjelligheder. Det er kun en mindre Ting, at en Enke nu faar Lov til at drive Haandværket, saa længe hun sidder Enke og holder sig ærlig, men det er af Betydning, at alt katolsk Væsen er som blæst bort af Artiklerne, ligesom at Borgemester og Raad har faaet en langt större Indflydelse. Sammen med Oldermanden og en Stolsbroder skal en »Bisidder af Raadet« have Tilsyn med, at Alt gaar ret og skjelligt til, og først naar Borgemester og Raad har kjendt den Vedkommende for god til at blive Borger i Byen, skal Lavet kjende, om han er god for Haandværket. Naar han derefter optages i Lavet, skal han

»efter Recessen« kun give en Gylden til dette foruden 4 Rd. til at bygge og forbedre Lavshuset for samt til Fattig- og Begravelseshjælp, og han maa ikke besværes med yderligere Indgangspenge eller med at udrede nogen Kost. Af Betydning er det ogsaa, at Bøderne ikke længere er Tønder Øl men Penge, der ligeligt skulle tilfalde Lavet, Staden og Kongen.

Kongen træder i det Hele stærkere frem efter Katolicismens Fald. Kongemagten faar ligesom större Raaderum, og vi høre bl. A. nu om kongelige Hof-Skomagere, der ofte ere Udlændinge og efter Kongens Bestemmelse stilles mere eller mindre frit overfor Lavet. 1556 faar saaledes Henrich Køstermann Lov til at bo i Kjøbenhavn og til fri for al Tynge at bruge sit Skomagerhaandværk dér mod at følge Kongen, hvorhen han rejser, og mod Betaling arbejde for ham, naar han tilsiges. Han synes altsaa ikke at have faaet egentlig Bestalling som kongelig Skomager, men det faar i 1559 Lauge Monsen. Der tillæggges ham en aarlig Lön af 20 Rd., fri Underholdning med Mad og Øl samt en sædvanlig Hofklædning, men saa skal han ogsaa mod at faa uberedet Læder udleveret arbejde frit for Kongen samt dennes Drenge og Lakajer. 1560 høre vi, at Kongen bestiller Sko hos »den hollandske Skomager i Færgestræde«, ti Par sorte ru Sko og sex Par Karduansko, de ru Sko skulle være udstukne paa det Bedste, men være noget engere end de sidst modtagne; det var altsaa ikke første Gang, at Kongen fik Sko hos ham. Af större Betydning har dog muligvis den franske Skomager Jacob været. Jacob Frantzos, som han ogsaa kaldes, dukker op i 1569, i dette Aar bliver han fritagen for Skat, Vagt og al anden borgerlig Tynge. Den begunstigede Stilling, han herved fik, staar sikkert i Forbindelse med, at Kongen benyttede ham. 1577 faa vi at vide, at han ofte paa Kongens Befaling har maattet rejse til Kongen, hvor Hoflejren

holdtes, og derved forsömme sin egen Næring, men saa blev der ogsaa tillagt ham en særlig Lön, en sædvanlig Hofklædning samt fri Bolig eller Penge til Husleje. 1581 boede »Jacob, den franzoske Tøffelmager« i Lille Kirkestræde. Er det, som det tör antages, den samme Person som Jacob Skomager, gaa her Skomagere og Tøffelmagere op i en höjere Enhed, hvad der næppe var almindeligt. De stod ellers fjendtligt mod hinanden, saaledes som vi høre fra baade Aalborg og Ribe.

Af andre kjøbenhavnske Skomagere fra denne Tid kunne nævnes Gert von Dry og Diderik von Nus, der i 1599 faa Ret til at anlægge en Barkmølle ved Hvidøre. Det er imidlertid et Spörgsmaal, om disse Skomagere have været Medlemmer af det kjøbenhavnske Lav, sikkert er det i ethvert Tilfælde, at Didrik von Nus i 1604 af Kongen faar Ret til at holde to Svende flere, end tilladt var efter »de andre Skomageres enstemmige Bevilling og Vedtægt«. Udenfor Lavet stod afgjort den forøvrigt i Kjøbenhavn fødte Richard Jakobsen, der ønskede at etablere sig i sin Fødeby, men frygtede for, at de andre Skomagere »af Gunst og Had skulde udi samme hans Forsæt gjöre nogen Indpas og Forhindring«; han søgte og fik i 1606 kongelig Tilladelse til at nedsætte sig her »uforment i alle Maader af andre Skomagere her sammesteds, [og] uanset han ikke har vundet Lavet«. Og der skete i alt Fald een saadan Undtagelse til. 1607 fik en Skomager Abraham de Wahl Ret til at drive sit Haandværk i Kjøbenhavn uden at være i Lavet, dog mærkeligt nok kun for eet Aar; i 1608 fornyedes Tilladelsen for fire Aar.

Af Mænd i Lavet kan her nævnes dets Oldermænd i Aarene 1584, 1608 og 1610, nemlig Hans Mortensen, Povl Banniche og Jörgen Prytz. I de paagjældende Aar nævnes de sammen med Oldermændene for Byens øvrige Lav i de vedkommende Fuldmagter til forskjellige Prinsehyldin-

ger. Forøvrigt var Lavet i den nordiske Syvaarskrig sikkert stærkt optaget af at sy Stövler til Hæren. I Oktober 1563 vil Kongen, at enhver Skomager skal gjöre ti Par stakkede Knæstövler, der skulle uddeles til Knægtene i deres Lön og bruges paa det forestaaende Vintertogt; samtidig skulde enhver Skomager levere ti Sække af tyndt Smurtlæder eller Kalveskind, hver Sæk en Alen bred og tre Kvarter dyb med en stærk Sammentrækningsrem foroven. I September Aaret efter lægges det alle Landets Kjøbstæder paa Sinde at befale Skomagerne at gjöre Sko og Stövler, der kunne sendes til Lejren og sælges til Krigsfolket.

Paa den Tid har Kongemagten sikkert gjærne villet staa i venlig Forbindelse med Kjøbenhavns Skomagerlav, og endnu i 1584 er Forholdet saaledes. Frederik II udsteder i dette Aar et Brev om, at Landsbyskomagere ikke til Forhandling maa føre Sko og Stövler til Kjøbenhavn, og at Bønderne omkring Byen ikke indbyrdes maa lade gjöre og sælge Sko eller Stövler til Forprang. Men der begynder at lyde ligesom en anden Tone i Kjøbenhavns Magistrats Vedtægt fra omtrent samme Tid. Det kan kun være Skomagerne kjært, at Slagterne i den fik Ordre til kun at sælge Huderne af de Kreaturer, de slagtede, til »bosiddende Skomagere her i Byen«, men noget anderledes forholdt det sig sikkert, naar det derefter lægges Skomagerne paa Sinde ikke herefter at bruge russisk Læder til deres Sko og Stövler, »ti det holder intet for Vandet, og Folk bliver forraadt med det«. Magistraten indskærper desuden, at det i Lavets Artikler paabudte ugentlige Eftersyn hos alle Lavets Medlemmer ved to Mestere ufravigelig maa finde Sted, saaledes at hvad de finde af daarligt Arbejde ikke som tidligere skal bringes for Lavet, men til Kongens Foged, der sammen med Byens Kæmner skal træde straffende op. Og saa sætter Magistraten endelig

følgende Priser, efter hvilke Skomagerne skulle være pligtige til at rette sig. Et Par Bondesko og et Par dobbeltsaalede Lakaj-Mandssko (vistnok Ankelsko) skulde sælges for en Mark, et Par ensaalede Lakaj-Sko for tolv Sk., et Par Kvindesko for tolv Sk., et Par mindre do. for ti Sk., et Par Knæstövler eller et Par Stövler til midt paa Laaret for tre Mark, »men den, som vil have lange Stövler, skal betale dem derefter«.

Dette spagfærdige Forsøg fra Magistratens Side paa at ordne det nu paany stærkt opblussende Skomagerforhold, synes imidlertid slet ikke at have virket. I Januar 1605 er Kristian IV optændt af Vrede mod Kjøbenhavns Skomagere. Byens Indbyggere og hans Hoftjenere, berettede han, klagede i höje Toner over, at de tog fast dobbelte Priser, ja »saa meget dem selv lystede«. Grunden hertil skulde være stigende Læderpriser, idet Byens Øvrighed ikke paasaa, at Huderne af det i Byen slagtede Kvæg blev her. Kongen paabyder derfor strengelig, at disse Huder ikke maa sælges til Fremmede eller Udenbys eller maa udføres af Riget, og paabyder samtidig, at Borgemestere og Raad skulle have flittig Indseende med, at Skomagerne ikke tage höjere Priser for deres Arbejde, end rimeligt kan være i Overensstemmelse med Læderets Pris. Herefter kom der Liv i Magistraten. Borgemestere og Raad lod Kongens aabne Brev læse for Borgerskabet, opkaldte Byens Skomagere paa Raadhuset og befalede dem at sælge deres Sko og Stövler for bedre Kjøb end hidtil. De klagede imidlertid over, at de i de sidste Aar havde maattet kjøbe de Varer dyrt, som de behøvede til deres Haandværk, baade Læder, Hamp, Tælle, Fedt og Bark, og efter Forlangende indleverede de da en Række Skotöj med Angivelse af den billigste Pris, for hvilken de mente at kunne sælge det. Disse Priser indsendte Magistraten igjen

til Kongen, der derpaa lod udarbejde og offentliggjöre en Taxt for Skomagernes Arbejde. Den er af 30te Juni 1605 og har næppe været Skomagerne behagelig, ti den nedsatte som Regel ikke ubetydeligt de af dem angivne Priser, saaledes som det kan ses her nedenfor, Skomagernes Priser ere tilföjede i Parentes:

Et Par vælske Stövler, underforede oventil med rødt Læder, som vore Undersaatter af Adel pleje at bruge, 3 Dl. [4 Dl.].
Et Par Borgerstövler 2 Dl. [10 Mk.].
Et Par Bondestövler 1 Dl. [6 Mk.].
Et Par karduanske og vælske Sko, höje bag til, $2^1/_2$ Mk. [$3^1/_2$ Mk.].
Et Par karduanske Korksko, udprikkede, $2^1/_2$ Mk. [$3^1/_2$ Mk.].
Et Par karduanske Sko med Pundlæder og dobbelte Saaler, $2^1/_2$ Mk. [3 Mk.].
Et Par karduanske Sko med Kork under og indhullede Haker [d. e. Hæle], $2^1/_2$ Mk. [3 Mk. 4 Sk.].
Et Par ensaalede karduanske Sko, 2 Mk. [Denne Post findes ikke i Magistratens Skrivelse].
Et Par Sko af Smurtlæder med tre Saaler, Pundlæder, höje bag, 2 Mk. [3 Mk.].
Et Par Borgersko af Smurtlæder med Kork i, 2 Mk. [$2^1/_2$ Mk.].
Et Par Borgersko af Smurtlæder uden Kork, med dobbelte Saaler af Pundlæder, $2^1/_2$ Mk. [3 Mk.].
Et stort Par Bondepløsesko [d. e. Bondesko med halve Kapper, spændte sammen ovenpaa Foden], $1^1/_2$ Mk. 4 Sk. [2 Mk. 4 Sk.].
Et andet Par store Bondesko paa 15 Steg [d. e. Tommer] uden Ører 2 Mk. [$2^1/_2$ Mk.].
Et Par Bondesko paa 13 Steg, $1^1/_2$ Mk. 4 Sk. [2 Mk.].
Et andet Par middelmaade Bondemands- eller Kvinde-Sko, 1 Mk. 4 Sk. [$1^1/_2$ Mk.].
Et Par Sko til en Bondedreng eller Pige, 1 Mk. [1 Mk.].
Et Par Barnesko, 10 Sk. [12 Sk.].
Et Par ensaalede Mandssko af Smurtlæder paa 10 Steg, 1 Mk. 4 Sk. [$1^1/_2$ Mk.].

Et Par ensaalede Kvindesko af Smurtlæder, 1 Mk. [1 Mk.].
Et Par Mandstøfler af Smurtlæder, 2 Mk. [2 Mk. 4 Sk.].
Et Par Kvindenattøfler af Smurtlæder med Kork udi, $1^1/_2$ Mk. [30 Sk.].
Et Par Kvindetøfler af Smurtlæder med Kork udi og indhullede Haker [d. e. Hæle], 2 Mk. [$2^1/_2$ Mk.].
Et Par Kvindenattøfler af Trip [d. e. et fløjelsagtigt Stof] og indhullede Haker, 2 Mk. [$2^1/_2$ Mk.].
Et Par Trips Kvindetøfler med Kork og indhullede Haker, $2^1/_2$ Mk. [3 Mk. 4 Sk.].

Men hvad hjalp det Altsammen. Konjunkturerne synes at have været stærkere end Kongens Bud. Skomagerne, ikke alene i Kjøbenhavn, men over hele Landet vedblev at tage Priser, der efter Kristian IV's Mening vare urimeligt höje, og i Oktober 1609 sender da Kongen et aabent Brev til alle Landets Kjøbstæder, hvori han udtaler sin Vrede over, at Skomagerne vedblivende »sig tilfordriste for en meget ulidelig og ubillig Værd og Pris at sælge og afhænde Sko, Stövler og andet deres Arbejde og ikke tilbørlig agte eller dem udi nogen Maade rette efter den Taxt, Skik og alvorlig Forordning, vi for nogen Tid forleden have ladet udgaa og publicere«. Kongen vil, at de skulle falde tilföje, og det Middel, han nu bruger for om muligt at naa Maalet, er at give alle Skomagere udenfor Byerne, baade indenlandske og udenlandske, Ret til hver Onsdag og Løverdag at sælge Sko, Stövler og andet Skomagerarbejde paa Torvet i enhver af Landets Byer uden Hensyn til de paagjældende Skomagerlav, hvis Eneret han altsaa hæver. Men heller ikke herved naaede han sit Maal, der ikke kun kredsede om Skomagernes Priser, men om Lavenes Stilling i det Hele, om den Magt, de efterhaanden havde tilegnet sig, og som han betragtede som skadelig. Og saa kom endelig Hovedslaget. Under 19. Juni 1613

udsteder Kristian IV en Forordning, hvori han, da Lavene »paa det Höjeste besvære vore Undersaatter, med hvad de hos dem skulle lade gjöre«, strengelig forbyder alle Skraaer og al Lavsret. Samtlige Byers Borgemestere og Raad skulle fratage Lavene deres Skraaer, Enhver skal fremtidig uforment kunne bruge sit Haandværk, naar han har aflagt sin Borgered og svarer borgerlig Tynge.

Alle Danmarks Lav vare herved hævede og herimellem Skomagerlavet i Kjøbenhavn.

Garveriforhold og nye Artikler.

Nu var altsaa Skomagerlavet hævet, men gik det mon derfor efter Kongens Ønske med Skotöjspriserne? Ganske sikkert ikke, skjöndt Kristian IV stadig var virksom for, at der kunde være godt og tilstrækkeligt Læder her i Byen. 1619 befaler han, at uberedte Oxe- og Kohuder ikke maa udføres fra Kjøbenhavn, og 1621 beskikker han fire Borgere til at føre Tilsyn med det Læder, der beredes her, een Gang aarligt skulle de sætte Prisen paa det med det for Öje, at Sko og Stövler skulle kunne faas for en rimelig Betaling. Men Resultatet har næppe været efter Ønske. 1622 tilskriver han Kjøbenhavns Magistrat om at paase, at Læderberederne leverede ustraffeligt Læder, samt om aarligt at sætte et vist Kjøb, hvorefter Sko og Stövler skulle sælges, »eftersom de ere store og smaa, af faa eller mange Sting«. Og det er muligvis i Vrede over de kjøbenhavnske Skomagere, at han i 1627 skriver til sin Afsending i Nederlandene, at han derfra skal skaffe ham »einen guten Skuster«.

Efter det Ovenstaaende kunde det synes, som om Datidens Læder, ganske som nu, blev fremstillet af en særlig Slags Haandværkere, men saaledes var det slet ikke. Fra gammel Tid garvede Skomagerne selv det Læder, de brugte, Garvning hørte med til deres Haandværk, og de vare derfor Tidens störste Garvere her i Landet. Den tid-

ligere nævnte Skomager Didrik von Nus skal have været den Første, der beredte Pundlæder her, og den Barkmølle, han sammen med en anden Skomager fik Ret til at anlægge i 1599, skulde selvfølgelig skaffe dem Bark til deres Garvning. Naar der nu optraadte særlige Læderberedere, har dette næppe været efter Skomagernes Ønske, de vilde ganske sikkert ikke have deres Haandværk revolutioneret. Og da Kristian IV i 1635 gav Læderberederne i Kjøbenhavn Monopol paa at berede »Pundlæder, Overlæder og Basan«, saaledes at dog Skomagerne fik Ret til at garve til eget Brug men ikke til Salg, viste Skomagerne sig alt Andet end lovlydige.

Kampen mellem de to Haandværk var begyndt noget för. Da Garverne i 1633 havde faaet Tilladelse til at drive en Vejrmølle udenfor Nörreport som Barkmølle, sluttede sex Skomagere sig sammen for ogsaa at skaffe deres Haandværk en Barkmølle. For 500 Rd. erhvervede de en noget forfalden Mølle ved Værebro mellem Frederikssund og Roskilde, to af dem, Gert Henriksen og Villum Klinkhammer fik i 1634 »paa menige Skomageres her sammesteds deres Vegne« Kongens Skjøde paa Møllen med Ret til at flytte den til Nörrebro, hvor den ogsaa blev opsat, omtrent hvor Guldbergsgade Nr. 3-5 nu ligger.

Men dette kostede Penge, og da Skomagerlavet, hvem Møllen atter og atter blev tilbudt, afslog at overtage den, vidste Skomagerne, der havde faaet den tilskjødet, ikke deres levende Raad. Men saa bleve de hjulpne af — Garverne. Under 15. Oktober 1635 udstedte Kristian IV et nyt Skjøde til Læderberederne Anders Pedersen og Lambert Galde paa den Mølle, »som Vi Skomagerne her udi Byen paa nogle Aars Tid naadigst bevilget haver«. Og Garverne synes fuldstændigt at have vundet et Par Skomagere, saaledes at de helt gik over til det nye Haandværk, hvad deres Fagfæller lod dem høre i en Retssag,

som det nogle Aar efter kom til mellem det nye Lav og nogle Skomagere. Om Fred kunde der ikke være Tale.

Garverlavet klagede i 1642 over Skomagerne Daniel Wagner og Jörgen von Husum, der ikke nöjedes med at garve for dem selv, men ogsaa garvede for deres Fagfæller. De to Sigtede forholdt sig imidlertid ikke tavse til Klagen. De rettede et kraftigt Angreb paa det efter deres Mening höjst forunderlige Garverlav. Privilegiet af 1635 var givet »Læderberederne« i Kjøbenhavn, men var der en eneste faglig oplært Læderbereder eller Garver i det klagende Lav? Med udsøgt Haan gjennemgik de dets Medlemmer: »den ene er en afsat Kjøbmand, den anden en Myntersvend, den tredje en Lædertouger, som smörer og touger Læder for Skomagerne, for det fjerde tvende Skomagere, som Garveri aldrig lært haver, og for det femte en Enke, hvis Mand ej heller Garveri lært haver«. Et saadant Lav kunde umuligt dækkes af Privilegiet. Men efter dette snertende Udfald gaar Skomagerlavet, der ogsaa optræder i Sagen, over til et mere positivt Svar. Skomagerne, hedder det, ere som Regel uformuende Folk, der hverken have Gaarde i Byen eller Haver udenfor Byen, som de kunne garve i, og det er derfor en sand Velgjerning, de to tiltalte Skomagere have vist deres Lavsbrødre ved at tillade dem at garve i deres Haver. Og dette maatte de have Lov til. Skomagerne havde jo Ret til at garve for dem selv, og de Skomagere, der havde garvet i de Tiltaltes Haver, havde altid brugt egen Bark. Saa faldt den 17. Avgust 1642 en Raadstuedom, der gik Garverne imod, den »vidste ikke Skomagerne det at formene«, som der førtes Klage over.

Garverne mente imidlertid stadig, at Garvningen i een og samme Have dækkede over en stor Krænkelse af deres Eneret, og i 1651 stævnede de da Skomagerlavet, dets Oldermand Joakim Dorn og elleve af dets Medlemmer for

Borgemestere og Raad. De havde i en »Garverhave« ladet garve ved Folk, der ikke var i Garverlavet, de havde indbyrdes tusket med Læder og endelig havde de baade hemmeligt og offentligt solgt Læder. Og denne Gang gik Garverne ikke tomhændede hjem. Raadstuedommen af 20. Marts 1651 gav Skomagerne Ret til ved deres Garvning at bruge, hvem de vilde, men ved Siden heraf blev en Skomager, der overbevistes om at have afhændet en af ham beredt Hud, dömt. Garverne forfulgte den herved vundne Dom til Herredagen, som i Maj s. A. stadfæstede den. Og nu faldt Garverne atter og atter over enkelte Skomagere, der efter gammel Skik optraadte som sælgende Garvere. De kunde slet ikke forsone sig med den nye Ordning, og i 1655 klagede Skomagerlavet i ganske voldsomme Udtryk til Kongen over Garvernes Forfølgelse. De vilde ruinere dem, de vilde hindre dem i at garve for dem selv, de stod i Ledtog med Slagterne om at faa Hudernes Pris til at stige, de fordrede altfor meget for deres Læder; de vilde endda ikke altid sælge Skomagerne det Læder, de behøvede, og hvad de solgte dem, var ofte vaadt Læder, der hurtigt svandt i den Vægt, der var bleven saa dyrt betalt. Skomagerne mente, at de bleve udbyttede, de bleve fattigere og fattigere, medens Garverne — der var sex eller syv — »som vi have Exempel paa, kan efterlade deres Arvinger 20 eller 30,000 Dalers Formue«. Trods de bevægelige Udtryk blev der imidlertid ikke fra Kongens Side gjort Noget i Sagen, Andragendet fik i Kancelliet følgende Paaskrift: »Suplikanterne have Borgemestere og Raad i Kjøbenhavn at søge, som saadan Anordning haver at gjöre herom, at baade Lædergarverne efter den afsagte Herredagsdom og Skomagerne kan blive ved Magt«.

Skjöndt Garverne ganske sikkert overfor Skomagerne have staaet som de kapitalstærke Industridrivende overfor de uformuende Haandværkere, have Forholdene dog næppe

været saa trykkende, som de skildredes i Andragendet. Skomagerne vedblev stedse at garve. Da otte Skomagere — Hans Göyte Grove (eller Grave), Oluf Bentsen, Lorents Suede, Simon Kongerbe, Mads Madsen, Sören Jensen, Jokum Wieland og Peter Banniche — i 1650 paa Grund af Fæstningsværkernes Udvidelse bleve berøvede deres Garverplads, tilskjøder Frederik III dem strax en anden udenfor Vesterport omtrent ved det nuværende Bagerstræde. Og skjöndt denne Plads efter 1660 blev lagt ind under Dronningens Enghave, høre vi dog til helt ind i det attende Aarhundrede om at Skomagerne have en Gaverhave, som Skomagerlavets Medlemmer maatte betale til. Og Skomagerne bleve ikke staaende ved kun almindelig Garvning. Fire kjøbenhavnske Skomagere, Hans Göyte Grove, Jokum Wieland, Ditmar Lorentzen og Michel Maes, fik ligeledes i 1650 Privilegium paa Oprettelsen af et Karduansberederi med sexten Aars Eneret og med sex Aars toldfri Indførsel af alle Slags Bukkehuder. Skomagerne have absolut ikke været rent forarmede, saaledes som det let kan paavises.

Ti selv om vi ville se bort fra Kristian IV's Skomager Jokum Gardeling, der 1643 i Kraft af sin Særstilling som Fremmed og som den, der ikke forstod Landets Love, blev fritagen for alle borgerlige Bestillinger, saa var det dog ikke af den Grund, at han kunde kjøbe Oxehuder af Hofmarskalken og staa som Ejer af en Gaard paa Kjøbmagergade. Sligt kunde almindelige Skomagere ogsaa. Michel Maes kjøbte i 1650 endog to Grunde til Bebyggelse; Jokum Wieland, der i 1658 var Skomagerlavets Oldermand, ejer et Hus i Klosterstræde og faar i 1664 sammen med en Kompagnon en ny Grund udvist til deres Garveri; Skomager Claus Weboe, der 1659 vælges ind mellem Kjøbenhavns første 32 Mænd, ejer ligesom sin Broder, der ogsaa er Skomager, et Hus i Klosterstræde, og saaledes kunde der blives ved. Skomagerne og Garverne stod ikke

som absolute sociale Modsætninger, de kunde finde hinanden endog saaledes, at de kunde arbejde sammen. Garvernes Barkmølle udenfor Nörreport ejedes i 1655 af ti Garvere og fire Skomagere — de Sidste vare Skomagerne Clavs Weboe, Peter Weboe, Thomas Nielsen og Oluf Bentsen — og saavel Garverlavet som Skomagerlavet rettede under samme Dato i November 1663, altsaa ganske sikkert efter forudgaaet Aftale, Andragender til Kongen, der gik ud paa ganske det Samme, nemlig Opnaaelsen af Forbud mod al Udførsel af raa Oxe- og Kohuder, hvad dog Statskollegiet fraraadede.

Trods Kristian IV's Ophævelse af alle Landets Lav (1613) existerede der altsaa et Skomagerlav. Sagen er, at Tidens Krav vare stærkere end Kongens Vilje. I en Forordning af 1621 maatte han tillade Mesterne i ethvert Haandværk med Borgemesteres og Raads Betænkende at forfatte nogle visse Vilkaar, som skulde være forbindende for alle Haandværkets Mestere og Svende, og nu udstedte Kjøbenhavns Borgemestere og Raad lidt efter lidt en Række Lavsartikler, der dog naturligvis paa mange Punkter bare Præget af Kongens Syn paa Lavene; vi kunne se det af Skomagernes Artikler, der ere af 22. Marts 1623.

Lavet fik saaledes ikke nogen absolut Eneret, Bestemmelsen fra 1609 lød igjen i de nye Artikler; hver Onsdag og Løverdag maatte der sælges nyt Fodtöj i Kjøbenhavn af Udenforstaaende, og det forbødes Lavets Medlemmer i deres Sammenkomster at vedtage nogensomhelst Beslutning om Prisen paa deres Arbejde. De skulde staa lydige overfor Byens Magistrat. I Lavets fire bestemte Kvartalsmøder skal »En af Raadet være hos«, Valget af Oldermanden, der skal vexle hvert Aar, er afhængigt af Magistraten, idet den dertil skal udse den dueligste af Lavets to Bisiddere, og endelig hedder det med Hensyn til Lavets Medlemmer, at naar Borgemestere og Raad have taget Nogen til Borger,

maa Lavet ikke vægres ham. Der maa ikke afkræves ham noget Bevis for ægte Fødsel; han skal ikke aflægge noget Mesterstykke, og han maa ikke besværes med nogen Bekostning paa Drik, Gilde eller Gjæstebud. Han skal kun fremvise sit Lærebrev og saa betale 1 Dl. til Oldermanden, $^1/_2$ Dl. til Skriveren og 8 Dl. til Lavet, halvt til Lavshuset og halvt til Fattig-, Syge- og Begravelseshjælp. Lavet skulde have saa liden Magt som muligt, bl. A. til at holde Nogen ude. Og saa bestemtes det yderligere, at ingen Mester maatte have mere end fire Svende, en saadan absolut Grænse havde ikke været fastsat för, men det gamle ugentlige Tilsyn med det Arbejde, der udførtes, skulde vedblive, og paa det at Besigtigelsen bedre kunde gjennemføres, maatte ethvert af Lavets Medlemmer fremtidig kun have eet Udsalgssted, nemlig ved deres Bopæl. Hvad en Enke angik, da maatte hun fortsætte sin Mands Virksomhed, saa længe hun sad ugift og forholdt sig ærlig, men hun maatte kun have een Svend og een Dreng.

Meget skulde saaledes være ganske anderledes reguleret end hidtil, saaledes ogsaa Forholdet til Svende og Drenge. For de Sidstes Vedkommende fastsloges bestemte Læreaar, tre Aar, hvis Drengenes Forældre eller Værge kunde betale for dem, men ellers fem Aar, og Mesteren fik bestemte Pligter overfor Drengen. Han maatte ikke forsömme hans Undervisning, ikke bruge ham til Andet, »end hvad Haandværket vedkommer til Drengens Forbedring«, og efter endt Læretid meddele ham hans lovlige Lærebrev. Hvad Svendene angaar, da paalægges det Lavets Oldermand og Bisiddere at beskikke de fremmede Svende, som kom hertil, et vist Sted som Herberge, der skulde gjöres kjendeligt ved et udhængt Tegn eller Brædt, saaledes at enhver Mester, der behøvede deres Tjeneste, kunde vide at finde dem. Saa bestemmes det videre, at enhver Svend skulde betale Tidepenge, 2 Sk. fire Gange

om Aaret, der skulde indkræves af to saakaldte Skaffere. Beløbet, der herved indkom, skulde være til Syge- og Begravelseshjælp, og i Bestyrelsen af dette Beløb skulde Svendene »have en Mester af Lavet til Formand«, der desuden skulde »holde god Ordning og Skik i Alt, hvad Svendene kan være angaaende«. Svendene, der forøvrigt alle fik samme Lön — Artiklerne sige, at »ingen Skomager maa give deres Svende til Lön, en mere end en anden« — søgtes sat under Opsigt, hvad der sikkert kan have været ganske forsvarligt. Artiklerne vise i en anden Bestemmelse, at Svendene godt forstod at slaa sig løs. »Understaar nogen Skomagersvend«, hedder det, »at gjöre sig flere ørkesløse Dage end Mandagen alene og ikke forföjer sig paa sin Mesters Arbejde om Tirsdagen betids Kl. 5 og gjör sit Dagsværk«, ifalder han baade Bøder og Straf. Herefter synes Mandagen fuldstændig at have været prisgiven som Arbejdsdag, det gjælder kun om at redde Tirsdagen, og det gjör ikke noget stærkt Indtryk, naar det derefter hedder i Paragrafen: »dog skal ingen Skomagersvend heraf tage Aarsag at være ørkesløs om Mandagen og ej heller raade andre Svende fra deres Mesters Gjerning enten om Mandagen eller andre Sögnedage«. Det er forøvrigt ikke alene her i Landet, at særlig Skomagersvendene holdt »blaa Mandag«.

Kjøbenhavns Skomagere have utvivlsomt været glade ved nu paany at kunne samles i et Lav. De anskaffe da ogsaa et nyt, anseligt Segl, som bl. A. hænger under to Dokumenter, hvorved Kjøbenhavn i 1648 deltager i Valget af Frederik III som vordende Konge. Skomagerlavets Oldermand Jens Andersen Næsted staar her i Række med Byens øvrige Oldermænd, ligesom Oldermanden Jens Olufsen i et lignende Dokument fra 1650. Seglet, der er gjengivet her nedenfor, er væsentlig en Efterligning af Lavets tidligere Segl, men naar der i Afbildningen af det

det forneden mellem de to Helgener ses Aarstallet 1483, er dette en sen Tids uberettigede Tilföjelse (jfr. ovfr. S. 12). Seglet skriver sig sikkert fra en Tid, da Vilhelm Klinkhammer var Lavets Oldermand, hvad der formentlig kan sluttes af en Indskrift paa Seglstemplets Bagside; det maa være ham, der spillede en Rolle, da sex Skomagere i 1634 kjøbte en Barkmølle (s. ovfr. S. 29).

Men hvor glade Skomagerne end have været ved paany at have faaet Lav, vare de dog ganske sikkert ikke helt igjennem tilfredse med Lavets Artikler. Mesterstillingen var ikke tilstrækkelig beskyttet. Det var med andre Ord altfor let at blive Skomagermester. De Skranker, som Kristian IV havde nedbrudt, burde i alt Væsentligt rejses paany. I den Retning gik utvivlsomt Tankerne i alle Byens Lav, og det kan da ogsaa vises for Skomagerlavets Vedkommende af det Lidet, vi kjende til det. Inden vi gaa over til at vise dette, skal her blot endnu nævnes, at Lavets Oldermand var med, da der i April 1659 skulde vælges »32 Mænd« i Kjøbenhavn, og at Skomager Claus Weboe var en af de fem Haandværkere, der udsaas til at faa Plads mellem disse Kjøbenhavns første Borgerrepræsentanter. Men saa skal det heller ikke forties, at disse 32 Mænd blandt sine Udvalg havde et, der skulde have flittig Indseende med, at »Skomagerne og alle andre Haandværksfolk« ej deres Arbejde over billig Værd opsætte og forhöje; Skomagerne nævnes her først.

Det synes forøvrigt, som om Datidens Skomagere ikke saa sjældent have ladet høre fra sig i Klager, som dog

ikke alle ere bevarede. Den første Klage, vi kjende noget til, er fra 1651. Den gik ud paa, at der »af adskillige Bönhaser saavel inden som uden Byen skete dem Indpas udi deres Haandværk, dem til störste Skade og Afbræk«. Kongen sendte Klagen til Byens Magistrat med Paalæg om, at saadanne Bönhaser skulde afskaffes. Hvad Magistraten gjorde, kan dog ikke paavises. Og nu kom der vanskelige Tider, der kulminerede i Kjøbenhavns Belejring, hvorefter vi i 1661 se den frie Rigs- og Stabelstad Kjøbenhavn komme Skomagerne imøde, selvfølgelig efter en ny Klage, hvori de beraabe sig paa, at »de ej alene udi forløben Krigs- og Belejringstid store Kontributioner og Indkvarteringer haver udstanden, men endnu maa bære daglig Tynge«. Lavet fik herefter ubetinget Eneret; Ingen, der ikke var Medlem af Lavet, maatte »gjöre eller bruge Skomagergjerning«, og saa blev der desuden rejst det Gjærde om Mesterstillingen, at den, der vilde være Medlem af Lavet, først skulde have arbejdet eet Aar hos en Mester i Lavet. Kun Mestersönner og de, der ægtede en Mesterenke eller en Mesterdatter, fritoges herfor. Og saa stilledes endelig Skomagerlavet höjt over Skoflikkerne, der havde faaet Lavsartikler i 1634. De Svende, der vilde være Skoflikkere, skulde »tage deres rigtige Afsked og Skudsmaal fra Skomagerlavet«.

Her var en Begyndelse til den ønskede Tilbagevenden til Tilstanden för 1613, og den kom ved Magistratens Hjælp, til Trods for at den i 1660 grundlagte Enevælde utvivlsomt ønskede at føre Lavsudviklingen i frisindet Retning. Des forunderligere er det derfor, at Skomagerne under 20. Juni 1681 fik nye af Kongen givne Artikler, der gik endnu et Skridt videre paa den i 1661 betraadte Vej. Kommercekollegiet havde foreslaaet Artiklerne allerede i 1679, men de vedbleve at henligge som Forslag, til Sko-

magerne i Marts 1681 satte sig i Bevægelse med en ny Klage og det med den Virkning, at Artiklerne nu bleve udstedte. Artiklerne fra 1623 havde i dem indgaaet en nöje Forbindelse med Bestemmelserne fra 1661, og saa paabød de endvidere, at Ingen maatte nedsætte sig som Mester, för han i Brødrenes Nærværelse havde tilskaaret og forfærdiget et Par Stövler og et Par Sko. Mesterstykkets Gjenindførelse var naaet herved, og saa blev den bestaaende Mesterkorporation yderligere begunstiget ved en Bestemmelse om, at Mestersönner ligesom Mesterenker og Mesterdøtre, »der forsörgedes i et ærligt Ægteskab i Lavet«, skulde nyde dette for halv Betaling. Den eneste Bestemmelse, der gik i den frygtede frisindede Retning, var den, der gav enhver Skomagermester Lov til at holde saa mange Svende, han kunde og vilde. Saa fandtes der endelig ogsaa en Bestemmelse om Skomagernes Forhold til Garverne. Det nye Garverhaandværks Opkomst gjorde det nødvendigt, og Forholdet ordnedes efter Omstændighederne ganske heldigt for Skomagerne. De fik ikke alene Ret til hver for sig at garve det Læder, de selv behøvede, men ogsaa til at overlade hinanden af hvad de saaledes garvede; herud over maatte de imidlertid ikke gaa, altsaa ikke sælge til Nogen udenfor Lavet, alt Saadant var forbudt under deres Lavsartiklers Fortabelse.

Disse nye Artikler kom dog ikke til at gjælde i lang Tid. I December 1681 udstedte Kristian V en for Lavsforholdene gjennemgribende Forordning, der efter sin første Paragraf syntes at skulle gaa ud paa at hæve alt Lavsvæsen; i Forordningens Indledning omtales Kristian IV's Bestemmelser om Lavene som særlig gode og efterlignelsesværdige, men derefter gaar Forordningen over til paa en underlig Maade at lade Forholdene vedblive at bestaa, væsentlig som de vare. Alle Lav maatte imidlertid for-

synes med nye Artikler, og Skomagerne fik deres under 4. November 1682.

Efter dem valgtes Lavets Oldermand ved Magistratens sædvanlige Medvirkning ikke for eet, men for to Aar, og dets to Bisiddere afløstes af fire Kvartalsmestere, der skiftede hvert Fjerdingaar. Lavets fire Kvartalsmøder vedblev, men det fastsloges, at Lavet overhovedet ingen Møder kunde afholde uden efter indhentet Tilladelse fra Magistraten, og saa skulde der endda være et Magistratsmedlem tilstede i dem. Alle Møder skulde selvfølgelig være uden Drik, det skulde endda helt ophøre med de »blaa« Mandage, »ingen fri Mandag eller anden Drikkedag« maatte tillades, og Svendene maatte ingen Kro eller Sammenkomst have. Det var Bestemmelser, som vanskeligt vilde kunne overholdes, men af saadanne var der flere i Artiklerne. Af den, der vilde være Medlem af Lavet, maatte der videre kun kræves to Lod Sølv til Lavshuset, to Lod Sølv til Lavets Fattige, to Lod Sølv til Oldermanden og et Lod Sølv til Raadstueskriveren, og der maatte absolut ikke spörges om Bevis for ægte Fødsel. Heri spores Aanden fra Kristian IV's Tid, og den gjör sig ogsaa gjældende, naar der overfor det opretholdte Mesterstykke fordres, at dets Aflæggelse skal kontroleres af Magistraten, »eftersom megen Misbrug og unyttig Bekostning dermed hidindtil er vorden foraarsaget«. Men desuagtet har Lavet sikkert været glad ved Bestemmelsen, ti Mesterstykket blev bevaret, og saa blev Mesterstillingen endda skjærmet ved en helt ny Bestemmelse om, at en Svend for at komme i Lavet skulde have tjent først fire Aar paa sit Haandværk her eller i Udlandet og derefter et Aar som Mestersvend her i Staden. Enhver ung Svend kunde altsaa langtfra strax løbe til at blive Mester.

Enevoldsmagten havde ved forskellige Lejligheder røbet

ret uvenlige Følelser overfor det bestaaende Lavsvæsen, men det veg dog stadig tilbage for en virkelig Gjennemførelse af de Tanker, der laa bagved. Lavene vedblev under ganske stor Bevarelse af de fra Fortiden overleverede Former, Enevælden indtog her langtfra noget fast Standpunkt, men selvfølgelig maatte Skomagerlavet dog paa adskillige Omraader fornemme, at Enevælden kunde træffe Afgjörelser, der ikke altid vare behagelige, men som maatte efterkommes.

Fra Enevældens første Tid.

I en Konsumptions-Forordning af 1661 var der som Skatteobjekter bl. A. regnet ogsaa med de Sko, Stövler og Tøfler, som Skomagerne her i Landet fremstillede. Af hver Mark, de tog ind for dem, skulde der erlægges een Skilling i Afgift, og enhver Skomager forpligtedes samtidig til hver Løverdag »paa hans borgerlige Ed« at indbetale Afgiften paa Akciseboden. Det syntes Skomagerne slet ikke om, og Forholdet blev ikke bedre, da Afgiften i 1667 blev forandret til en Afgift efter Antallet af de Svende og Drenge, enhver Skomager beskjæftigede paa sit Værksted. Akciseforpagteren klagede over, at de kjøbenhavnske Skomagere ikke vilde indgaa paa de Vilkaar, han havde budt dem, og i 1669 paalagde saa Kongen Kjøbenhavns Magistrat at gjöre Exekution hos de halsstarrige blandt Mesterne, der ingen billig Föje havde til at besvære sig eller anstille sig modvillige. Det var een Sag, i hvilken Enevælden traadte generende op med en uafviselig Afgjörelse, og der var flere saadanne. Hæren krævede Fodtöj. I Juni 1676 beordredes Skomagerne i Kjøbenhavn til strax og uden Forsömmelse at skaffe et Forraad paa 2000 Par Sko tilveje; men det var ikke alene Prøven, hvorefter de skulde sys, men ogsaa Prisen, de skulde leveres til, der bestemtes ovenfra, hvad der kan ses, naar Regeringen i 1710 er indigneret over, at Skomagerne »under sig selv skal have gjort den Aftale ej at ville forfærdige et Par Soldatersko

for ringere end en Rigsdaler«, istedenfor at de tidligere kun havde faaet halvsjette Mark. Kongen paalægger herefter Magistraten at »tilholde« Skomagerne at levere Skoene til den gamle Pris.

Saa var der fra gammel Tid de Skomagere, som Kongerne personlig benyttede; som oftest var det indkaldte Fremmede, der fik en særlig Stilling i Samfundet. Nu udvidedes dette ogsaa til de Skomagere, som bleve brugte af andre kongelige Personer. Det tangeres, naar Skomager Simon Cronborg i 1653 faar et lidet Hus udenfor Østerport ved Toldboden som Betaling for de 320 Rd., han har leveret Skomagerarbejde for til den tidligere afdøde Prins Kristian (V), og det kommer tydeligt frem overfor den Skomager, som Dronning Charlotte Amalie benyttede, Heinrick Meincke. Han blev i 1674 bl. A. fritagen for alle borgerlige Hverv. Forholdet til disse Enkelte spillede dog næppe nogen stor Rolle for Lavet. Men anderledes var det, naar Kongen mere i Almindelighed gav derom Ansøgende Tilladelse til at drive Skomageri uden at være i Lavet eller endog befalede deres Optagelse i Lavet, uden at Lavsartiklernes Betingelser herfor blev gjort Fyldest. Det kunde gaa, at Kongen gav gamle Soldater, der havde lært Professionen, Ret til at drive den med egne Hænder, d. v. s. uden nogensomhelst Medhjælp, men det satte ondt Blod, naar Lavet beordredes til at modtage snart En og snart en Anden, uden at han skulde staa det sædvanlige Mestersvendsaar, uden at han skulde gjöre noget Mesterstykke, ja uden at han skulde udrede den mindste Afgift til Lavet. Og af saadanne Befalinger foreligger der i Tiden, vi her beskæftiger os med, ikke ganske faa. Der kjendes fjorten fra Aarene mellem 1681 og 1728, og flere af dem have sikkert vakt ikke ringe Uvilje. En tysk Fri-Skomager Casper Jant fra Colberg, der havde nedsat sig her og var bleven jaget af Lavet som Fusker, opnaaede i

1703 et Kongebrev, hvorefter han skulde optages i Lavet »uden nogen Omkostning eller noget efter Lavsartiklerne at præstere«, og saa skulde endda det Værktöj, der ved Jagningen var bleven konfiskeret, tilbagegives ham. Det har sikkert været tungt at lystre, og det var det ogsaa, da det i 1711 gjaldt en Skomagersvend Povl Marcus, der synes at skulle indtages i Lavet særlig uden at have staaet sit Mestersvendsaar. Hans Optagelse synes Lavet gjærne at have villet afværge. Det indgav en »Suplik« herom, men Kongen udtalte saa sit store Mishag med, at Oldermanden Peder Carstensen Tønder i Forbindelse med Lavets Kvartalsmestere kunde understaa sig til Sligt, og paalagde Kjøbenhavns Magistrat at paase, at den ergangne Ordre med Alvorlighed blev efterlevet.

Overfor den enevældige Konges Afgjörelser var der ingen Appel, de maatte adlydes. Og saa viser en herhenhørende Sag dog, at man vidste at indrette sig, og at Alt dog ikke gik saa strengt, som Paabudene lød. Det er en Sag fra 1717, der angaar en gammel Soldat Rasmus Madsen, som faar Tilladelse til at indkomme i Lavet uden Mestersvendsaar. Herved er der i og for sig intet Mærkeligt, men der ydes ham ved Siden heraf et Par smaa Be-Begunstigelser, der give et ganske interessant Indblik i Lavslivet, saaledes som det havde formet sig indenfor Lavets egne Vægge. Han *skulde* gjöre Mesterstykke, og han *skulde* betale Igang til Lavet, men i begge Henseender fik han en oplysende Lettelse. Hvad først Mesterstykket angaar, da faar han Lov til at udføre det »ikke paa Kroen«, men hos sig selv, uden Overværelse af Oldermand eller andre Mestere; han skal beskyttes imod, at han »ej af de andre Mestere med Visiter, Drikken og videre Udgifter« bliver bebyrdet. Og medens han for sin Indtræden i Lavet skal betale Alt, hvad Lavsartiklerne foreskrive, hedder det, at

han »for de 2 Rd.'s Betaling til Skomagernes Rentepenge og 4 Rd. til Garverhaven skal være befriet«.

Trods alle Bestemmelserne i Forordningen af 1681 og i Artiklerne af 1682 havde Lavet altsaa dog vidst at faa Forskjelligt ordnet ganske efter sit eget Hoved. For at forebygge »megen Misbrug og unyttig Bekostning« skulde Mesterstykket efter Forordningen aflægges under Magistratens Tilsyn, men nu høre vi, at det skete »paa Kroen« under »Visiter, Drikken og videre Udgifter«; og uden at blinke gaar Kongebrevet til Magistraten yderligere ud fra, at Lavet ved et nyt Medlems Optagelse krævede Afgifter, som laa udenfor de lovbestemte. Den seje, paa Fortidens Traditioner hvilende Lavsfølelse havde afgjort hjemme i Skomagerlavet, saaledes som det viste sig her, ligesom paa andre Punkter og da ikke mindst i Forholdet til dets tidligere Garveret. Saa vidt muligt burde og skulde den opretholdes, selv om Lavet saa maatte yde baade Rentepenge og direkte Tilskud, ti hertil sigtede de nævnte Afgifter.

Skomagerne kunde umuligt glemme, at deres tidligere frie Garveret var bleven dem betagen. I Fortsættelse af deres tidligere Optræden herimod havde de derfor i 1665 andraget Kongen om at maatte faa deres gamle Ret tilbage, saaledes at de til Enhver kunde sælge det Læder, de garvede. Tilladelse hertil fik de ikke, men da Statskollegiets Betænkning i alt Væsentlig var dem gunstig, har dette muligvis bidraget til, at de nye Lavsartikler af 1681 og 1682 gav dem nogen mere Ret end Herredagsdommen af 1651 havde gjort. Nu kunde de baade laane og sælge hinanden Læder. Lavet kunde derfor drive en fælles Garverhave, om hvilken vi høre, at den laa i St. Anna Kvarter, først i det nuværende Lille Strandstræde og derefter i den nuværende Adelgade. Med denne Garvervirksomhed for Öje blev der endda kjøbt en ny Ejendom, en Gaard paa Kjøbmagergade, helt nede ved Kultorvet, men trods

alle Anstrengelser betalte Virksomheden sig ikke. Den kunde kun henvende sig til Lavets Medlemmer, og Lavet synes ved den at have faaet en voxende Gjæld, der efterhaanden blev saa trykkende, at Oldermanden Hans Franck sammen med ti Mestere i 1723 rettede en Henvendelse om den til Kongen, hvori dens Oprindelse forklares af, at Lavets tidligere Oldermænd »saavel för Pestens Tid som derefter have optaget en Del Kapitaler til Lavets Nødvendigheder og Garveriets Fortsættelse«.

Lavet var kommet i en vanskelig Stilling, der fik dybt virkende Følger, men inden der i næste Afsnit gives nærmere Oplysninger derom, skal der her gjöres opmærksom paa, at det ikke alene var de ændrede Garveriforhold, men ogsaa de nye Regler om, at der ikke maatte holdes Møder uden forud indhentet Tilladelse, som faldt Skomagerne for Brystet. Skomagerlavet, der har staaet trofast overfor alle gamle Traditioner, synes at have afholdt Møder paa egen Haand, og da dette saa en Gang i 1683 i Anledning af en jaget og arresteret Bönhas blev konstateret, traadte Autoriteterne op; Lavets Mestere bleve idömte Bøder til et samlet Beløb af endog noget over 820 Rd. Overfor en saadan Kalamitet var der kun een Udvej. Lavets Oldermand Hans Villemsen indgik med en Suplik til Kongen. Der skulde tages en Beslutning om den ovennævnte Bönhas, skriver han; han havde strax efter sin Arrestation indgivet en Suplik til Præsidenten, der derefter ønskede en Udtalelse af Oldermanden. Derfor lod »jeg«, hedder det saa i Ansøgningen, »nogle af mine Lavsbrødre kalde tilsammen, efterdi det gik det ganske Lavs an, og [vi] beraadslog om, hvad der skulde svares, og besluttede at lade ham løs. Samme Tid beklagede nogle Mestere sig over deres Svendes Uvillighed og den Fortred og Skade, vi samtlige maa lide af dem, som de dog ingen Föje har til; en Del Me-

stere sagde, at de derfor ikke vilde give dem det for nogen Tid siden forundte Söndagsmaaltid Mad«.

Det er underligt, hvis det virkelig er tænkt, at denne Fremstilling skulde virke som en formildende, ja befriende Undskyldning. Den indrömmer jo tværtimod, at der virkelig er blevet afholdt et Møde, hvor endda flere Ting ere blevne afhandlede. Skrivelsen synes imidlertid nok saa meget at være en skarp Klage over Magistraten, særlig over Præsident Resen, som et Forsvar for Lavet. Kongen, mente Skomagerne, havde i Lavsartiklerne »befalet« dem at eftersøge Bönhaser; det havde de gjort, men derover var Præsidenten bleven dem »ugunstig«, ja havde paalagt Undersøgelsen at gaa »haardelig« i Rette med dem. Det er derfor med en vis Ironi, at de først oplyse, at Sagen var dem paaført af deres »Øvrighed, Præsidenten«, og derefter berette, hvorledes Magistraten midt i Sagen stævnede alle Lavets Mestere og Svende, henved 300 Mennesker, op paa Raadhuset, hvor Præsidenten »var os saa gunstig og satte ikke Noget i Rette mod os, men lyste Herrens Fred over os og bad Enhver gaa hjem til sit Værksted og leve i Fred«. Mødets Hensigt fremgaar ikke heraf, men der er en skarp Modsætning mellem Præsidentens her skildrede Optræden og den derpaa følgende »haarde Dom og Straf«. Præsidenten betragtedes som Lavets særlige Fjende. Skomagernes underdanige Bön gaar nu ud paa at faa Dommen hævet; men kan dette ikke ske, ja da bede »vi fattige Mænd, tro Borgere og Undersaatter« om, at der maa blive os anbefalet en »upartisk, udenbys« Prokurator, »ti her i Staden findes ingen, der mod Præsidenten tör eller kan procedere«. Saavel Klage som Anklage faldt imidlertid fuldstændig til Jorden. Da Kongen i April 1683 tilskriver Kjøbenhavns Magistrat om Sagen, udtaler han sin absolute Tilfredshed med den faldne Dom

angaaende Skomagermesternes »Mishandling« af hans Paabud om Lavenes Sammenkomster, og det er kun af sær kongelig Naade, at han alligevel eftergiver dem den halve Straf. Bøderne nedsattes med andre Ord til 410 Rd., og denne langtfra lille Sum maatte altsaa udredes.

En anden ulykkelig Begivenhed var, at Skomagernes Lavshus brændte, det laa i Endeløsstræde, en blind Gade, der løb mod Nord fra Brolæggerstræde, parallel med Badstuestræde. Oldermand Laurids Erichsen ansøgte i den Anledning i 1686 paa de fattige Skomageres Vegne Kongen om Skattelindring og opnaaede, at Huset i tre Aar blev fri for alle Skatter.

Slet saa fattige og smaa, som Skomagerne gjöre sig i de her nævnte Ansøgninger, have de dog afgjort ikke været. Da Frederik IV under den store nordiske Krig søgte Laan bl. A. hos Kjøbenhavns Lav, kunde Skomagerlavet i 1710 forstrække ham med ikke mindre end 500 Rd., og deres Lavshus i Endeløsstræde udpeges som et af de Huse, der kunde bruges til Indlægning af de i Krigen saarede, det havde en Sal paa tre Fag, der var lejet ud til Fægteskole. Det tyder heller ikke paa helt smaa Kaar, at de Mestere i Lavet, der stod dets Garverhave nær, som ovenfor nævnt kjøbte en Gaard paa Kjøbmagergade til deres Garveris Brug. Men just denne Udvidelse gjorde, at det blev en virkelig Ulykke for dem, at Pesten i 1711 hjemsøgte Kjøbenhavn. Da den ophørte i 1712, stod der 500 øde Huse i Byen, og i 1714 var der endnu 279 saadanne tilbage. Ejendomspriserne dalede stærkt, samtidig med at den i Skomagernes Ejendomme drevne Garvervirksomhed i væsentlig Grad forringedes. Skomagerne kom til at føle det haardt, men selv i den farlige Sygdomstid er der et Lyspunkt at pege paa. En Skomager Hein Mikkelsen synes i den at have opført sig

særlig bravt. Han holdt, hvad der ellers ikke var Lavets Skik, sine Svende »med Kost, Tvæt og anden Nødvendighed«, for at beskytte sit Hus og dem for Smittefare, og samtidig hjalp han ogsaa Enker i Lavet med Arbejdskraft. Men derfor fik han ogsaa, da Oldermanden vilde tage Svende fra ham, Kongens særlige Tilladelse til i denne vanskelige Tid at maatte holde de Svende, han behøvede, uden Pligt til imod sin Vilje at afstaa nogen af dem.

I stor Gjæld og stor Splid.

Som tidligere nævnt blev Skomagerlavet haardt ramt, da Pesten 1711 rasede i Kjøbenhavn. Antallet af dets Medlemmer gik ned fra 160 i 1710 til 47 i 1712, og Sygdommen og dens Virkninger fik en skjæbnesvanger Indflydelse særlig paa den af Skomagerne drevne Garverivirksomhed. For at raade Bod herpaa greb Lavet til den Ordning, at enhver nyindtrædende Mester skulde støtte den ved et Tilskud og ved Siden deraf tillige yde et Bidrag til Forrentningen af dens voxende Gjæld. Der synes imidlertid ikke at være naaet stort ad denne Vej. Situationen blev mere og mere trykkende, og i September 1723 rettes der da en indtrængende Henvendelse til Kongen. Den var underskreven af Oldermanden Hans Albrechtsen Franck og elleve Lavsmedlemmer, Mesterne Hans Geverts, Thomas Krone, Tobias Haase, Johan Frobrig, Lars Varberg, Peter Nikolay, Peter Borch, Ole Mortensen, Claus Voigt, Johan Schultz og Niels Andersen Strömvold. Gjælden udgjorde c. 8000 Rd., to af Kreditorerne havde taget Dom og gjort Udlæg. Oldermandens hele Bo var vurderet og skrevet, det kunde, hvilken Dag det skulde være, blive taget fra ham og solgt ved Avktion, og den samme Skjæbne truede de andre Skomagere, der paa Lavets Vegne havde underskrevet de udstedte Obligationer. De ansøgte derfor om, at de maatte blive beskyttede ved et Moratorium paa ti Aar, og om at det maatte blive paalagt Lavets samtlige Medlemmer at

tage Del i Gjældens Afbetaling. Magistraten fraraadede imidlertid bestemt Moratoriet, og saa fik den et Paalæg om at gjöre Anstalt til, at enhver Skomager i Lavet efter Evne og Vilkaar skulde gjöre »Indskud« i det nævnte Öjemed.

Det gik imidlertid ikke let med disse »Indskud«. En Del erlagde vel fra 5 til 30 Rd., og andre gik ind paa at betale saa kaldte Stolepenge, 12 Sk. for hver Stol d. e. for hver Svend, som de havde paa deres Værksted, men den störste Del af Lavsmedlemmerne fandtes »væsentlig uformuende«, de bidrog Intet. Resultatet heraf blev ikke stort. Det hjalp heller ikke, at Gaarden i Adelgade blev solgt i November 1724 og Huset i Endeløsstræde i December s. A., den første for 1000 Rd., det sidste for 911 Rd. 2 Mk., og saa indgav i Februar 1725 Oldermand Severin Giøtting og fire andre Mestere, Martin Ohm, Christian Mechelburg, Frants Petersen og Thomas Krone, vistnok de fire, der »forestod Garveriets Indtægter og Udgifter«, et Andragende om at maatte indrette et Lotteri paa 12000 Lodder à 1 Rd., Gevinsternes Antal skulde være 3000 paa fra 2 Rd. til 400 Rd.; Lavet skulde herved tjene 1200 Rd. Tilladelsen blev given, Lotteriet maatte oprettes under Magistratens Tilsyn, og Lavet skulde, saa længe Forberedelsen af det stod paa, »være fri for dets Kreditorers Anstrengelse«. Saa blev der arbejdet stærkt for at faa de 12000 Lodder afsatte, Lotteriet skulde nemlig være »komplet« d. v. s. helt udsolgt, för det kunde trækkes. Men dermed syntes det at have lange Udsigter, og nu blev det aabenbart, at der var stor Splid i Lavet om Gjældssagen. Allerede i 1723 havde en Del Mestere protesteret imod, at Gjælden kom Lavet som saadant ved; 30 à 40 Mestere havde brugt Garveriet, og af dem havde 12 à 16 optaget rede Penge til dets Brug paa Obligationer, der »os andre uvidende« vare stilede paa hele Lavet, og som efter Pesten med de daværende Older-

mænds Konsens vare indførte paa Lavets Regnskaber. Der var blevet klaget herover til Magistraten, og Resultatet heraf havde været dels en Proces, dels en Undersøgelse.

Hvad Processen angaar, da opkom den mellem de fire Mestere, der forestod Garveriet, og den har muligvis ikke været uden Forbindelse med, at den ene af dem, Kongens Skomager Martin Ohm, ved et Kongebrev af 17. December 1723 havde vidst at sikre sig imod videre Deltagelse i Gjælden, han skulde blot betale 30 Rd., »hvilket han formener, naar en Repartition og Ligning imellem alle Skomagerne, som skal være 126 i Tallet, blev gjort, at skulle bedrage sig meget mere, end ham kunde tilkomme til samme Gjælds Afbetaling«. Han har aabenbart været en snild Mand, der har forstaaet at dække sig. Samtidig fritoges han ogsaa for »Byens og Lavets Jurisdiktion«; »efter vores ham forhen meddelte Bestalling« skulde han høre under Borgretten. Hvad Udfald den nævnte Proces har faaet, vides ikke, men hvad Undersøgelsen angaar, kan det oplyses, at Magistraten satte tre Raadmænd til at gjennemgaa Garveriets Regnskaber fra 1719, og at deres i Marts 1725 afgivne »Forretning« synes at have givet de Klagende Medhold. Det er i alt Fald Grundlaget for en hidsig Klage, med hvilken otte Mestere i Maj 1726 henvende sig til Kongen, og disse otte (Johan Peter, Peter Svensen Rølling, Christian Krebs, Carl Lyderman, Peter Borch, Morten Berth, Niels Pedersen og Peder Pedersen) tale paa c. 80 Lavsmesteres Vegne, der aldrig ville have haft mindste Nytte af Garveriet. De 30 à 40 Mestere, der ene havde haft med det at gjöre og derved havde bragt Ulykke over Lavet, burde udelukkende selv bære Følgerne, ellers var det, som om »vi fattige skulde betale Barkelön for det, som de andre, der mestendels ere formuende Mænd, have garvet«. De bede om, at Magistraten maatte faa Myndighed til at træffe Afgjörelse i Sagen, eller om at de, hvis det ikke

kunde naas, maatte faa beneficium paupertatis, for at de kunde faa Rettens Dom over de Skyldige.

Det blev herefter i al Almindelighed overdraget Magistraten »at afgjöre Sagen i Mindelighed mellem Parterne«. Dette synes Magistraten imidlertid ikke at have været tilfreds med; den indgik i alt Fald i December 1726 med en længere Skrivelse, som endte i et Forslag om, at den uden videre Lovmaal og Dom skulde kunne gjöre Udpantning hos de Mestere, der ikke vilde efterkomme en fra dens Side foretagen Ligning, samt at ethvert nyt Lavsmedlem skulde være pligtigt til at erlægge 10 Rd. til Gjældens Afbetaling. Nu synes imidlertid Kancelliet paa sin Side at have ladet Sagen ligge, og det var først, da Lavet ved sin Oldermand Joh. Hinr. Frobrig i Februar 1727 havde mindet om den, at der i Juni s. A. kom et kongeligt Reskript, hvorefter det overdroges Magistraten »at formaa de herefterdags kommende i Lavet at betale til Lavets Gjælds Betaling imellem 10 og 20 Rd.« Det var jo imidlertid endnu ikke, hvad Magistraten havde ønsket. Den maatte vente lidt endnu, men saa fik den endelig ved et nyt Reskript af April 1728 ikke alene Myndighed til at exeqvere de Bestemmelser, den maatte tage om, hvad enhver Mester skulde betale, men ogsaa Magt til at befri de Mestere, der havde underskrevet de oprindelige Obligationer, for deres særlige Gjældsansvar, naar de gik ind paa at betale en vis Sum, »ligesom I finde Enhvers Evne og Vilkaar dertil at være«. Det samme Reskript gav desuden Lov til nu at trække det tre Aar för bevilgede Lotteri, skjöndt der kun var taget 6000 Lodder i det, og da herved den Lavet givne Beskyttelse overfor Kreditorerne ophørte, fik dette ved et nyt Reskript af Juni 1728 et virkeligt Moratorium paa tre Aar.

Nu var Alt ordnet til Sagens Afgjörelse, nu skulde Lavet befries for den Mare, der i saa lang Tid havde redet

det. Men, ak, der skulde endnu gaa lang Tid, inden Maalet blev naaet. I Oktober 1728 hjemsøgtes Kjøbenhavn af den forfærdelige Brand, der ruinerede næsten en Tredjedel af Byen. Den ødelagde over 1600 Huse, og Skomagerne fik i fuldt Maal deres Del af Ulykken. Ikke alene brændte deres Lavshus paa Kjøbmagergade, men af Lavets c. 140 Medlemmer mistede ikke mindre end 90 Hus og Hjem. Evnen til at betale Lavets Gjæld blev selvfølgelig væsentlig formindsket herved, ikke at tale om at Kritiken overfor Lavets Regnskaber i ikke ringe Grad skjærpedes. Da J. H. Frobrig i Maj 1729 sluttede sit Regnskab efter et næsten treaarigt Oldermandsskab, mente han, at der tilkom ham 71 Rd. 2 Mk. 12 Sk. hos Lavet, men Regnskabet blev i den Grad revideret, først af sex og derpaa af ti Mestere, at der blev fundet ikke mindre end 36 Udsættelser, der resulterede i, at han istedenfor at skulle have Noget udbetalt blev Lavet 9 Rd. 3 Mk. $3^1/_2$ Sk. skyldig. Og paa lignende Maade gik det i 1731 den næste Oldermand N. A. Strömvold, istedenfor, som han havde regnet, at have 12 Rd. 9 Sk. tilgode blev han befunden at skulle betale 119 Rd. Selve Regnskaberne ere ikke bevarede saa lidt som Revisionerne, kun en Meddelelse om de nævnte Resultater er naaet til os, men efter Regnskaber, vi senere ville komme til, tör det formentlig siges, at her slet ingen Uredelighed er med i Spillet. Oldermændene og deres Hjælpere ere uøvede Regnskabsførere, der let kunde sættes tilvægs i to Partiers skarpe, for ikke at sige krakilske Optræden imod hinanden. Efterat man nogenlunde var kommen over den ulykkelige Brand, vaagnede nemlig Spörgsmaalet om Lavets Gjæld op med ny Styrke, saa meget mere som det treaarige Moratorium af 1728 udløb i 1731.

Oldermanden Morten Berth taler i en Ansøgning af Februar 1732 til Kongen om Lavets »miserable Tilstand«.

Kreditorerne trængte haardt paa, beretter han, og Gjælden var endnu c. 5000 Rd. Han ønskede, at Magistraten skulde søge at bevæge Kreditorerne til kristelig Eftergivenhed og derpaa sammen med Lavet foretage en Ligning af Gjælden paa alle dets Medlemmer med Ret til uden Rettergang at foretage Udpantning for de paalignede Beløb. For anden Gang blev en saadan Myndighed overdragen Magistraten, der nu synes at have gjort Skridt til for Alvor at faa Gjældsspörgsmaalet ud af Verden, men herved kaldtes Lavets »unge« Mestere frem, nemlig de Mestere, der vare blevne Lavsmedlemmer, efter at det i 1727 var blevet fastslaaet, at ethvert nyt Medlem ved sin Indtrædelse skulde erlægge fra 10 til 20 Rd. til Gjældens Afbetaling. Med Mesterne Johan David Seidentop og Joh. Vilh. Noach i Spidsen henvende de sig til Magistraten med en Protest imod at kunne sættes i Ligning; de gjöre gjældende, at med det Bidrag, de have erlagt ved deres Indtrædelse i Lavet, er deres Forhold til Gjælden afgjort, og da der ingen Erklæring kommer herpaa fra Magistraten, gaa de i Avgust 1733 til Kongen. De havde aldrig haft for en Skilling Nytte af Garveriet, og havde de vidst, at de gamle Mesteres Kreditorer skulde kunne tage deres »Fattigdom« fra dem, skjöndt de havde kjøbt sig fri for Gjælden ved det Bidrag, de havde erlagt til dens Afbetaling, da de bleve Mestere, vilde de aldrig være indtraadt i Lavet, og saa klage de yderligere over, at de ikke holdtes for »værdige til at indkigge i nogen Oldermands Regnskab«, hvorfor de ikke vidste, hvorledes de indkomne Penge vare anvendte. Efterat Magistraten var hørt over dette Andragende, faldt der i Overensstemmelse med dennes Erklæring i Januar 1734 en kongelig Resolution, hvorefter de unge Mestere, der ved deres Indtrædelse i Lavet ikke havde erlagt fulde 20 Rd. til Gjældens Afbetaling, nu skulde betale det Resterende.

Herved kom Lavet imidlertid ingen Vej, og i Marts 1734 udtalte Oldermand Christoph Horn i et Andragende til Kongen sig temmelig trøstesløst over Tilstanden. Den skete Ligning havde ikke frugtet stort. De fleste gamle Mestere vare fattige og svage, det havde været umuligt at faa det dem paalignede Beløb, fra 30 til 60 Rd., betalt, Gjælden var kun bleven nedbragt til 2500 Rd., og de 5 à 6 Mestere, hvis Tilstand var lidt bedre, truedes stadigt med Ruin af Lavets Kreditorer. Han foreslog derfor, at det skulde paalægges alle Lavets Medlemmer at betale een Skilling ugentlig pr. Svend, og da Magistraten tiltraadte Forslaget, dog saaledes at Beløbet for de gamle Mestere skulde være to Skilling, slog et kongeligt Reskript i Maj 1734 dette fast. Men over den ene Skilling pr. Svend, der herefter ugentlig skulde afkræves de unge Mestere, hævede der sig et Ramaskrig; de vilde ikke betale den. Saa bleve de udpantede, og saa indgav de i December 1734 en voldsom Klage til Kongen. Den allerede tidligere nævnte Mester Joh. Vilh. Noach var deres Fører. Da Politiet efter Oldermand Horns Ordre kom for at pante ham, teede han sig »sær opsætsig«, han vilde för lade sit Hoved hugge af paa Kongens Nytorv, för han vilde lade sig pante, og han erklærede lydeligt, at Oldermanden bedrog Lavet.

De unge Mesteres Talsmænd indgav herefter endog to Andragender til Kongen, det første i December 1734, det andet i Januar 1735, hvori de hævdede, at det var »ved en lögnagtig og usand Memorial«, at Oldermanden havde udvirket den kongelige Befaling af Maj 1734, og Magistraten var ikke bedre end Oldermanden. Hvor var Lotteriets Overskud? »Hvorledes dermed er tilgaaen og hvortil Profiten blev employeret, er os ubekjendt«. De gamle Mestere burde være ene om at klare Situationen, men »formedelst de har Magistraten paa deres Side, mene de at forblinde vores Öjne«. Og saa bad de unge Mestere »paa egne og samtlige Interes-

senters Vegne« om, at der maatte blive udnævnt to Kommissarier, der skulde oprede hele Sagen. Dette kunde Magistraten imidlertid slet ikke tilraade. I en lang Erklæring imødegik den Klagerne, og den bilagte denne Erklæring med Uddrag af Lavets Regnskaber fra 1722 til 1734, idet den endnu gav Oplysning om forskjelligt Herhenhørende, som ikke fandtes i Regnskaberne, saaledes om Udbyttet af det saa meget omtalte Lotteri. Overskudet havde været 510 Rd., der vare medgaaede til Betaling af Renter til syv Kreditorer. Der gjöres ogsaa Rede for de forskjellige Ligninger, og saa oplyses det endnu, at Lavets afbrændte Grund paa Kjøbmagergade i November 1733 var solgt til en Tømmermester for 500 Rd., og at Magistraten til Gjældens Afbetaling havde laant Lavet ikke mindre end 850 Rd.

Alt var herefter paa sin Vis i god Orden. Gjælden, der oprindelig havde været 9184 Rd. 4 Mk., var nu, i April 1735, til Rest 2180 Rd. Men det fremgik ogsaa af Sagen, at Klagerne forsaavidt havde Ret, naar de havde anket over, at Regnskaberne ikke havde givet og ikke gav fuld Oplysning. Der havde været Noget udenfor Dette har da muligvis ogsaa haft Indflydelse paa, hvad der vedtoges overfor Klagerne, ti naar der henses til de rejste Beskyldninger, er det mildt, naar et kongeligt Reskript af 10. Juni 1735 bestemmer, at Magistraten skal nöjes med at kalde »Suplikanterne« for sig og i de 32 Mænds Overværelse »paa skarpeste Maade reprimandere dem med Trusel af vor höjeste Unaade og anden vedbørlig Straf efter Lovens Rigeur, om de oftere skulde fordriste sig imod Eder sig at forse«, saa skulde desuden Føreren Mester Joh. Vilh. Noach, hans Hjælper Mester Christian Top samt Koncipisten af Andragenderne Andreas Stabel hver bøde 4 Rd. til Konventhusets Fattige.

Herefter fik de kongelige Bestemmelser fuld og uhin-

dret Virkekraft med Hensyn til Gjældens Afbetaling; da Christoph Horn i 1737 ophørte at være Oldermand, var den nedbragt til 650 Rd. Den spillede altsaa ingen Rolle længere, men derfor kom der ikke Ro i Lavet. Der havde i den lange Strid dannet sig Partier, og der vedblev at være Partier i Lavet endnu i en rum Tid, hvad der navnlig viste sig, hver Gang en Oldermands Regnskaber skulde revideres. Saa blæstes der til Kamp, saaledes som da den ovennævnte Christoph Horn forelagde sit Regnskab.

Dette Regnskab haves. Fra 1734 foreligger der nemlig en Amtsprotokol, der indeholder Lavets Regnskaber fra 1734 til 1821, og gjennemgaar man her Oldermand Horns første Regnskab fra Januar 1734 til Marts 1736, kan det forstaas, at det kunde sætte Lidenskaberne i Bevægelse. Indtægtssiden oplyser bl. A. om Tilskud fra de ældre Mestere, om Komplettering af 20 Rd.'s Afgiften hos de yngre Mestere ligesom om indkasserede Stolepenge, og Udgiftssiden om en Række mod forskjellige Mestere rettede Gjældskommissionssager, af hvilke nogle sluttede med Exekution hos dem. Det var jo Alvor, at Lavets Gjæld nu skulde betales. Men derfor maatte Regnskabet ogsaa grundigt revideres. Det blev revideret endog to Gange og sidste Gang af ikke mindre end elleve Mestere med Morten Berth i Spidsen; han havde været Oldermand umiddelbart för Horn.

Der blev gjort Udsættelse paa Udsættelse, og »Revideurernes« Sindelag kan ses, naar Horn i et af sine Tilsvar siger: »Jeg kan med Sandhed skrive, var det muligt, at mere til min Fortred kunde opfindes, er jeg vis paa, at det ej blev sparet.« Fejl var der imidlertid i hans Regnskab, og Horn indrömmer det, naar han videre beder »Morten Berth og øvrige Revideurer« tilsidesætte alle Passioner og betænke, at om han havde begaaet en Fejl, var det menneskeligt og »ej sket af Forsæt til Lavets Fornær-

melse, ti min Profession kan være nok til mit Forsvar, at jeg baade er ukyndig i at føre Regnskab, som skulde være uden alle Slags Indsigelser og Kritiker af dem, der tilligemed Professionen idetmindste pretendere at forstaa Regnskabsmaade, saa og at jeg er en Tysk og ikke det Danske mægtig og derfor maa fidere mig paa min Koncipist eller Skriver«. Krigen føres altsaa nærmest paa anden Haand, ti ligesom den tyske Oldermand Horn, der altid skriver sig »ältermann«, har en Koncipist, har Modpartiet det ogsaa. Men derfor er den gjensidige Animositet dog ægte nok; noget virkelig galt havde Horn selvfølgelig ikke begaaet. Men Regnskabet maatte naturligvis til Magistratens Decision, og denne, der afgaves den 1. Avgust 1736, gjör ham kun ansvarlig for et Par Smaaposter paa henholdsvis 3 Rd. 2 Mk. og 3 Mk. samt for et Beløb paa 60 Rd., der vedkom »Raadstuekassen«, og som fejlagtigt var opført baade paa Indtægts- og Udgiftssiden. I det Hele er det her af Interesse at se, hvor indgaaet Magistraten efter det aflagte Regnskab er med Lavet, der baade faar Penge fra og betaler Penge til en saa kaldet »Raadstuekasse«; om de 20 Rd., som enhver af de i Regnskabstiden indkomne nye Mestere — i Alt sytten — havde givet til Gjældens Afbetaling, hedder det saaledes, at de var »lagt i Raadstuekassen«. Christoph Horn staar nærmest som en af Magistraten betroet Mand, og han gjenvælges da ogsaa trods Alt paany til Oldermand. Han afgaar først som saadan i Oktober 1737.

Efter ham kom der andre Oldermænd, saaledes Christian Krebs (1737-41), Andreas Nikolay (1741-43), Johan Christopher Winbach (1744-46) og Johan Woltyn (1746-48), men derfor ophørte Revisionssporten ikke. Man reviderede stadig skarpt og henstillede de mange Udsættelser til Magistratens höjgunstige Decision, uden at en saadan dog synes at ville komme. Mester Woltyn blev

særlig haardt medtagen, men han indbød nu ogsaa dertil. En af Raadmændene talte i 1746 ved en Votering i Magistraten om hans Kaadmundethed. Han endte da ogsaa sit Regnskab med, at han for sine store Fortjenester af Lavet ventede en »ræsonabel recompense«, og han beholdt udenvidere Regnskabets Overskud paa noget over 90 Rd. Revisorerne gjorde imidlertid Udsættelser, der tilsammen androg ikke mindre end 200 Rd. Han havde bl. A. brugt for meget til Fortæring, lod de ham høre; og saa fik han desuden at vide, at hans Tilbageholden af Overskudet var ulovlig, og at hans Selvros ingen Steder havde hjemme. Nok saa galt gik det dog Christian Krebs, da han i 1748 for anden Gang blev Oldermand.

Da han forelagde sit Regnskab for Aaret 1748-49, paatalte Revisorerne i stærke Udtryk hans »skammelige Omgang« med Lavets Midler og forundrede sig over hans »Dumdristighed«. »Bliver han souteneret i sit Embede, som vi dog ikke formode, vil hans Husholdning herefter blive værre og Kassen inden et Aar komme i en bundløs Gjæld«. Revisorerne bede Magistraten om, at Lavet maa blive skilt ved ham som Oldermand. Der gaves herefter baade Oplysninger og »Contra-Oplysninger«, men Chr. Krebs sad dog endnu som Oldermand i Aaret 1749-50. Efter ham kom Jacob Thorsen (1750-52), der ikke fik nogen blidere Medfart, han betegnes som »altfor meget utidig ære- og profitsyg«, medens de af Revisorerne gjorte Udsættelser igjen fra modsat Side omtales som »af ingen Betydenhed, hvorfor samme bortfalde og herved af Lavet aldeles mortificeres«. Alt indstilles dog til Magistratens Afgjörelse. Men Magistraten havde aabenbart ingen Hast. Først i Lavets Møde den 27. Avgust 1755 erklærer den tilstedeværende Raadmand N. H. Nissen paa Magistratens Vegne alle de hidtil uafgjorte Regnskaber fra 18. November 1737 til 7. Avgust 1755 for »afgjorte og tilendebragte, saa Lavet havde

aldeles Intet paa de forrige Oldermænd at sige«, undtagen paa Johan Woltyn, overfor ham blev Lavets Ret forbeholdt.

Herefter faldt der Ro over Forholdene. Raadmand Nissen ordnede det i 1756 saaledes, at der inden fire Uger efter et Oldermandsskifte skulde tilkjendegives, om der var nogen Mangel ved den foregaaende Oldermands Regnskab; efter den Tid skulde ingen Prætention kunne gjöres. Men dog blussede der nu og da nye Regnskabsstridigheder op. Da Raadmand Pretzmann den 18. Juli 1764 var tilstede ved et Lavsmøde og Udsættelserne paa den afgaaede Oldermand Hans Brynildsen Schellers Regnskab lydeligt bleve oplæste, ventede han at erholde et tydeligt Svar for hver Post, men »det faldt ud til Strid og Paastand imod hverandre«, og Resultatet blev, at Lavet skulde søge sin formentlige Ret ved Domstolene. Der blev da ogsaa lagt Sag an imod Scheller, og den trak ud lige til 1770, da den blev sluttet ved et Forlig, hvorefter han afgjorde sit Mellemværende med Lavet ved at udstede en Vexelobligation til det paa 70 Rd. Men det var ogsaa det sidste Udbrud af de stridbare Skomageres Revisionssyge. Nu kom der paa dette Punkt en væsentlig idyllisk Tid, i hvilken Oldermændene i god Forstaaelse med Lavet sad en Aarrække i deres Funktion, Johan Peter Nickelmann var Oldermand i fem Aar (1765-70), Albinus Lehmann i fem Aar (1770-75), Mathias Andreas Boy endog i halvniende Aar (1777-85) og Abraham Greiter i noget over syv Aar (1790-97).

Forskjellige Lavsforhold.

Da Skomagernes Lavshus paa Kjøbmagergade brændte i 1728, gik formentlig alle Lavets Protokoller og saa godt som alle dets Lavsgjenstande tilgrunde. Sikkert er det i alt Fald, at de kjøbenhavnske Skomageres Lavsgjenstande, paa Lavets Segl nær, alle ere fra en senere Tid, og at dets nuværende ældste Protokol, en Regnskabsbog, der bærer Navnet Amtsprotokol, først begynder 1734. Efter den kommer en Forhandlingsprotokol, der aabnes med et Andragende til Magistraten af Februar 1748. Der gives i disse Protokoller en Del Oplysninger, som vi have maattet savne for den foregaaende Tid, men særlig Forhandlingsprotokollen kan langtfra betegnes som nogen rig Kilde. Vi maa vedblivende søge andenstedshen for at blive behørigt underrettede. Spörge vi saaledes om Lavets Medlemsantal, lade Protokollerne os helt i Stikken, til vi komme et Stykke ind i det nittende Aarhundrede. Men just derfor ville vi her begynde med at se, hvad der dog kan oplyses om det; der vil herved blive kastet i alt Fald noget Lys over Skomagernes hele økonomiske Stilling ligesom over, hvor de væsentlig boede i Kjøbenhavn.

Der er nu først Fortegnelsen fra 1661 over Byens Grundejendomme. Efter den er der 19 Skomagere eller Skomagerenker mellem Kjøbenhavns Grundejere, og Antallet stiger, i 1668 til 25, i 1689 til 55. Det er en absolut

Fremgang, og selv om de Huse, de eje, gjennemgaaende maa betegnes som smaa, er dog enkelte af dem nogenledes store, saaledes de Huse, der ejedes henholdsvis af Kongens Skomager Johan Höysmand paa Kjøbmagergade, af Skomager Herman Louman i Vimmelskaftet og den engelske Skomager Johan Reinholt ved Stranden. Ja der var Skomagere, der ejede mere end eet Hus. Simon Cronborg, der besad en ganske stor Ejendom paa Kongens Nytorv, havde, som tidligere nævnt, i 1652 som Betaling for Arbejde, han havde udført til en af Prinserne, faaet Skjøde paa et Hus ved Toldboden, og efter hans Død gik hans Ejendom paa Kongens Nytorv over til Skomager Jakob Ridder, der tillige ejede et Hus i Badstuestræde.

Foruden Skomagerne var der forøvrigt ogsaa Skoflikkere, der vare Husejere, og deres Antal var ogsaa stigende. I 1661 og 1668 nævnes kun 3, men i 1689 9. Af nok saa stor Interesse er det imidlertid at lægge Mærke til, at Skomagerne, der jo maa antages oprindeligt at have haft deres »rette« Skoboder dels paa Nörregade, dels paa Hjörnet af Skovbogade og Skindergade, alt eftersom de vare danske eller tyske, vedblivende holdt til i Gader, der laa nær derved. Af de i 1661 husejende Skomagere havde 3 hjemme i Badstuestræde og 9 i Klosterstræde, Tal der i 1668 voksede til henholdsvis 5 og 10 og i 1689 til 7 og 11. Det lille Klosterstræde blev mere og mere Skomagernes særlige Gade. Af dets 34 Huse ejedes ved Kjøbenhavns Brand 1728 ikke mindre end 22 af Skomagere eller Skomagerenker.

Den Opgang, der efter de her nævnte Tal synes at have været mellem Kjøbenhavns Skomagere i Slutningen af det syttende Aarhundrede, fik et stærkt Knæk ved Pesten i 1711. Sygdommen ryddede i höj Grad op imellem dem. Lavet, der i 1710 talte 160 Medlemmer, kunde i 1712 kun opvise 47, og mellem de af Pesten Bortkaldte var sikkert

flere af de Ledende ved Lavets Garveri, der som tidligere nævnt synes at have været knyttet til endog tre Ejendomme, Lavshuset i Endeløsstræde, en Ejendom i Adelgade og en Ejendom paa Kjøbmagergade. Som i forrige Afsnit berettet kom Lavet i 1711 i stor Gjæld og i stor Splid. Og hvad Pesten havde indledet, blev fortsat af Kjøbenhavns Brand 1728. Lavshuset, der nu var forlagt til Kjøbmagergade, brændte som nævnt, og af Lavets paa denne Tid 134 Medlemmer opføres ikke mindre end 90 mellem de »afbrændte«. I en Skrivelse fra Lavets Oldermand af 29. Januar 1731 gives følgende Oplysning med Hensyn til Lavets Medlemmer efter Branden:

Afbrændte	Ejere af Huse	41
	Lejere	49
Uatbrændte	Ejere og Lejere	44
	i Alt Mestere i Lavet	134

Skrivelsen er forøvrigt ikke fra den Mand, der var Oldermand under Branden, Joh. Henr. Frobrig, der som boende i Klosterstræde selv kom til at høre til de »Afbrændte«, men fra hans Eftermand Niels Andersen Strömvold, til hvis Hus i Regnegade Ilden ikke naaede. Væsentligere er det dog, at han maa have siddet i en forholdsvis stor Bedrift, han havde ikke mindre end 4 Svende og 2 Drenge, men det er dog næppe derfor, at han i 1729 blev valgt til Oldermand. Han maa sikkert have siddet inde med en Del Foretagsomhed og Energi, Noget der vist stærkt paakrævedes under de vanskelige Forhold. Det var da ogsaa under ham, at der i 1730 blev oprettet en Ligkasse for Lavets Mestere. Man frygtede for, at Lavets Kreditorer skulde lægge Beslag paa Lavets Midler, det gjaldt derfor om at faa dannet en fra denne helt udsondret Ligkasse. Dens Artikler, der ere af 1. Maj 1730, bleve kongelig konfirmerede den 14. Juli s. A., og Kassen an-

skaffede sig strax en jernbeslaaet Egetræslade til Opbevaringssted for dens Penge og Papirer. Paa den indvendige Side af Laaget sattes følgende Indskrift: »Abraham Begrof Sara sin Hustru I Hebron, Houet Stad I Canans Land, udi en Hulle, huilken Blef Stadfæstet ham til en Begrauelses Eiendom. 1 Mose Boges 23 Cap. 19.20 V.«

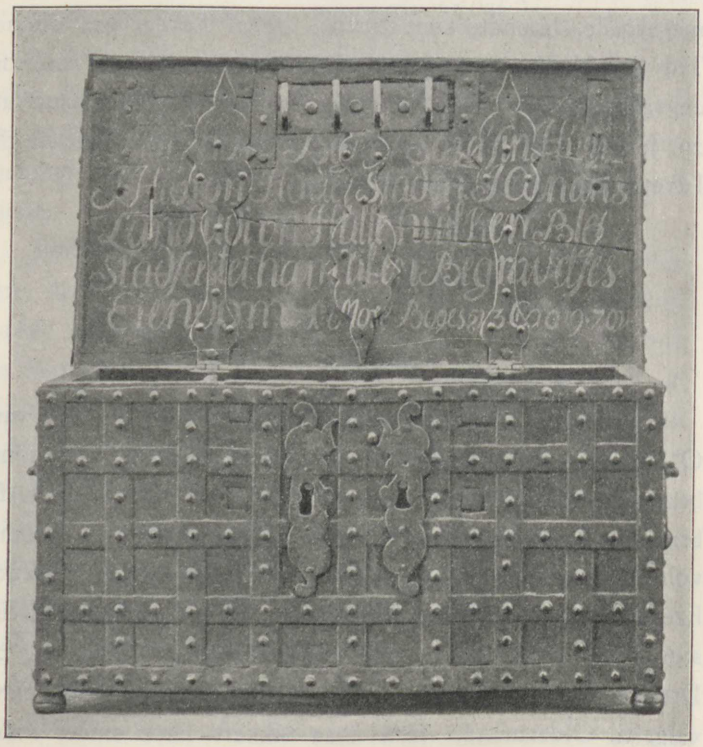

Ligkassens Lade.

Det var imidlertid ikke alene Branden og Lavets Gjæld, der voldte Vanskeligheder. Lavet led ogsaa under en stor, mere eller mindre ulovlig Konkurrence særlig fra forhenværende Soldater, der endog drev det til at sælge nyt Fodtöj fra publique Boder. Da Oldermanden Severin Giötting en Gang i 1726 vilde skride ind herimod ved en

Bod paa Gammeltorv, blev han i den Grad overfalden med Hug og Slag, at han længe laa sansesløs paa Jorden. Disse militære Haandværkere kastede sig imidlertid ikke kun over Skomageri. De vare en Plage for alle Kjøbenhavns Haandværkere, og i Januar 1731 blev der derfor nedsat en Kommission til Undersøgelse af Forholdene. Det er til denne Kommission, at Oldermand Strömvolds ovennævnte Skrivelse er rettet, og han skrev flere Gange til den. I en noget senere Skrivelse oplyser han, at Lavet som Konkurrenter havde ikke mindre end 5 Frimestere, 7 Militære med Pas og Afsked samt 123 militære Bönhaser, d. v. s. der var omtrent lige saa mange delvis ulovlige Skomagere udenfor Lavet som Medlemmer i dette. Man kan derfor godt forstaa ham, naar han ønsker, »at dette fattige og betrængte Lav, som udi saa mange Aar af disse mangfoldige Fuskere er præjudiceret, kunde dog ved slig en Misbrugs Afskaffelse herefter vorde entlediget den Last og igjen komme i Stand«.

Det var forøvrigt ikke blot Konkurrenterne han gav Tal paa, han behandlede ogsaa Lavets Forhold. Allerede i December 1730 havde han forfattet en Fortegnelse over dets samtlige Interessenter med tilföjet Oplysning om, hvor mange Svende og Drenge enhver af dem beskjæftigede. Den trykkes her nedenfor med nogle yderligere tilföjede Oplysninger om de enkelte Mestere, idet *E* betyder Ejer, *L* Lejer, *afbr.* afbrændt og *sk.* skaanet ved Branden i 1728, E_2 og E_3 betegner, at den Paagjældende ejede to eller tre Ejendomme:

	Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
1. Niels Andersen Strömvold [E., sk.]	4	2	»
2. Peder Pedersen Nygaard [E., afbr.]	»	»	»
	4	2	»

		Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
	Overført	4	2	»
3.	Peder Christensen Gied [L., afbr.]	»	»	»
4.	Hein Michelsen [E., sk.]	5	1	»
5.	Hans Gevertz [E.$_2$, afbr.]	4	2	»
6.	Hans Albrecht Franck [E., sk.]	»	»	»
7.	Severin Giötting [E., afbr.]	3	2	»
8.	Ole Mortensen [E., afbr.]	1	»	»
9.	Peder Nielsen [E., afbr.]	»	»	»
10.	Johan Henrich Schönfelt [L., afbr.]	»	1	»
11.	Andres Grön [L., sk.]	»	»	»
12.	Christian Meckelburg [E., afbr.]	3	2	»
13.	Peder Pedersen Borch [E., afbr.]	»	2	»
14.	Helmut Otto Høman [L., afbr.]	»	»	»
15.	Peder Christensen Lang	»	»	»
16.	Jens Jespersen Riis	1	»	»
17.	Rasmus Hansen Lang	»	»	»
18.	Johan Christian Pedersen [E., atbr.]	»	»	»
19.	Christian Gudmansen [E., afbr.]	»	»	»
20.	Daniel Meeris	»	»	»
21.	Michel Daman [E., afbr.]	1	1	»
22.	Martin Fux [L., sk.]	»	»	»
23.	Jochum Christopher Clausen [L., sk.]	»	»	»
24.	Frands Petersen [E., afbr.]	2	1	»
25.	Jens Mogensen [L., sk.]	»	»	»
26.	Claus Danielsen [E.$_3$, afbr.]	2	1	»
27.	Johan Jörgen Strecker [L., afbr.]	»	»	»
28.	Johan Tobias Haase [E., afbr.]	2	1	»
29.	Gothard Andersen Germand [E., afbr.]	4	1	»
30.	Thomas Henrik Krone [E.$_2$, afbr.]	4	2	»
31.	Johan Hinrik Frobrig [E., afbr.]	4	1	»
32.	Johan Peder Jansen [E., atbr.]	2	2	»
33.	Morten Erichsen Berth [E., afbr.]	1	»	»
34.	Johan Andres Leyring [L., afbr.]	»	»	»
35.	Johan Govertz [E., afbr.]	»	1	»
		43	23	»

		Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
	Overført	43	23	»
36.	Ole Jensen Lund [E., sk.]	1	»	»
37.	Claus Voigt [L., afbr.]	»	»	»
38.	Peder Svensen Röling [E., afbr.]	»	»	»
39.	Peder Pedersen Rönneberg [L., afbr.]	»	»	»
40.	Hans Vilhelm	»	»	»
41.	Hans Rudolph [L., afbr.]	»	»	»
42.	Samuel Kielhou [E., afbr.]	2	1	»
43.	Jochum Ibsen	1	1	»
44.	Elling Nielsen [L., afbr.]	1	1	»
45.	Ole Jansen [L., afbr.]	»	»	»
46.	Cort Lyderman [E., sk.]	4	3	»
47.	Hans Jacob Dembel	»	»	»
48.	Christian Jensen [E., afbr.]	3	1	»
49.	Hendrich Bartram Hartz [L., afbr.]	1	2	»
50.	Rasmus Knudsen [E., afbr.]	»	1	»
51.	Christian Jensen Fisker [L., sk.]	4	2	»
52.	Johan Friderick Buch [L., sk.]	»	»	»
53.	Frantz Jensen [L., sk.]	»	»	»
54.	Johan Schultz [L., sk.]	»	1	»
55.	Niels Pedersen [L., sk.]	»	1	»
56.	Jochum Wuttche [E., afbr.]	3	2	»
57.	Peder Thorsen Dalvitz [E., afbr.]	2	2	»
58.	Hans Henrich Hagen [E., afbr.]	4	1	»
59.	Henrich Rasmussen [E., afbr.]	2	1	»
60.	Sören Nielsen [E., atbr.]	3	1	»
61.	Johan Nielsen Høstermarch [L., afbr.]	»	»	»
62.	Jacob Pedersen [L., afbr.]	2	1	»
63.	Atto Werner Tieftrunck [L., afbr.]	»	»	»
64.	Mathias Pedersen [L., afbr.]	»	»	»
65.	Jörgen Pedersen [L., sk.]	»	»	»
66.	Hans Jacobsen [L., atbr.]	1	»	»
67.	Jochum Henrich Grosskop [L., atbr.]	1	3	»
68.	Sören Jensen [L., afbr.]	»	»	»
69.	Marquart Feltmand [E., afbr.]	1	1	»
		79	49	»

		Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
	Overført	79	49	»
70.	Jens Gudmundsen	»	»	»
71.	Andres Heidemarch [E., sk.]	1	1	»
72.	Ole Olesen	»	»	»
73.	Andres Hackenberg [L., afbr.]	»	»	»
74.	Hartvig Stegman	2	1	»
75.	Jens Christensen [E., afbr.]	1	1	»
76.	Christian Ditlef	»	»	»
77.	Johan Woltyn	5	2	»
78.	Henrich Michelsen	6	3	»
79.	Rasmus Lorentzen [L., afbr.]	2	1	»
80.	Ole Olesen [E., sk.]	3	1	»
81.	Christian Krebs [E., abr.]	5	2	»
82.	Christopher Schwartz [E., sk.]	»	»	»
83.	Jochum Bentzen [L., sk.]	2	2	»
84.	Christian Jörgen Smit [L., sk.]	»	»	»
85.	Jens Sörensen Bloch [L., sk.]	1	1	»
86.	Jacob Kameel [L., sk.]	»	»	»
87.	Carl Daniel Groth [L., sk.]	1	»	»
88.	Peder Henrichsen [L., sk.]	5	»	»
89.	Christopher Horn [E., afbr.]	8	3	»
90.	Johan Michelsen [L., sk.]	1	1	»
91.	Jörgen Voigt [E., sk.]	3	»	»
92.	Christen Justesen [L., afbr.]	»	»	»
93.	Hein Buchwald [L., afbr.]	3	1	»
94.	Philip Crone [L., afbr.]	»	1	»
95.	Lorentz Mathis Lydiche [E., afbr.]	»	»	»
96.	Christen Jacobsen Faberg	1	1	»
97.	Conrat Federkiel [L., sk.]	1	2	»
98.	Johan Adam Kruse [L., afbr.]	1	»	»
99.	Diderick Pedersen [L., sk.]	»	»	»
100.	Berent Höhne [L., afbr.]	1	1	»
101.	Jens Olsen [L., afbr.]	2	2	»
102.	Sören Clarin [L., afbr.]	1	1	»
103.	Jörgen Bergman [L., afbr.]	»	1	»
		135	78	»

		Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
	Overført	135	78	»
104.	Andres Nikolay [L., afbr.]	3	2	»
105.	Martin Buske [L., afbr.]	»	»	»
106.	Henning Pedersen [L., sk.]	»	»	»
107.	Vilhelm Hansen [L., afbr.]	3	1	»
108.	Johan Ottesen [L., afbr.]	1	1	»
109.	Jacob Christiansen [L., afbr.]	1	»	»
110.	Mathis Erlandsen Svane [L., afbr.]	»	1	»
111.	Hendrich Stegmand [L., sk.]	»	»	»
112.	Laurids Jensen [E., sk.]	»	»	»
113.	Martin Güllich [L., afbr.]	»	»	»
114.	Hendrich Matern [E., afbr.]	4	»	1
115.	Jörgen Pedersen [L., afbr.]	3	2	»
116.	Hans Jacobsen Ribe [L., afbr.]	»	»	»
117.	Claus Christensen [L., afbr.]	2	2	»
118.	Johan Christopher Rydiger [L., afbr.]	1	1	»
119.	Niels Larsen [L., afbr.]	1	2	»
120.	Hans Thomas Tychsen	1	1	»
121.	Vitus Biering Handtrop	1	»	»
122.	Jens Rasmussen Bach	»	1	»
123.	Johan Christian Lauterbach [E., afbr.]	6	»	»
124.	Ole Andersen Stub	2	2	»
125.	Johan Vilhelm Noach [E., afbr.]	»	»	»
126,	Henrich Thett [L., sk.]	1	1	»
127.	Niels Madsen	1	1	»
128.	Salomon Pedersen [L., sk.]	1	1	»
129.	Erik Svendsen	»	»	»
130.	Christian Topp	»	»	»
131.	Peder Dalvitz (som fik Sören Mallings Enke, der mistede sit Hus) [E., afbr.]	2	1	»
132.	Evert Nielsen	1	»	»
133.	Sören Andersen	»	»	»
134.	Jacob Michael Bittermand	2	2	»
135.	Niels Buchwald	»	»	»
136.	Nicolay Haring	»	»	»
		172	100	1

	Svende	Dske. Dr.	Tyske Dr.
Overført.....	172	100	1
Enker.			
1. Baltzar Ziches [E.$_2$, afbr.]	»	»	»
2. Arve Jensens [E., afbr.]	1	»	»
3. Abraham Pedersens [E., afbr.]	1	»	»
4. Christen Nielsens [L., afbr.]	»	»	»
5. Ole Hofflands [E., afbr.]	»	1	»
	174	101	1

Efter denne den først kjendte Fortegnelse over Kjøbenhavns Skomagere talte Lavet altsaa i 1730 141 Mestere eller Mesterenker, der beskjæftigede 174 Svende og 102 Drenge, og med Hensyn til de Sidste oplyses det særligt, at de alle vare danske paa een nær, der var tysk. Men paa lignende Maade forholdt det sig hverken med Svendene eller Mesterne. Kjøbenhavns Skomagersvende udgjorde en saa blandet Skare, at de, som vi nedenfor skulle se, ved Siden af en dansk Oldgesel maatte have ogsaa en tysk. Og vi have ovenfor hørt Oldermanden Christoph Horn erklære, at han var »en Tysk« og ikke forstod Dansk, hvad der muligvis kunde siges om flere af Mesterne; der er i alt Fald andre Oldermænd, der ligesom Horn altid skrive sig, ikke Oldermand, men »ältermann«. I en Fortegnelse fra omtrent 1700 over dem, der søgte tysk Gudstjeneste i St. Petri Kirke, er der ikke mindre end 17 Skomagere, af hvilke 2 bo i Hyskenstræde, 5 i Badstuestræde og 7 i Klosterstræde. Nogen nöjagtig Oplysning om Svendenes og Mesternes Nationalitet er det imidlertid ikke muligt at faa. De store officielle, i saa mange Henseender ypperlige Fortegnelser først over de i 1728 afbrændte Ejendomme, dernæst over Mandtallet i de ikke afbrændte Ejendomme, give ingen Vink i saa Henseende, og det kan her

i det Hele mærkes, at disse Fortegnelser med Hensyn til Skomagerne kun give ret summariske Oplysninger. De bruge saaledes saa godt som aldrig Benævnelsen Skomagermester; de kjende væsentlig kun Skomagere (c. 160) og Skoflikkere (c. 70) samt nogle faa Skomagersvende (vistnok 11).

Vil man statistisk belyse Skomagerhaandværket paa denne Tid, er man henvist til Politiets Generaltabeller, og efter dem kan man da, forsaavidt de ere bevarede, for det attende Aarhundrede opstille følgende Tal:

	M.	Sv.	Dr.		M.	Sv.	Dr.
1701:	147	—	—	1767:	275	301	149
1710:	160	—	—	1770:	271	—	—
1712:	47	—	—	1771:	266	227	119
1715:	112	137	95	1776:	261	302	173
1723:	138	138	75	1779:	280	—	—
1725:	134	158	78	1781:	294	334	286
1727;	130	—	—	1782:	302	—	—
1728:	144	151	95	1783:	320	402	268
1730:	141	174	102	1784:	322	426	220
1733:	165	181	135	1787:	325	—	—
1743:	197	230	189	1788:	342	—	—
1750:	205	230	203	1789:	327	360	196
1751:	202	311	211	1791:	329	289	209
1752:	206	286	211	1792:	331	—	—
1753:	211	373	247	1793:	335	277	210
1756:	253	—	—	1794:	346	204	351
1764:	273	—	—	1795:	344	330	300
1766:	273	281	191	1798:	403	370	306

Sammenligne vi nu de tidligere og de her givne Tal med Störrelsen af Kjøbenhavns Befolkning til de vedkommende Tider, da er Fremgangen i de husejende Skomageres Tal fra 1661 til 1689 i god Forstaaelse med Befolkningens Tilvæxt. Kjøbenhavns Indbyggerantal paa denne Tid fordoblede sig; 1657 sættes det til c. 29,000 og 1685

til c. 60,000. Men se vi paa Antallet af Skomagermestere i det følgende Aarhundrede, da er dets Stigning helt uforholdsmæssig. Medens Befolkningen fra 1728 til 1798 voxer fra c. 76,000 til c. 100,000 d. v. s. med 33 pCt., stiger Skomagermesternes Tal fra 144 til 403 d. v. s. med 180 pCt., og herved maa endnu bemærkes, at det kun er Drengenes Antal, der følger med heri, ja endog stiger noget stærkere, fra 95 til 306 d. e. med 202 pCt., medens Svendenes Antal kun stiger fra 151 til 370 d. e. med 145 pCt. Efter den ovenfor trykte Liste fra 1730 arbejdede de 141 Mestere med følgende Medhjælp:

54 uden Svende og Drenge;
10 med hver kun 1 Dreng;
1 med 2 Drenge;
33 med hver 1 Sv. og med fra 0 til 3 Dr.;
16 med hver 2 Sv. og med fra 1 til 2 Dr.;
11 med hver 3 Sv. og med fra 0 til 2 Dr.;
9 med hver 4 Sv. og med fra 1 til 3 Dr.;
4 med hver 5 Sv. og med fra 0 til 2 Dr.;
2 med hver 6 Sv. og med fra 0 til 3 Dr.;
1 med 8 Sv. og 3 Dr.

I 1798 maa Forholdet imidlertid være et væsentlig andet. Antallet af Mestere, der arbejdede uden Medhjælp eller med kun ringe Medhjælp, maa være steget ikke ubetydeligt. 1730 var der jo nemlig 33 flere Svende end Mestere, men i 1798 33 flere Mestere end Svende. De enkelte Virksomheder maa i Aarhundredets Slutning gjennemsnitlig være blevne kjendeligt mindre; Svendeantallet i 1798 synes endda at være usædvanligt stort.

Skomagermesternes stærke numeriske Tiltagen betyder altsaa ikke økonomisk Fremgang for dem, men snarere det Modsatte. Gjælden, der en Tid trykkede Lavet, blev afviklet, men den store Soldaterkonkurrence vedblev. Kommissionen af 1731 afgav endnu i samme Aar en for Lavene

ganske gunstig Betænkning, men der kom ingen kongelig Resolution för i 1739, og den var ikke af en saadan Beskaffenhed, at Ondet blev afhjulpet. Saa rejste Kjøbenhavns »32 Mænd« Sagen paany i 1747, men i den kongelige Resolution, som herved fremkaldtes Aaret efter, udtaltes det meget mistrøstende, at den Ret, de afskedigede Soldater fik til at ernære sig ved et Haandværk, var det eneste Middel, hvorved Hvervningen nogenledes kunde holdes vedlige. Kongen afgav kun det vage Løfte, at han vilde have i Erindring, at Frimesternes Tal Tid efter anden kunde vorde formindsket.

Tiden var i det hele ikke for at rejse beskyttende Gjærder om Stillingen som Haandværksmester. De i Lavsforordningen af 23. December 1681 bestemte Afgifter, som den, der blev Mester i et Lav, skulde erlægge, vare meget lave, 7 à 8 Lod Sølv d. e. 4 à 5 Rd., hvorfor Lavene simpelthen slet ikke rettede sig efter dem; for Skomagernes Vedkommende skulle vi se det nedenfor. Det er derfor forstaaeligt, at et kongeligt Reskript af 24. Februar 1756 slog fast, hvad de nye Mestere i de forskjellige Fag skulde betale; for en Skomager blev det c. 29 Rd., men de herved fastsatte Beløb bleve væsentlig nedsatte ved et nyt Reskript af 27. Avgust 1762; nu skulde en Skomager kun give 8 Rd. I Anledning af et Andragende fra Urtekræmmerlavet havde Generalprokurør Henrik Stampe i en Betænkning af September 1760 ligesom samlet og uddybet de ledende Kredses Uvilje mod Lavsvæsenet; han skrev bl. A., at ved Frimesterbevillingerne »indskrænkedes de Lavene forundte skadelige Monopolier, saa at Følgerne deraf bleve mindre skadelige«. Og dette satte Frugt, først i et Reskript af 10. April 1761 og derpaa i det ovennævnte Reskript af 1762. Det blev ikke alene, som vi have set, gjort billigere at blive Mester, men der blev udnævnt Frimester paa Frimester. Gjennemgaa vi Kancelliets Missiver

fra 1755 til 1765 finde vi, at der i disse Aar i Skomagerfaget blev udnævnt ikke mindre end 49 Frimestere og heraf 18 i 1761, 6 i 1762, 10 i 1763 og 12 i 1764; samtidig beordredes desuden 23 Svende optagne i Skomagerlavet paa extraordinær Maade, som Regel fritoges de for at staa det befalede Mestersvendsaar, saaledes 3 i 1760, 7 i 1761 og 3 i 1762.

Det er en alvorlig Svøbe, der paa denne Tid svinges over Lavene, og Bestemmelserne *maatte* efterkommes. Nu passede de unge Mestere selv paa. Da Lavet havde solgt sit Lavshus, ønskede det, at Svendene, der gjorde Mesterstykke, skulde betale Noget for Brugen af det Lokale, der stilledes til deres Raadighed. Men det vilde de ikke, derom stod der Intet i Reskriptet af 1762, og Lavet skrev i 1766 endda to Gange til Magistraten, uden at det fik Svar. Saa indgav i 1767 Oldermanden og 162 Mestere et Andragende til Kongen, hvorpaa der endelig i Maj s. A. blev reskriberet, at de paagjældende Svende nu, da Lavet intet Lavshus ejede, havde at erlægge hver 8 Mk. Forholdene nu vare noget helt Andet end i gamle Dage, da Lavet ganske roligt havde »akkorderet« med hver enkelt ny Mester. Det kan oplyses, at i Severin Giöttings Oldermandstid (1724-26) indkom der tolv Mestere i Lavet, som saa godt som alle betalte forskjelligt, fra 34 Rd. til 12 Rd. I det første Regnskab, der foreligger helt og angaar Christoph Horns første Oldermandsperiode fra 1734 til 1736, svinger Afgiften mellem 24 Rd. og 16 Rd., og det bemærkes udtrykkeligt om den, der kun betalte 16 Rd., at han havde ægtet en Mesterdatter. Da dette Regnskab revideredes, var, som ovennævnt, Revisorerne Oldermanden fjendtlige, og de ere da ogsaa meget imod hans Akkorder; de udtale endog, at der ingen Akkorder burde finde Sted, alle skulde betale ens, men i sin Decision formede Magistraten det derhen, at ingen Akkord fremtidig burde ske »uden Lavets Forevidende og Magi-

stratens Samtykke«, og Akkorderne vedblev med tilsyneladende betydeligt forhöjede Beløb. Sagen er jo imidlertid, som ovenfor vist, at de nye Mestere nu skulde betale 20 Rd. hver til Afbetalingen af Lavets Gjæld. Akkordbeløbene svinge nu fra 44 Rd. til 36 Rd., ja de gaa ned til 28 Rd. Der var bestemt Praxis for, at Mestersönner og de Svende, der ægtede en Mesterenke eller en Mesterdatter, fik visse Afslag, og var det en Mestersön, der ægtede en Mesterenke eller en Mesterdatter, fik han endda dobbelt Rabat; derved var det, at Beløbet kunde gaa ned til 28 Rd. og en enkelt Gang i Johan Christopher Winbachs Oldermandstid (1744-46) endog til 26 Rd. Men til Gjengjæld kunde saa de 44 Rd. i enkelte Tilfælde stige til 50 Rd. Regelen var dog 40 Rd., og naar der findes Beløb paa f. Ex. 56 Rd. 4 Mk. og 60 Rd., er det, fordi de Paagjældende specielt maatte betale for at blive fri for at staa deres Mestersvendsaar, og om Betalingen herfor fandt der ogsaa Akkordering Sted. Af Andreas Nikolay's Oldermandsregnskab fra 1741-43 ses det, at en Mester »for den resterende Del« af hans Mestersvendsaar ansattes til at betale 10 Rd., idet der saa endnu tilföjes, »hvilke Penge ham af Lavet til Brudegave blev skjænket«, hvad der maa betragtes som et stort og usædvanligt Galanteri. Revisorerne af Christoph Horns Regnskab for 1734-36 havde udtalt, at Fritagelsen for at staa Mestersvendsaar i en formentlig, men dog meget tvivlsom Overensstemmelse med en Magistratsresolution burde betales med 24 Rd.

Naar Spörgsmaalet om Mestersvendsaaret saaledes var gjort til et rent økonomisk Spörgsmaal, er det slet ikke uforstaaeligt, at Kongen ganske hyppigt gav Svende, der vilde være Mestere, Fritagelse for det, saaledes i 1756 en gammel Svend, der i nitten Aar havde været ved Brandordningen, i 1757 en Svend, der sad med Hustru og Börn i fattige Omstændigheder, osv. Man kan ogsaa forstaa, at

Regeringen kunde ønske i det Hele at faa ensartede Afgiftsforhold paa det her omhandlede Omraade og derfor udstædte de to Reskripter af 1756 og 1762, af hvilke det sidste endda helt ophævede Mestersvendsaaret undtagen for Guldsmedene og Rebslagerne. Men Skomagerlavet har sikkert ikke været glad herved, ti Alt hvad det efter Reskriptet af 1762 kunde kræve af en ny Mester, var nu kun 8 Rd., og dog naaede det at faa 13 Rd. Efter Lavets Artikler af 1682 paahvilede det den yngste Mester at gjöre Tjeneste som Lavsbud, og Fritagelsen herfor blev taxeret til 5 Rd., skjöndt Artiklerne kun satte det til 4 Rd.

Det er god gammel Lavsskik overfor Avtoriteterne tilsyneladende at lystre, uden dog helt at lystre. At Skomagerlavet havde Lyster i denne Retning, have vi oftere set. Men det er dog helt ejendommeligt, at den store Bøde, Lavet paadrog sig i 1683 ved at holde Møder uden Tilsyn fra Magistratens Side, ikke helt afholdt det fra at være ulydigt paa dette Omraade. Talende i saa Henseende er det imidlertid, at Raadmand H. N. Nissen en Gang i 1755 fandt det nødvendigt at indskærpe, at Lavet ikke maatte holde Møder uden en Magistratspersons Nærværelse; desuagtet er det givet, at saadanne Møder bleve afholdte baade i 1770 og 1771. Forsyndelserne medførte dog ingen Følger, Magistraten havde i 1747 tilladt, at Oldermanden og nogle Mestere om mindre Sager kunde holde Møder alene. Lavet levede paa denne Tid i god Forstaaelse med Avtoriteterne, naar kun de militære undtages.

I en Skrivelse af Januar 1755 fra Kjøbenhavns Magistrat til Kommercekollegiet meddeles det bl. A., at Skomagerlavet havde vægret sig ved at levere Regimentssko til de da sædvanlige Priser; Læderet, sagde Lavet, var blevet for dyrt. Det synes imidlertid, som om ikke alle Regimenter vilde indgaa paa at betale den höjere Pris; de mente at kunne hjælpe sig selv billigere. Men herved kom det

til Strid med Lavet, der selvfølgelig paa bedste Maade værgede sig. Og det kan saaledes bl. A. oplyses, at da det i 1778 blev opmærksom paa et Skomagerværksted, hvor syv militære Personer efter en Generalmajors Ordre forfærdigede Munderingssko, klagede det strax til Politiretten; et saadant Værksted stred imod en tidligere kongelig Bestemmelse, hvorefter Regimenternes Munderingssager skulde udføres af Lavsmestere. Sagen forblev imidlertid ikke i Politiretten, den gik til Kancelliet. Det var »sensibelt« for en Regimentschef at skulle underkastes Politiets Bestemmelse i Sager, der angik Regimentets indre Forfatning og Økonomi, og under 13. Maj 1778 faldt der herefter en kongelig Resolution, der gik ud paa, at naar Skomagerlavet ikke kunde eller vilde levere lige saa godt Arbejde og til den Pris, Regimentet kunde forskaffe det ved sine egne Folk, maatte det finde sig i, at de Militære hjalp sig selv. Det var muligvis et ikke ringe Arbejde, der herved blev unddraget Skomagerlavets Mestere, og i ethvert Tilfælde vare nu de Bestemmelser omsonst, som Lavet i sin Tid havde truffet om dets Leverancer til Militæretaten. En trods sit franske Navn vistnok fra Tyskland kommen Skomager Jean Pierre Periard havde i 1764 ønsket at komme til at bestyre disse Leverancer, men med 85 Stemmer mod 73 var det blevet vedtaget, at Bestyrelsen skulde blive hos Oldermanden.

Af ikke ringe Betydning var dernæst Lavets Forhold til Garverne, og det er derfor kun naturligt, at Skomagerne, da Garverne søgte at skaffe sig forbedrede Lavsartikler, ønskede at tale et Ord med. I Januar 1731 skrev de til Kjøbenhavns Magistrat og udtalte sig stærkt imod, at Garverlavet erhvervede et Forbud mod Indførsel til Kjøbenhavn af de Sorter Læder, som dets Medlemmer fremstillede. »Ved deres Læders Forhandling«, hedder det i Skrivelsen, »har Garverne allerede [Skomager]-Lavet temmelig hart under

Tvang; hvis de imod Forhaabning skulde nyde den [her omhandlede] allernaadigste Bevilling, kan ingen Mester udi Lavet vorde bestaaende.« Desuagtet opnaaede Garverne imidlertid, hvad de ønskede; § 5 i deres nye Artikler af 3. Avgust 1731 siger, at ingen Anden maa her i Staden indføre, sælge eller falholde »nogen af de Sorter barket Læder, som af dennem forarbejdes.« Herover rejstes der imidlertid strax Klage af den kongelige Hof-Skomager Hinrich Michelsen. Han følte haardt, at han nu var afskaaren fra selv at skaffe sig forskjellige Sorter fint Læder fra Holsten og Jylland. Garvernes Læder tilfredsstillede ham ikke; og ved en kongelig Resolution af 4. Juli 1732 fik han da den ønskede Indførselsret. Skomagerlavet fulgte nu efter. I 1733 stævnede det Garverlavet for Bytinget, idet det førte höj Klage over, at Kjøbenhavn led Mangel paa godt Læder, og da Skomagerlavet sammen med Sadelmager- og Remsniderlavet i 1734 klagede til Kongen over den Garverne tillagte uheldige Eneret, opnaaede de under 22. Oktober 1734 ganske den samme Ret, som Hof-Skomageren havde faaet.

For saa vidt sejrede Skomagerne over Garverne, men hele Sagen viser, at Skomagerne som saadanne væsentlig ikke garvede mere. Deres tidligere Uafhængighed paa Garveomraadet existerede ikke længere. Det nye Garverhaandværk stod som saadant helt ubestridt. Da den ovenfor nævnte Skomager J. P. Periard ønskede at garve, ansøgte han om og fik — i Februar 1759 — Bevilling til at drive et almindeligt Garveri, og han forlod muligvis en Tid helt Skomageriet, i Marts 1763 blev han Garverfrimester. Der er ogsaa en anden kjøbenhavnsk Skomager, der ønsker at lægge sig efter Garveri, nemlig Peter Wörmer, der er Specialist i at gjöre engelske Stövleskafter. Han søger i 1785 Bevilling til at anlægge et Garveri og kjøber i den Anledning en större Ejendom her i Byen, men da

han faar Afslag paa et Laan af Statens Midler paa 12,000 Rd., er det et Spörgsmaal, om der kom noget ud af dette hans Foretagende. Men ligegyldigt. Der var herefter Skomagere, der følte Lyst til at indlade sig i större Foretagender, og Tiderne vare jo ogsaa anderledes end för. Skjöndt det, som ovenfor nævnt, maa antages, at Skomagervirksomhederne i Aarhundredets Slutning gjennemsnitlig vare ringere end tidligere, har der sikkert i de Tider, da Handelen gjorde Kjøbenhavn rig, været maaske ikke faa velstaaende Skomagere i Byen, hvad der ikke blev uden Indflydelse paa Lavet.

Endnu saa sent som 1753 stod Fattigdommens og Mistænksomhedens Tegn over Lavet paa en saadan Maade, at Oldermanden ikke vovede at yde »en afbrændt Mester fra Holbæk« en Hjælp paa 10 Rd., uden at en Del Mestere med deres Underskrift i Protokollen — der kom 37 — ovede at holde ham »i alle Maader fri og uden Ansvar«, men i 1794 gaar det hurtigt og let med en Beslutning om at skjænke 1000 Rd. til det afbrændte Kristiansborgs Genopførelse. Lavet optraadte paa denne Tid som Kapitalist. Efter at Skomagerne havde set deres Lavshus brænde i 1728, varede det 22 Aar, för de fik et igjen. I 1750 kjøbte Lavet for 3200 Rd. et Hus i Store Kongensgade, paa hvis Grund det med en Bekostning af 1200 Rd. endda opførte et Baghus. Hvad der her anvendtes, kom godt ind igjen, da Lavet i 1765 solgte Ejendommen for 5400 Rd., og fra nu af optræder det med Penge paa Rente. I 1794 fik det 2000 Rd., som det havde staaende hos en Snedker Kretz, kontant udbetalt, og medens det ene Tusinde Rigsdaler, som nævnt, doteredes til Kristiansborg, besluttede man at kjøbe en kongelig Obligation for det andet Tusinde.

Lavet kom i gode Kaar, og at det Samme virkelig var Tilfælde med en Del af Lavets Medlemmer, bekræftes formentlig derved, at de skjænkede Lavet forskjellige Sølv-

Sølvæske til Opbevaring af Lavets Segl.

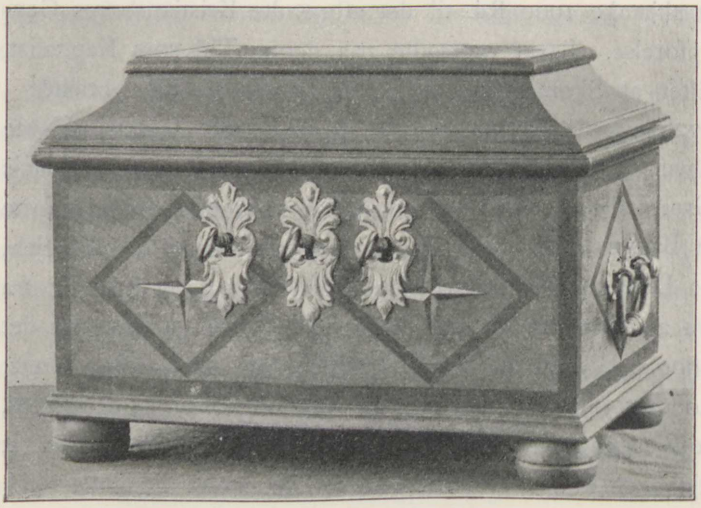

Skomagermesternes Lade.

gjenstande, hvad det jo haardt trængte til efter Branden i 1728. Hele Lavets Udstyr brændte formentlig den Gang, og først i 1735 høre vi, at det anskaffede en Lade, der i Alt dog kun kostede 9 Rd. 3 Mk., og saa bar Lavet endda ikke hele Udgiften, 70 Mestere ydede hver 8 Sk. til Hjælp

Sølvkande fra 1692, skjænket Lavet 1780.

og skaffede derved de 5 Rd. 5 Mk.; i Januar 1748 kjøbtes en nu forsvunden Pokkenholtshammer »at opkloppe med« for kun 3 Mk. Under saadanne Forhold betyder det noget, at Lavet i 1780 bliver Ejer af en Sølvæske til dets gamle Seglstempel og en Sølvkande. Paa Sølvæskens Laag er

indgraveret en Dobbeltörn, fra hvis höjre Klo der i en Spirallinie udgaar følgende Indskrift: »Denne Daasse til Amtets Segll Er af Oldermanden Matias Andresen Böy og af Quartals Mesterne Mathias Windelboe, Johan Justlöck, Samuel Kyllander, Carl Friedrich Manthey Amtet foræret til en erindring 1780«.

Lavets Fattigbøsse.

Det er Lavets vellidte Oldermand M. A. Boy, der sikkert her er gaaet i Spidsen. Lavet samledes saa godt som enstemmigt om ham i de halvniende Aar, han var dets Oldermand (1777-85). Hans Navn staar ogsaa paa Sølvkanden. Den skjænkedes »til Lavets Brug og Nytte« af ikke mindre end 66 Mestere, hvis Navne alle ere indgraverede paa den. Først kommer Oldermanden og de fire

Kvartalsmestere, saa fire »Bisiddere ved Ligkassen« (Abraham Lorentzen Franck, Lars Christensen Björn, Nicolay Gjör, Johan Nicolay Wewer) og saa 57 andre Mestere. Kanden er forøvrigt ikke særlig gjort til Lavet, den er et indkjøbt Stykke, der efter en Indskrift paa Laaget er gjort 1692 til Kjøbmand Henrik Hornemann og Hustru i Trond-

Sølvkande fra 1708, skjænket Lavet 1797.

hjem. Det er et formentlig trondhjemsk Arbejde, der kommer til at vidne om, at der i 1780 mellem de kjøbenhavnske Skomagere rörer sig et Lavsliv, der kræver smukt og anseligt Tilbehør. 1782 anskaffer Lavet selv en Kobber-Fattigbøsse (der staar 1783 paa Bøssen), i 1797 faar det paany en Sølvkande af en Række Mestere. Nu hedder

Oldermanden Mogens Rasmussen From (1797-1801), og han, Kvartalsmesterne (Thomas Jörgensen, Christian Brodersen, Frederik Bruun, Aage Otterström), Förstanderne ved Svendeladen (Johan Jörgen Thedin, Lorentz Christian Höy), Bisidderne ved Ligkassen (Jens Weyle, Mikael Andersen Jeeg, Christian Hedenberg, Jakob Frederik Løve) og derefter endnu ikke mindre end 122 andre Mestere nævnes paa den som Givere. Heller ikke denne Gang er Kanden gjort specielt til Lavet, den er udført 1708 i Kjøbenhavn og ejedes 1709 af et Ægtepar, hvis Navne antydes ved Bogstaverne H. E. S. og S. P. D.

För denne forholdsvis rige Periode for Lavet var der væsentlig kun een Ting, som det ofrede Noget paa, og det var dets Ligklæde. Da der i 1760 maatte anskaffes et nyt, blev det betalt med ikke mindre end 316 Rd. 4 Sk., hvorved selvfølgelig maa erindres, at enhver ny Mester jo erlagde en Afgift til Ligklædet, og at det ved Udlejning skaffede Lavet en Indtægt. Dette var dog ganske sikkert ikke Hovedsagen, nej Spörgsmaalet om at komme standsmæssigt i Jorden har til alle Tider været en vigtig Sag for vore Haandværkere og saaledes ogsaa for Skomagerne. Herfor taler da ogsaa bl. A. deres i 1730 oprettede Ligkasse, der vistnok er de kjøbenhavnske Haandværkeres ældste. Snedkernes er fra 1733, Skrædernes fra 1737, Typografernes fra 1754 og Farversvendenes fra 1792. Skomagerlavets Ligkasse oprettedes kun for Mesterne, det var en frivillig Sag at være Medlem, og Alt synes i Begyndelsen at være gaaet fortræffeligt. Kassen kunde endda komme Lavet til Hjælp med et Par ikke helt smaa Laan. Men lidt efter lidt vendte Forholdene sig, det oprindelig meget lave Indskud ved et Medlems Indtrædelse maatte sættes betydeligt op, hvad der bevirkede, at der kun meldte sig faa nye Medlemmer. Kassens Tilstand blev kritisk. Det gjaldt om at skaffe den nye Vedtægter, efter hvilke alle Lavets

Mestere skulde være Medlemmer, hvad der synes at have været en vanskelig Sag, men den ovenfor nævnte ansete Oldermand M. A. Boy fik det dog sat igjennem, og de nye Vedtægter af 1. Oktober 1784, der bleve kongelig konfirmerede den 21. Januar 1785, paaskjönnedes i ikke ringe Grad; Revisorerne af Oldermand Boys Regnskab for Aarene 1783-85 skrive, at de ikke alene have befundet hele hans Regnskab rigtigt, saaledes at de i alle Maader kunne kvittere det, men de have tillige »erfaret, at han ved höy- og velædle Magistratens naadige Assistance haver faaet vores saa forfaldne Ligkasse i saa priselig Stand til det hele Lavs Nytte og Fordel, da forhen de fleste Mestere undskyldte sig med det svære Indskud, som nu ikke mere er besværligt«.

Det er Lavets idylliske Tid i Aarhundredets Slutning, der her giver sig Udtryk. Men Alt var dog ikke ganske Idyl, ikke en Gang i Ligkassen. Allerede i 1795 maatte Oldermand Abraham Greiter træde op i den mod adskillig »Uorden, der lod frygte dens almindelige Ruin«, og Meget viser, at der stadig var Spörgsmaal oppe, der satte Sindene i Bevægelse. Da en kongelig Bevilling i 1793 gav Skomageren Ole Sommer, der i sexten Aar havde været bosat i London, Ret til som Skomagermester i Kjøbenhavn at holde Svende og udlære Drenge, uden selv at være Medlem af Lavet, negtede dette at indskrive de af ham Udlærte, hvad det dog naturligvis ikke i Længden kunde gjennemføre, og i 1794 faldt der endog to Politiretsdomme, der gik Lavet imod. Nogle Skoflikkere vare optraadte som Angivere af, at der ved nogle Mesterstykkers Aflæggelse havde fundet Spisning Sted i Lavet, og da dette var imod Forordningerne, blev Oldermanden og en Del Mestere idömte Bøder. I 1798 var det Uro i Anledning af Lavsherbergets Flytning. Vedtagelsen heraf skete imod Svendenes Ønske, hvorom mere senere, og da Flytningen havde fundet Sted, den gik

fra Fiolstræde til Studiestræde, blev Lavet hurtigt efter opsagt paa det nye Sted paa Grund af Herbergsfaderens »Ufredelighed mod Husets Folk«, hvad der igjen bevirkede, at der blev nedsat en Komite, der skulde overveje, om der eventuelt skulde kjøbes et eget Lavshus. Og endelig fremkom i 1799 en Mester, Niels Høk i Antoniestræde, med Ønsket om at faa Ret til at holde Svende andensteds end paa sit Værksted. Det blev enstemmigt afvist, Svendene skulde udelukkende arbejde paa deres Mesteres Værksted, en anden Ordning vilde være til Lavets störste Skade, ja kunne medføre dets Ruin, og Magistraten stillede sig her paa Lavets Side, men desuagtet blev den ønskede Tilladelse givet først for et Aar, derpaa igjen for et Aar og derefter i Almindelighed, indtil den vedkommende Mester fik saa megen Plads, at de sex Svende, det drejede sig om, kunde logere hos ham.

Som det heraf vil ses, var der Spörgsmaal nok, der krævede Lavets Opmærksomhed, og saa ere de særlige Svendeforhold endnu slet ikke behandlede. De ville blive omtalte i det følgende Afsnit.

Væsentlig om Svendene.

I hele vort Lavsvæsen spiller Forholdet til Tyskland en betydelig Rolle, og saaledes er det da ogsaa i Skomagerlavet. Vi have ovenfor (S. 58) hørt, at ikke faa af Kjøbenhavns Skomagermestere maa have været af tysk Oprindelse, og af Lavets Regnskaber kan det ses, at tyske Mestere endog tiggede i Kjøbenhavn. 1761 fik en fattig Mester fra Sachsen 1 Rd. og i 1762 en fattig Mester fra Erfurt 1 Rd. 2 Mk. Det kan endvidere oplyses, at Lavet i 1766 sendte 40 Rdr. til de »afbrændte« Skomagermestere i Königsberg, og at det i 1781 satte en Kollekt i Gang til Fordel for de ved Ildebrand forarmede Skomagermestere i Hilburgshausen, Gera og Goslar, man ønskede at kunne sende 50 Rd. til hvert Sted; indbragte Kollekten ikke saa meget, vilde Lavet tilskyde det Manglende.

Forbindelsen med Tyskland er for Mesternes Vedkommende en given Ting, og Svendene have selvfølgelig ikke staaet tilbage for Mesterne. Den tyske Zünft, der kom til Danmark i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, kan ikke være gaaet udenom Skomagersvendene. I de Stridigheder mellem Svende og Mestere, der nedenfor vil blive berettet om, optræde de første stadig med to Oldgeseller, af hvilke den ene er dansk og den anden tysk, og efter en Beretning fra omtr. 1795 synes det, som om den Krodag, Svendene holdt hvert Kvartal, og paa hvilken Svendebroderskabets Regnskab blev aflagt, de tilrejsende Svende bleve

indskrevne og de udlærte Drenge bleve gjorte til retskafne Amtsgeseller, væsentlig førtes paa Tysk. Fra Odense høre vi da ogsaa samtidig om, at en gift Svend, en saa kaldet Viverkarl, paa Værkstederne maatte »rykke Stol for« d. v. s. sætte sig nedenfor de ugifte, hvad der var en gammel zünftig Uskik, og at de tyske Svende tiltog sig at sige »Du« til de danske uberejste Svende, medens disse kun maatte sige »Han« til dem.

Zünften har selvfølgelig spillet en Rolle i Kjøbenhavns Skomagerlav som i Byens andre Lav, men der forlyder fra ældre Tid saa saare Lidt derom. Som Mesternes gamle Protokoller maa være brændte i 1728, er det givet, at Svendenes Protokoller samt Lade og Skilt m. m. gik tilgrunde, da deres Herberg, der den Gang laa i Fiolstræde, brændte 1807 under Kjøbenhavns Bombardement. Der er ingen direkte Meddelelser fra Svendebroderskabet, og i de sene Mesterprotokoller er der kun faa Oplysninger, der pege i den Retning. Hver Gang Lavet flytter, og det gjör det ofte udenfor de sexten Aar (1750-66), i hvilke det boede i sit eget Lavshus, vise Regnskaberne, at Lavsskiltet blev nedtaget og paany ophængt. Der udbetales nogle Penge til en Smed og nogle Arbejdskarle, men det kan ikke ses, om Lavet fulgte Skiltet i Procession. Det er kun smaa Beløb, der enkelte Gange ved den Lejlighed forbruges til Fortæring, fra 4 Mk. 12 Sk. til 1 Rd. 4 Mk. 12 Sk., og det er som en Undtagelse, naar man den 6. Maj 1748, da Chr. Krebs er Oldermand, støder paa følgende Post: »For Fortæring ved Skiltets Ophængelse 25 Rd. 4 Mk. 6 Sk.«. Den Gang synes der at være blevet gjort Stads af Begivenheden. Lavets Udgifter til Fortæring ere helt igjennem smaa om end, som naturligt, noget stigende. Da Christoph Horn i 1734 paa Raadhuset var bleven erklæret for Oldermand, forbrugtes der »udi Vinkjælderen samme Dag« 1 Rd., men da F. W. Becken blev Oldermand i

1775, fortærede han »efter Sædvane« med en Del Mestere for 4 Rd. Det gjör imidlertid et helt nøgternt Indtryk, naar man imellem Revisorernes Udsættelser 1761 over Oldermand H. Br. Schellers Regnskab finder en Anke over, at han paa egen Haand har anskaffet en Tinkande til 4 Rd. 2 Mk.; til en saadan Udgift skulde Lavets Samtykke have været indhentet.

Selvfølgelig maa der dog være blevet drukket Adskilligt i Lavet. Dets Kro, der samtidig var Svendenes Herberge, synes i hele det attende Aarhundrede at have været sammesteds som Lavshuset. Mikkelsdag 1713 sad ti Mestere og en Del Svende paa Kroen »i Drik«, Mesterne under Paaskud af at ville antage Svende, men da Mikkelsdag den Gang var en Helligdag og Sammenkomsten fandt Sted under Aftensangstjenesten, bleve Mesterne for Helligbrøde idömte hver en Bøde paa 2 Lod Sølv til Politikassen, Værtens Bøde blev paa 10 Lod, og saa skulde han endda inden tre Solemærker skaffe Navnene paa de vedkommende Svende, at ogsaa de kunde blive straffede. 1717 vare fem Svende for Politiretten for Nattesæde, og 1726 er det galt med Svendene Poul Lorentzen og Samuel Schultz. De havde anden Paaskedagsaften Kl. 11 paa Kroen yppet Klammeri med to andre Svende, og da Øvrigheden i nogle Politibetjentes og Vægteres Skikkelse kom til, vilde de ikke respektere Politiskiltet, Poul Lorentzen vilde endog slaa en af Betjentene ned, hvorfor de bleve idömte Bøder til Politikassen, Poul Lorentzen 4 Rd. og Samuel Schultz 2 Rd., medens Krofaderen Rasmus Rasmussen blev dömt for Nattesæde. Skomagersvendene vare slet ikke noget roligt Folkefærd. 1709 blev en Skomagersvend dömt til at »gaa udi den spanske Kappe« for Ulydighed mod Øvrigheden. Og særlig yndede de at holde »blaa Mandag«, vi have allerede hørt om det ovenfor (S. 35, 39); det hed jo ogsaa om

En, der ofte tog sig fri: »Han holder nok tidt Skomager-Mandag«.

Et af de første Træk, i hvilket der kan skjule sig nogen Zünftighed, er fra 1654. Kongens Hof-Schuster, der vel at mærke staar udenfor Lavet, klager over, at Byens Skomagere gjöre ham stor Fortræd, »idet de ham alle hans Svende fravende og afspendig gjöre, saa at han ej for dem en Svend kan beholde«. Naturligvis forbyder Kongen Lavets Mestere at optræde saaledes, men der vides Intet om, hvorvidt Forbudet har hjulpet; der kjendes i det Hele intet nöjere til Sagen. Saa vides der noget mere om en Slags Arbejdsnedlæggelse, der fandt Sted den 1. Marts 1712 hos Skomagerenken Kirstine Anders Olsens. Hendes Brætsnider (d. e. Tilskjærer) Abraham Pedersen flyttede i hendes Fraværelse sit Gods bort og skilte hende samtidig ved hendes to andre Svende. Herover klagede hun til Lavet, og Oldermanden Peter Carstensen Tønder sammen med fem Lavsbrødre deciderede, at han skulde begive sig i Tjeneste igjen. Men det vilde han ikke, og saa gik Sagen til Politiet, ja efter Enkens Begjæring blev Svenden sat i Arrest, hvorfra han dog ved et Par Mesteres Kavtion hurtigt slap ud. I Forhøret, der nu blev optaget, benegtede han at have forlokket de andre Svende, men tilstod, at han för den almindelige Vandretid havde forladt sin Tjeneste, nemlig da han fornam, at Enken ej vilde ægte ham, »som var den Kondition, han foregav alene at være antagen paa«. Saa faldt Politirettens Dom den 1. April, hvorefter han for hans formastelige og utilbørlige Forhold bör gjöre sin forrige Mesterinde en sömmelig Afbedelse og betale i Mulkt til Lavets Fattige 4 Rd., hvorhos hendes Ret forbeholdes til den Mester, som havde taget Svenden i Tjeneste, för han var lovlig skilt fra hende.

Svendene skulde blive hos deres Mestere til Fardag d. v. s. til almindelig Vandretid, og Skomagerne havde efter

deres Lavsartikler fire Vandringstider om Aaret, hvad Mesterne forøvrigt mente var for mange. 1714 indgav Lavet ved sin Oldermand Peter Christensen Gied et Andragende til Kongen om, at der heri maatte ske en Forandring, saaledes at Svendene ikke saa ofte kunde skifte, men der skete ingen Forandring. Her er det dog let at følge Mesternes Tanke, helt anderledes er det derimod, naar en Dreng, der »ungefer i fem Aars Tid« havde været hos en Mester, klager over, at denne vil tvinge ham til at vandre. Drengen vil hellere være Soldat end rejse til fremmede Steder, og saa faar han ved et kongeligt Missive Tilladelse til at melde sig hos General-Kommissariatet.

Læretiden var for Drenge, der betalte for sig, tre Aar, men ellers fem Aar. Den her omhandlede maa altsaa have hørt til de »fattige Drenge«, der Intet betalte. Men desuagtet er Sagen helt uforstaaelig. Det var ganske zünftigt, at en udlært Dreng, der ikke som Svend vilde blive hos sin Læremester, forpligtedes til at vandre en Tid, för han tog Tjeneste hos en anden Mester; men noget Saadant gjaldt ikke hos Skomagerne. Den her omhandlede Dreng har formentlig hørt til de ægte Skomagerdrenge, der jo til alle Tider have været et livligt Folkefærd med en vis krigerisk Tendens. Da Disciplene i Frue Latinskole havde kastet Snebolde efter nogle Mestere med Koner og forulempet nogle Skomagerdrenge, der gik Ærender for deres Mestere eller hentede Mad til Svendene, faldt Drengene den 25. Marts 1718 med stor Bravur over Latinerne, huggede en af dem med et Kortgevær i Ryggen igjennem hans Klæder indtil den bare Krop, slog Skolens Vinduer ind og truede med at komme igjen Dagen efter, hvad der førte til, at Skomagermesterne bleve opkaldte for Magistraten. Og den her omhandlede Batalje var ikke den eneste, Kjøbenhavns Skomagerdrenge gik ud af som Sejerherrer. 1728 kæmpede de med Rebslagerdrengene om hvem af dem, der skulde have Præfe-

rence ved Majtræet. Skomagerdrengene beholdt Marken, og Rebslagerdrengene maatte ikke alene give en Tønde Øl tilbedste, men »paa Skomagerdrengenes Honnør« svinge deres Fane gjennem Klosterstræde, der jo var Skomagernes særlige Gade.

Det er, som om det stillesiddende Liv ved Spandrem og Risp, der dog ogsaa krævede Arbejde med de skarpe Skomagerknive og de spidse Syle, vakte Lyst til at spille Helte. Den tyske Skomagersvend Hans von Sagan, der var godt kjendt af de danske Skomagere, stod jo som et

Roskilde.

Aarhus.

straalende Forbillede. Hans Tapperhed i Slaget, der kostede ham hans ene Ben (se ovfr. S. 4-5), skaffede de tyske Skomagere Ret til at føre Dobbeltørnen i Segl og Fane, og saa nær stod de danske Skomagere de tyske, at de tiltog sig den samme Ret. Mindst tolv danske Skomagerlav føre Dobbeltørnen i deres Segl, og det ældste af dem, Roskildes, der her er afbildet, bærer Aarstallet 1629. I Aarhus-Lavets meget yngre, ogsaa her afbildede Segl staar den enbenede Hans von Sagan ved Siden af Ørnen. Det kjøbenhavnske Lav fulgte ikke efter i dette Spor. Det beholdt sit Segl med de gamle Helgener St. Crispin og St. Crispinian, men saa vist som Skomagernes Knive blinke i

deres Hænder, saa vist var Lavet ikke noget roligt Lav. Som i intet andet kjøbenhavnsk Lav kivedes Mesterne stærkt i den störste Del af det attende Aarhundrede først om Lavets Gjæld, senere ved Revisionen af Oldermændenes Regnskaber; og naar vi nu gaa over til at se, at der ogsaa var Strid mellem Mesterne og Svendene, er det i god Overensstemmelse dermed, at vi ogsaa her finde Mesterne delte i Partier, der staa hinanden imod.

Fra gammel Tid var der det ejendommelige ved Forholdet mellem Mestere og Svende i Kjøbenhavns Skomagerlav, at Svendene nok boede hos Mesterne og arbejdede paa deres Værksteder, men ikke fik Kosten hos dem. At Svendene boede hos deres Mestere, er sikkert nok. Om Brætsnideren Abraham Pedersen hedder det jo udtrykkeligt, at han flyttede sit Gods bort, da han i 1712 forlod sit Arbejde hos Skomager Anders Olsens Enke, og en Begivenhed i 1752 viser det Samme. Svenden Jokum Stralsund klager i dette Aar over, at han umuligt kan vedblive at arbejde hos sin Mester, da det spøgede i Huset om Natten, hvad Lavet dog var haardhændet nok til ikke at lade sig bevæge af; han skulde værs'god blive hos sin Mester, til Fardag kom. Sikkert er det ogsaa, at Svendene ikke fik Kosten hos deres Mestere. Det fremgaar bl. A. af Skomagermester Hein Mikkelsens Optræden under Pesten i 1711, da han for at beskytte sit Hus holdt sine Svende med Kost, Tvæt o. s. v., »som i deres Lav ikke skal være brugelig«, og en af de Ting, der gav Anledning til Bataljen i 1718 mellem Disciplene i Frue Latinskole og Byens Skomagerdrenge, var, at de første »spildte Maden« for disse, naaer de vare i Byen for at hente den til Svendene.

Der synes imidlertid tidligt at have været gjort Forsøg paa at faa indført, at Svendene i alt Fald Sön- og Helligdage skulde have et Maaltid hos deres Mestere. Paa det Møde i 1685, for hvis Afholdelse uden nogen Magistrats-

persons Nærværelse Skomagermesterne bleve idömte höje Bøder, klagede en Del Mestere over den Fortred og Skade, Svendenes Uvillighed forvoldte dem, hvorfor de »ikke vilde give dem det for nogen Tid siden forundte Söndagsmaaltid Mad«. Sagen synes da heller ikke at være trængt igjennem; men efter Pestaaret blev det dog efterhaanden fast Skik, noget imod Mesternes Vilje, at Svendene hver Sön- og Helligdag enten skulde have et Maaltid Mad eller de fornødne Spisepenge. Herimod rejser saa ogsaa Johan Woltyn, da han blev Oldermand, Modstand, og han er ikke langt fra at rose sig stærkt af at have haft Mod til at søge dette Söndagsmaaltid afskaffet, »som aldrig nogen Oldermand för mig har villet lagt Haand paa«. Woltyn maa have været en forfængelig, men ved Siden heraf ogsaa en virksom, for ikke at sige voldsom Natur. Ved December-Kvartalet i 1746 har han et Sammenstød med Svendene, hvorved han og en anden Mester bleve »ilde begegnede«, og da to Svende i den Anledning forgjæves bleve idömte Bøder af Lavet, kom Sagen for Magistraten, der imidlertid »befriede« Svendene og paalagde Oldermanden at holde Rolighed i Lavet. Der har altsaa været Skyld ogsaa paa hans Side, og en Del af Mesterne have da muligvis endda holdt med Svendene. Endog to Gange føres der Klage fra en Række Mestere over, at Woltyn førte Lavet i Uro. De ønskede ham afsat som Oldermand, og det endskjöndt han paa sin Vis var ivrig for Lavets Tarv. Han forelagde, rigtignok forgjæves, Magistraten et Forslag til nye Artikler for Lavet, han fik Magistratens Samtykke til, at Oldermanden og nogle Mestere kunde holde Møde om mindre betydende Sager uden nogen Raadmands Nærværelse, og han udvirkede en kongelig Resolution, hvorefter Sönner af Mestere, der havde erlagt de i sin Tid paabudte 20 Rd. for at blive Medlemmer af Lavet, ligesom de Svende, der ægtede Døtre

af eller Enker efter saadanne Mestere, fritoges for denne Afgift ved deres Indtrædelse i Lavet.

Det var i December 1747, at han tog fat paa Spörgsmaalet om Söndagsmaaltidet. I en Skrivelse til Magistraten gaar han ud fra, at Fødevarernes stærke Prisstigning gjör disse Maaltider til en følelig Byrde for Mesterne, og da Lavet er villigt til som Erstatning at give Svendene 2 Sk. mere for hvert Par Sko eller Stövler, de forarbejde, gaar Magistraten med til at lade Maaltiderne bortfalde første Gang i Julen 1747. Men det vinder ikke Svendenes Bifald. De ved December-Kvartalet valgte Oldgeseller vægre sig under disse Omstændigheder ved at fungere, de afgive deres Nögler til Svendebroderskabets Lade, der i den Anledning forsynes med Politiets Segl, og skjöndt de ved et Møde i Lavet den 14. Februar 1748, da Laden paany aabnes, synes at falde tilföje, voxer dog Uroen. Ved den første indtrædende Vandretid rejste saa mange fremmede Svende bort, at Mesterne havde Vanskelighed ved at faa deres Arbejde udført. Desuagtet stod Lavet som saadant fast ved Maaltidets Afskaffelse. Fra den efter Johan Woltyn tiltrædende Oldermand Chr. Krebs indkom der i Juli 1748 et Andragende til Kancelliet om at faa Afskaffelsen samt Lönnens Forhöjelse bekræftet ved et kongeligt Reskript. Men saaledes kom det slet ikke. Magistraten havde faaet Betænkeligheder ved at se saa mange Svende forlade Staden, og fra Svendene fremkom der en kraftig Indsigelse. De hverken kunde eller maatte afgive Noget af det, de og deres Forfædre havde opnaaet; fik de ikke Maaltidet tilbage, vilde de ikke blive ansete for »gyldige« paa fremmede Steder, og ingen fremmede Svende vilde komme hertil. Saa bad noget senere endnu sex Svende om et kongeligt Reskript, hvori Maaltidet sloges fast, og Begjæringen herom blev støttet af ikke mindre end 33 Mestere med den tyskfødte Christoph Horn i Spidsen, hvorpaa Magistraten helt gik fra sin op-

rindelige Mening. Den saa en Fare i, at Svendene, der i ganske stor Udstrækning havde forladt Mesternes Værksteder og »laa paa egen Haand«, vare blevne bestyrkede i deres Urolighed fra udenrigske Stæder, ja endog havde erholdt Pengehjælp udenrigsfra.

Herimod optraadte saa paany Oldermanden og 150 andre Mestere. For at bevare Maaltidets Afskaffelse vilde de gjærne forøge den tilsagte Lönforhöjelse fra 2 Sk. til 3 Sk. for et Par Sko eller Stövler; det vilde de hellere end tvungne yde Noget til Svende, der vare forsömmelige og unyttigt bortdrev Tiden, og saa oplyste de endnu, at Christoph Horn og de Mestere, der fulgte ham, optraadte uden Lavets Vidende og Vilje. Den gamle Mesteruenighed gjorde sig gjældende, men mærkeligt nok var der ogsaa Uenighed mellem Svendene. »De af de fredelige Svende, Oldermanden og Magistraten anordnede Oldgeseller«, udpege i en Skrivelse en enkelt Svend ved Navn Josef Dominicus Jansen (eller som han ogsaa enkelte Steder kaldes Janbatis) som Ophavsmand til hele Bevægelsen. De bönfalde Kongen om Protektion imod ham, »der fast intet lever af Andet end at opvigle sine Consorter«, og andrage om, »at hans Projekt ikke maa komme i nogen Consideration«, han bör ikke »victorisere« i at undertvinge de øvrige Svende og Lavet, »helst da han er en saa hardie Profaneur, at han publique tör sige: Nu gaar det, som Gud og Josef vil«.

Men Intet hjalp. Kancelliet fulgte den frygtsomme Magistrat, og under 29. November 1748 afgik der et kongeligt Missive til den, hvori det sloges fast, at Svendene hver Söndag ligesom hver Helligdag i Aarets store kirkelige Höjtider skulde have et Maaltid Mad eller 12 Sk. i Spisepenge. Svendene sejrede altsaa. Det betyder nemlig ikke stort, at det samtidig udtales, at Svendene selvfølgelig saa intet Krav havde paa den tilsagte forhöjede Arbejdslön, og at de skulde være flittige i deres Mesteres Arbejde,

ikke maatte »spadsere« som hidtil, m. m. Stemningen mellem Svendene har sikkert været i kraftig Bevægelse, og hertil har en anden samtidig Begivenhed muligvis bidraget ikke ubetydeligt.

Skomagermester Johan Peter Becken gjorde i en Retssag gjældende, at han en Dag paa Skomagerkroen ved den i Lavet brugelige Tiltale »Jeg sprecher jeg« havde forpligtet Svendenes ovenfor nævnte Fører Josef Jansen til at træde i Tjeneste hos sig. Denne protesterede imidlertid, og Becken foranledigede ham da den 18. Maj 1748 indsat i Arrest paa Kjøbenhavns Raadhus, hvor han hensad til den 10. Juni, da han mod Kavtion slap løs, men rigtignok samtidig fik et Tilhold af Politimesteren om, at han ikke turde træde i Tjeneste hos nogen anden Mester end hos Becken, som han var bunden til. Ved Politi- og Kommercekollegiets Dom af 19. November s. A. blev der imidlertid rammet en Pæl igjennem Betydningen af den her omtalte fra Fortiden nedarvede »Sprechning«; den blev regnet mellem de i Lavene gængse »selvgjorte Vedtægter«, som vare forbudte, Politimesterens Tilhold blev kjendt dødt og magtesløst, Josef Jansen blev ganske frifunden for Skomagermester Beckens Tiltale og fik endda tilkjendt en Erstatning hos ham paa 40 Rd. for »tilföjet Tort og foraarsaget Arbejdsspilde«. Ti Dage efter kom det kongelige Missive om Söndagsmaaltidet; Josef Jansen stod altsaa som den over hele Linien sejrende Fører, der sikkert ikke har undladt at lade Lavet det vide. Dommen maatte appelleres ikke alene af Becken, men ogsaa af Lavets Oldermand, og Höjesterets Dom faldt allerede den 30. April 1749, men — den blev ikke Lavet til Glæde. Den stadfæstede den indankede Dom. Appellanterne bleve en for begge og begge for en dömte til at betale nu 60 Rd. til Josef Jansen samt bøde 24 Rd til Justitskassen for unødig Trætte.

Svendene triumferede herefter, og det er meget for-

staaeligt, at Kancelliet, naar det kort efter i en Forestilling til Kongen, om at Tiden kræver kraftig Optræden mod Lavssvendene i Almindelighed, bl. A. bruger Skomagersvendenes Optræden som et Argument — Resultatet blev den skrappe Plakat af 24. November 1749 — men det er mindre forstaaeligt, at Mesternes Uenighed ogsaa viser sig paa dette Punkt ved Revisionen af Oldermand Chr. Krebs' Regnskab. Det forsøges ved den gjort gjældende, at Sagerne mod Josef Jansen have været unødvendige, at de have været ført uden Lavets Tilladelse, og at Oldermanden derfor selv maa bære de ved dem foranledigede Udgifter, medens der i en vidtløftig »Contra-Oplysning« tales stærkt imod, at de tidligere Oldermænd Christoph Horn og J. C. Winbach have støttet Josef, »denne opsætsige og mod Lavet ildesindede Svend«, Politiets Optræden skulde nok have faaet Bugt med ham, »havde ikke Stiverne gjort Karlen saa stiv«. Interessant er det imidlertid af denne »Contra-Oplysning«, der er fra Juni 1749, at se, at »Sprechningen« trods Alt stadig var Lavets almindelige Maade at fæste Svende paa.

Vende vi nu tilbage til det kongelige Missive angaaende Söndagsmaaltidet, da maner det, som nævnt, Svendene til at være flittige i deres Mesteres Arbejde, »Spaseringen« var bleven for almindelig. De maa, hedder det, »ej understaa sig at bortdrive visse Dage af Ugen med Spaseregang, der ellers skal være bleven ligesom en Sædvane blandt dem«. Den Svend, »der mere end een Sögnedag om Ugen forsömmer sin Mesters Arbejde«, skulde for hver Dag straffes med en Bøde paa en Mark til Lavets Fattige. Men dermed forsvandt den gamle Uvane selvfølgelig ikke, og det endskjöndt Lavet idömte höjere Bøder. I Efteraaret 1752 kan der paavises tre Tilfælde. I Avgust blev en Svend, der havde spaseret i to Dage, idömt en Bøde paa 5 Mk., i September maatte en anden Svend for ni Dages Spasering

betale 3 Rd., i November havde en tredje ligeledes spaseret i ni Dage, men da han var en »Jüngster«, slap han med een Mark pr. Dag. Saadanne Sager kunde imidlertid ogsaa komme for Politiretten. I 1761 bleve to Skomagersvende dömte ved den for utilbørligt at have forladt deres Mesters Værksted »og spaseret«, men kun den ene af dem slap med Bøder; den anden havde ikke alene spaseret, men »med nærgaaende Skjældsord udformet hans Mester og taget ham i Brystet«, han blev dömt til Fængsel paa Vand og Brød, og saa skulde han desuden »her for Retten udi Oldermandens og Kvartalsmesternes Overværelse gjöre hans Mester en sömmelig Erklæring, bede ham for det passerede om Forladelse og tilstaa, han ikke veed ham Andet at paasige, end hvis en ærlig Mester egner og anstaar«.

Skomagersvendene vare ikke altid lette at regere. Det klagede da ogsaa i 1757 en Del Mestere over med den tidligere nævnte Skomagermester Jean Pierre Periard i Spidsen. Arbejdslönnen var urimelig höj, men desuagtet vilde Svendene hellere gaa ledige end arbejde. Forholdet kunde imidlertid ikke ventes at blive bedre, saa længe Svendene gjennem Sprechningen, der stadig brugtes, selv kunde bestemme, hvem de vilde arbejde hos; Sprechningen burde afskaffes og den i andre Lav almindelige Omskuning burde træde i Stedet, saaledes at den arbejdssøgende Svend skulde træde i Tjeneste hos den Mester, der i det givne Öjeblik stod for Tur til at faa en Svend, og denne Ordning blev virkelig slaaet fast ved et kongeligt Reskript af 8. Marts 1757 til Magistraten. Men nu lod Svendene høre fra sig. I Juli 1757 indkom der fra deres to Oldgeseller J. C. Wollenborg »aus Dantzig« og Henrik Andersen »fra Kjøbenhavn« et paa Tysk affattet Andragende, hvori de berömmede den Frihed, Svendene havde faaet i 1748, »welches eine Renomée in andern Ländern verursachet«, medens det ved nogle Mesteres Bestræbelser i 1757 fremkaldte Reskript

havde indført en umulig Ordning. Skomagerfaget kunde ikke sammenstilles med andre Fag. »Die Schneider haben Taglohn, die Kleinschmiede, die Gärber und Tischler haben Kost und Wochenlohn«, men Skomagerne fik deres Betaling »stückweiz«. Særlig da en ny tiltraadt Oldermand, H. Br. Scheller, strengt vilde gjennemføre den nye Ordning, havde den efter Svendenes Fremstilling haft meget uheldige Følger, en ved Paasketid ankommen Svend var strax rejst igjen, og næsten 50 fremmede Svende vare ved St. Hans tagne herfra.

Overfor disse Kjendsgjerninger viste Magistraten sig betænkelig, og efter en af den afgiven Erklæring blev det saa ved et kongeligt Missive til den af Oktober 1759 ordnet saaledes, at kun de Svende skulde omskikkes, der begjærede det, de andre skulde have Ret til selv at søge sig en Mester, ligesom det skulde staa Mesterne frit for at antage de Svende, de behøvede; Antagelsen skulde dog ske ved dem selv eller i deres Forfald ved Krofaderen eller ved en i deres Arbejde staaende Svend, men absolut ikke ved Oldgesellerne. Et var dog Ordningen paa Papiret, et Andet Virkeligheden, Oldgesellerne »sprechede« stadigt Svende. 1770 klagede Krofaderen over, at Oldgesellerne, den tyske Carl Wismar og den danske Rasmus Hansen, vilde hindre ham i at fæste Svende, og da Oldermanden foreholdt dem det, forsvarede de sig saa »ubesindigt«, at han meldte dem til Politimesteren. De bleve dömte til hver at bøde 3 Rd., men derfor ophørte Oldgesel-Sprechningen ikke. De følgende Oldgeseller Peter Andreas Gerrich Magdeburger og Hans Poulsen Aalborg vedblev dermed, skjöndt ogsaa de bleve idömte Bøder, nu 5 Rd. hver, og 1781 klagede Lavet til Magistraten: Mesterne kunde ingen Svende faa uden med Oldgesellernes Vilje »efter Yndest og Doucør«.

Oldgesellerne »tilsprechede eller indskikkede« de ledige Svende, Oldgesellerne, som slet ikke omtales i Lavets

Artikler af 1682 og først fik lovlig Grund under Fødderne ved det kongelige Missive af November 1748, der henviser til, at Lavets tidligere Artikler af 1681 bestemte, at der mellem Svendene skulde være to Skaffere. Oldgesellerne, af hvilke, som vi have set, den ene var dansk og den anden tysk, ere altsaa en Slags selvvoxen Institution, der ikke lod sig kue, men nok udvide. I Februar 1775 indstillede Magistraten til Kongen, at Lavet fremtidig burde have ikke to, men fire Oldgeseller. Da Rusland i 1773 havde overdraget Danmark den hertugelige Del af Holsten, var herved hele Holsten kommen til Danmark, og de tyske Svende protesterede herefter imod, at en Holstener kunde vælges som tysk Oldgesel, men lige saa lidt vilde de danske Svende have en Holstener som dansk Oldgesel, og for at komme herudover, var det nu, at Magistraten foreslog, at Skomagersvendene fremtidig skulde have fire Oldgeseller, en for Kjøbenhavn, en for Norge, en for Kongens »øvrige Provinser, hvorunder Slesvig og Holsten«, og en tysk. Forslaget blev godkjendt ved et kongeligt Missive af 13. Maj 1775, men istedenfor at der herved skulde være kommen Ro i Gemytterne, rejste der sig nu en hel Storm. En hel Del navnlig tyske Mestere gjorde gjældende, at den trufne Ordning havde opbragt de tyske Svende, der negtede at arbejde, ja vilde rejse herfra; af de fire Oldgeseller burde to være danske og to tyske »i Proposition af Svendenes Antal, som dog mest ere tyske«, Oldermanden havde helt egenmægtigt henvendt sig til Magistraten om Sagen.

Imod denne Fremstillings Rigtighed protesterede imidlertid strax en lignende Række danske Mestere. Oldermanden havde handlet efter de tyske Svendes Ønske, og det var de tyske Mestere, der af Lyst til at »chikanere« Oldermanden havde ophidset dem; den trufne Ordning maatte endelig vedblive, ti følte de tyske Svende, at de kunde »spille Herrer over Anordningerne«, vilde de udjage »vore

egne Landsbörn, paa hvilke vi kunne stole«, de vilde saa være de ene bestemmende. Og denne Fremstilling blev godkjendt af Magistraten, der bl. A. udtalte, at hvis der ikke blev sat Skranker for de urolige Hoveder mellem Lavssvendene, kunde man befrygte onde Følger. De tyske Skomagersvende, der oprindeligt i fuldstændig Ro havde hørt Reskriptet af 13. Maj 1775 blive oplæst, havde negtet at betale Tidepenge og fordrede at faa en egen Sygekasse. De bleve derfor opkaldte paa Raadhuset og formanede til Rolighed, men i et derpaa følgende Lavsmøde, bleve de dér mødte 76 tyske Svende mere og mere urolige, og den tilstedeværende Raadmand blev tilsidst insulteret »med Musik«! Da de derefter forlod Arbejdet hos deres Mestere, blev Plakaten af 21. November 1749 bekjendtgjort for dem, og Svendene bleve derefter paany opkaldte paa Raadhuset, hvor de dog opførte sig saa »dumdristigt«, at to af dem Andreas Scharbitz og Joh. Gotfr. Schmidt i alle Svendenes Paahør bleve idömte tre Maaneders Arbejde i Rasphuset, Plakatens letteste Straf, og da en tredje Svend raabte, at de alle vilde følge de Dömte, og derved vakte et stærkt Bulder, blev han ogsaa strax dömt til 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød. Herefter rejste 16 tyske Svende bort og flere andre ophørte at arbejde, understøttede, som det antoges, af deres egne, selvfølgelig tyske Mestere. Da disse derefter søgte og fik nogle danske og svenske Svende i Stedet, negtede de dem nemlig den Plads paa Værkstedet, der efter Haandværksbrug tilkom dem, den øverste ledige Stol, idet de sagde, at den tilhørte de tyske Svende, der kun »spaserede«.

Forholdene blev efterhaanden mere og mere tumultuariske. Raadmand Schiøtt beretter saaledes om et Møde i November 1776, ved hvilket der skulde betales Tidepenge. Her mødte imidlertid kun de danske, norske og holstenske Svende; af tyske gav kun to Møde, Oldgesellen

Scheffer og Svenden Johan Christoph Schleich fra Königsberg. Der herskede stor Bulder og Allarm, Scheffer, der vilde springe bort over Bænkene, maatte med Magt holdes tilbage, og da Schleich herefter valgtes til Oldgesel, protesterede Scheffer voldsomt. Raadmanden ender sin Skrivelse med indstændig at bede sig fritagen for at skulle være tilstede i saadanne Møder, hvor man sad i Frygt for at blive mishandlet eller lemlæstet. Og da Kongen samtidig, forunderligt nok, løslod de to af Magistraten til Rasphuset dömte Svende, udtaltes der fra dennes Side mærkeligt dristige Ord overfor den enevældige Souveræn. Det havde været heldigt, om dens Erklæring var bleven forlangt inden Løsladelsen, ti det var galt, at en Straf blev idömt for strax at eftergives, og Magistraten udbad sig herefter Majestætens allerhöjeste Viljestilkjendegivelse om, hvorledes den nu skulde forholde sig, idet den udtalte, at de vilde Menneskers Uorden umuligt længere kunde taales uden de allerfarligste Følger. Faa Dage efter anbefalede den yderligere en summarisk Optræden mod de forhærdede tyske Svende, der stadigt fremturede i deres Uvæsen, hvorom den henviste til en fra 51 danske, svenske, norske, slesvigske og holstenske Svende indkommen Skrivelse, hvori de beklagede sig over de stedfindende Forhold. De tyske Svende havde ikke betalt Tidepenge i fire Maaneder, men dog stadigt krævet og modtaget Hjælp til deres Syge og faaet deres Døde begravede; saaledes kunde det umuligt vedblive, de maatte betale, hvad de skyldte, og lade Svenden fra Königsberg tiltræde som Oldgesel.

Man er herefter spændt paa at se, hvorledes Knuden vilde blive løst. Situationen bliver nemlig mere og mere spændt. Da der stadig Intet sker overfor de tyske Svende, erklære de danske, norske og holstenske Svende i en ny Skrivelse, at saa ophøre ogsaa de med at betale Tidepenge. Men Kancelliet synes vedblivende at tage hele Sagen med

en mærkelig Ro. Alt hvad der sker, er, at et Missive af 4. Januar 1776 lægger hele Byrden over paa Magistraten. Den skal holde sig Reskriptet af 6. Avgust 1751 efterrettelig, efter hvilket de Svende, der ej betale Tidepenge, skulle udpantes ved to Politibetjente. Det tör imidlertid betragtes som meget tvivlsomt, om der virkelig er bleven bragt Ro tilveje herved. Dertil vare Gemytterne for ophidsede, og i Avgust 1778 klager da ogsaa Lavets Oldermand M. A. Boy paa Bisiddernes og 177 Mesteres Vegne paany over Svendenes egenmægtige Optræden. De staa enige, hedder det, om at ville »give Love« for, hvorledes Arbejdet skal udføres, vil en Mester have et Ord med at sige, »spasere« de strax, og negter han at give dem et forlangt Forskud, melde de sig fyrige paa Herberget. Det er imidlertid nok saa galt, naar en Mester tilstaar et Forskud, ti derved føler den paagjældende Svend sig slet ikke bunden til at blive hos ham og arbejde Forskudet af. Mesterne bede derfor om at faa nogle Bestemmelser, hvorefter en Svend, der har faaet Forskud, ikke skal kunne tages i Arbejde af en anden Mester uden med den første Mesters Samtykke, og saadanne Regler bleve sanktionerede i det kongelige Missive af 13. Januar 1779. Men herud over skete der Intet, skjöndt det var synligt, at Svendeforholdene tilspidsede sig. Først den store Tømrerstrike i 1794 bragte Regeringen til for Alvor at overveje Situationen, og Overvejelsernes Resultat blev den mod al tysk Zünftighed skarpe Forordning af 21. Marts 1800, der kom til at bære vor Haandværkerudvikling i den første Halvdel af det nittende Aarhundrede. Men inden vi gaa over til i næste Afsnit at se nærmere paa denne Forordning, skal her endnu gjöres nogle Bemærkninger om Svendebroderskabets Forhold til de ovenfor nævnte Tidepenge.

Lige saa lidt som Skomagernes Lavsartikler af 1682 indeholdt nogen Bestemmelse om Oldgeseller, lige saa lidt

nævnte de med et Ord Tidepengene. Ogsaa for disses Vedkommende maatte det kongelige Missive af 29. November 1748 henvise til de tidligere Artikler af 1681, efter hvilke enhver Svend fire Gange om Aaret skulde erlægge 1 à 2 Sk. i Tidepenge, der skulde indkræves af de to Skaffere og opbevares i Lavets Lade, der beroede hos Oldermanden. I Missivet af 1748 hedder det, at den höjst fornødne Post om disse Tidepenge er bleven holdt af Svendene, skjöndt den ikke fandtes i de gjældende Artikler af 1682, og Kongen vil, at den ogsaa fremtidig skal holdes, saaledes at Mesterne eventuelt skulle være pligtige til at decourtere Pengene i Svendenes Arbejdslön og levere dem til Oldermanden og Ladesvendene. Hvad der herved blev bestemt i 1748, udvikledes videre i 1751 efter et Forslag, der indsendtes af Oldermanden, de fire Kvartalsmestere, de to Oldgeseller og fire Deputerede for Svendene, Oldgesellerne vare den danske Christoph Peter Oswald Kjøbenhavner og den tyske Christian Pötsche Dantziger. Ved Reskriptet af 6. Avgust 1751 blev det bestemt, at Tidepengene, der paa den Tid var 2 Sk. ugentlig, men ikke slog til overfor de Krav, der stilledes til Sygehjælp og Begravelser, efter Omstændigheder af Lavet skulde kunne sættes baade höjere og lavere, at den Svend, der ej erlagde de herefter bestemte Tidepenge, strax kunde pantes, og at enhver af Oldgesellerne skulde oppebære 2 Rd. maanedligt for deres Arbejde bl. A. ved at indkræve Tidepengene. Da der i 1775 kom fire Oldgeseller istedenfor to, blev denne Lön tillagt de to ældste af dem, og Lönnen vedblev, selv efter at det ved Plakaten af 8. December 1785 var gjort til Pligt for Mesterne i alle Kjøbenhavns Lav, at de skulde indeholde Tidepengene i deres Svendes Lön og indbetale dem til Svendeladen ved hvert Kvartal; det skete saaledes, for at Pengene rigtigt kunde indkomme og Svendenes Sammenkomster kunde undgaas.

Efter Bestemmelsen i 1751 vare Tidepengene lidt efter lidt stegne ikke ubetydeligt. I 1776 indkrævedes de med 24 Sk. maanedligt, men desuagtet slog de ikke til. Svendebroderskabet fik saa Forskud af Mesterlavet, og dets Gjæld til Lavet udgjorde i 1779 ikke mindre end 650 Rd. Gjælden var væsentlig bleven saa stor, hedder det, fordi Svendene en Tid havde lejet Værelser til deres Syge, forsynet dem med Senge og andet Inventar, kjøbt Brænde til deres Opvarmning samt endelig lönnet en Læge og en Opvarterske. Denne private Sygeanstalt ophørte imidlertid i 1778, 205 af Lavets 281 Svende vedtog at ophæve den som for kostbar, og nu sluttedes en Overenskomst med Frederiks Hospital, hvorefter den ugentlige Betaling for en indlagt Syg fastsattes til 1 Rd. 1 Mk., medens der samtidigt betaltes den syge Svend selv 2 Mk. ugentlig til Te, Sukker o. lign. Overenskomsten bekræftedes ved et kongeligt Reskript af 3. Februar 1779. Men det lykkedes dog ikke herved at faa Gjælden ned, den vedblev tværtimod at stige. I 1791 var den voxet til næsten 1000 Rd., og nu blev der ved et nyt Reskript givet visse Regler for, hvorledes det ved Attester fra Læge og Mester skulde kontroleres særlig overfor de Svende, hvis Sygdom ikke krævede Indlæggelse paa Hospitalet, at de ikke gjorde sig nogen uberettiget Fordel paa Kassens Bekostning; samtidig blev det saa bestemt, at ingen Begravelse maatte koste over 14 Rd. Man gjorde energisk hvad man kunde for at begrænse Gjældens Væxt.

Som vi ovenfor have set, kjendte Tiden til Krig paa Kniven mellem Mesterne og Svendene, men vi kunne ogsaa se, at de to Parter desuagtet i Meget stode som eet Samfund. Oldermand Abraham Greiter oplyser i 1791, hvorledes han trods Gjælden ugentlig til Oldgesellerne udbetalte 10 à 20 Rd. til syge Svendes Pleje m. m., og skjöndt

der gjöres et Forsøg paa at lade ham i Stikken her, saaledes at han personlig skulde svare til de af ham til Svendene udbetalte Penge, erklærede en Lavsforsamling dog saa godt som enstemmig, at Sagen var Lavets. Svendene vedkom Lavet. Og i denne Belysning har det ogsaa nogen Interesse at se, at selv en saa inkarneret Mesterfjende som den ovenfor nævnte Josef Jansen kunde blive Mester. Det var i 1748, at han fører den vældige Kamp, og allerede Aaret efter stod han sit Mestersvendsaar; i 1750 blev han Interessent i Lavet.

Der var og blev dog Uro og Opposition i ham. 1764 klager Oldermand S. N. Buch til Magistraten over, at han i en Lavssamling er bleven mødt med Haanhed, Foragt og Bespottelse; under Bulder og Allarm havde man truet med at slænge hans Sön, som han betjente sig af som Skriver, ud af Dören. Resultatet blev, at Oldermanden gik ind paa ikke oftere at benytte Sönnen som Skriver, og at Josef Jansen som Ophavsmand til Spektaklerne blev mulkteret paa 1 Rd. til Lavets Fattige. Forholdet til hans Hustru, Johanne Marie Lystrup, har muligvis heller ikke værer helt roligt. Den 22. December 1773 fandtes hun druknet i Kanalen ved Gammel Strand. Det oplystes ved den Lejlighed, at hun var 48 Aar gammel, havde født sin Mand 12 Börn, havde været noget forfalden til Drik, samt at Ægtefællerne i halvtredje Aar havde levet separerede. Da hun imidlertid formentlig kun i Vildelse havde søgt Døden, fandt hendes Begravelse med Kancelliets Tilladelse Sted paa en Kirkegaard, men uden Ceremonier og uden Jordpaakastelse af nogen Præst. Skomagernes Ligkasse troede dog herefter at kunne negte at udbetale Begravelseshjælpen, men selvfølgelig anlagde saa Josef Jansen Sag imod den, og her som tidligere førte han Sejren hjem. Ved Hof- og Stadsrettens Dom af 13. November 1775 blev Ligkassen

dömt til at yde ham fuld Begravelseshjælp med 35 Rd. Der er ingen Tvivl om, at Josef Jansen har staaet som en kraftig Inkarnation af alt Zünftigt i det kjøbenhavnske Skomagerliv. Trods Bestemmelserne i Lavsforordningerne af 1681 og 1682 havde det attende Aarhundrede jo været et stærkt zünftigt Aarhundrede, men nu var Udviklingen som ovenfor paavist, naaet til et Vendepunkt.

Forordningen af 21. Marts 1800.

Vendepunktet kom med den i Overskriften nævnte Forordning, der maa ses i Sammenhæng med Arbejdet i den Kommission, der blev nedsat den 11. Avgust 1794 i Anledning af den umiddelbart foregaaende store Arbejdsnedlæggelse mellem Kjøbenhavns Tømmersvende. Den 124 af disse ved Dom paalagte Straf, Arbejde i Jern paa Fæstningen, var ved en kongelig Resolution af 8. Avgust bleven forandret til, at de ufortøvet skulde bringes ud af Kongens Riger og Lande, hvad der, da 98 af dem vare tyske, og deres Forbliven i Udlandet ikke blev paaset, var en mere formel end reel Straf. Og Kommissionen gik i det herved anviste Spor. Tiden var fuld af filantropiske Tendenser og i ikke ringe Grad paavirket af den franske Revolutions Ideer. Kommissionen blev »rört« ved Tømmersvendenes Beskrivelse af deres fattige Kaar og slette Tilstand, og dens »Beraadslagning« med de forskjellige Lavs Svende fandt Sted, för der fra dens Side skete nogen Henvendelse til Mesterne.

Efter hvad vi ovenfor have hørt om Kjøbenhavns Skomagersvende, er det kun naturligt at finde dem mellem de Lavs Svende, der viste deres Sympati for Tømmersvendene ved ogsaa at nedlægge Arbejdet. Efter en Meddelelse fra Oldermanden, Abraham Greiter, følte de sig nok om Morgenen den 12. Avgust en Del benovede, da de erfarede, at Snedkersvendene den Dag gjenoptog Arbejdet, men da

de op paa Dagen hørte, at Kommissionen var sat, og at den havde vist Tømmersvendene Medfølelse, blev de »rusende af Glæde«, hvad der indvirkede paa deres Optræden, da de Dagen efter bleve stævnede for Kommissionen. De klagede ved denne Lejlighed først og fremmest over, at de ikke havde Lavssamlinger nok, de ønskede en Krodag hver fjerde Uge; dernæst var det uretfærdigt, at de skulde opsige Mesterne med et vist Varsel, medens Mesterne kunde skille sig ved dem uden Varsel, og saa kostede det endelig altfor meget at blive Mester; at gjöre Mesterstykke medførte en Udgift paa 70 Rd. Kommissionen foreholdt dem Unødvendigheden og Skadeligheden af mange Samlingsdage, men stillede forøvrigt dem lige som alle andre Svende i Udsigt, at en Svend efter visse Aar skulde kunne blive Frimester og igjen efter nogle Aars Forløb Lavsmester, og da den derpaa i Kongens Navn tilsagde dem Tilgivelse for det Forbigangne, hvis de vilde forholde dem som rolige og gode Undersaatter og altsaa gaa i Arbejde igjen, lovede de dette med höj Røst og oprakte Hænder.

Forsaavidt var Freden paany oprettet i Skomagerlavet, men Mesterne vare langtfra glade, hvad der kan ses af den lange Skrivelse, Oldermand Greiter sammen med sine fire Kvartalsmestere under 29. September s. A. tilstillede Kommissionen. De imødegik først Svendenes Udtalelser og begyndte med at udtrykke deres Glæde over, at Kommissionen ikke vilde gaa med til Etableringen af flere Krodage. Forholdet var nu saadant, at naar Svendene holdt Krodag en Mandag, arbejdede de hverken Tirsdag eller Onsdag, muligvis lidt om Torsdagen, men som Regel tog de først fat om Fredagen for at kunne faa nogle Penge til Söndagen i Forbindelse med de 12 Sk., de skulde have i Spisepenge istedenfor Söndagsmaaltidet. Hvad dernæst den gjensidige Opsigelse angik, da stod de to Parter fuldstændig lige. Ved de fire Vandretider, Nyaar, Paaske, St. Hansdag og Mikkels-

dag, kunde en Mester ganske rigtig skille sig ved en Svend ved at sige til ham: »jeg betakker mig for hans Arbejde«, men en Svend kunde paa en ganske lignende Maade sige sig løs fra sin Mester. Og endelig var Bekostningen ved at blive Mester ikke 70 Rd., men kun 35 Rd. 1 Mk., idet der betaltes:

Til Amtet	8	Rd.	»	Mk.
Til Amtets Fattige i Fattigbøssen	»	—	3	—
For Fritagelse for som yngst Mester at tilsige i Amtets Ærinder	4	—	»	—
Til Lavshuset	1	—	»	—
For Oldermandens Værelser, medens Stykmesteren arbejder paa Mesterstykket	4	—	»	—
Indskud efter kongelig Ordre til Ligkassen	1	—	2	—
Den første Maaneds Afgift til Ligkassen	»	—	1	—
For Borgerskabet	10	—	3	—
I Magistratens Fattigbøsse	»	—	3	—
For Borgerbrevet	1	—	1	—
Til Raadhus-Betjentene	3	—	»	—
Til Politie-Betjentene	1	—	»	—
tilsammen	35	Rd.	1	Mk.

Af dette Beløb faldt 16 Rd. 1 Mk. paa Erhvervelsen af Borgerskab m. m., som Lavet Intet havde med at gjöre; kun de 19 Rd. angik Lavet, og ser man bort fra de senere som obligatoriske indførte Afgifter for Lokalet hos Oldermanden og til Ligkassen, er det i væsentlig Overensstemmelse med, hvad der blev Resultatet af Bestemmelserne i 1762. Herom siger Skrivelsen dog Intet, men den er interesseret i at kunne oplyse, at der ikke som Mesterstykke fordredes Forfærdigelse af et Stykke gammeldags Fodtöj, der ikke mere var i Mode og derfor var usælgeligt; hvad der krævedes, var et Par nymodens Stövler med stive Skafter, ved hvis Fremtilling den Paagjældende ikke behøvede at lide noget Tab. Og saa vises det, at der ikke pekuniært vandtes meget ved at gaa Frimestervejen istedenfor

at blive Lavsmester, kun 5 Rd. 4 Mk. 8 Sk. Udgiften til Borgerskabet var i begge Tilfælde den samme, og istedenfor de 19 Rd. til Lavet kom 12 Rd. for Frimesterbevillingen, 3 Mk. til Kancellibudene, 1 Mk. 8 Sk. til Stempelpapir til Ansøgningen og 3 Mk. til Skriversalær, tilsammen 13 Rd. 1 Mk. 8 Sk. Og hvad var saa Frimesterbestillingen for en ynkelig Stilling, det var kun Stympere og Kludrere, der søgte den Vej.

Efter saaledes at have imødegaaet de fra Svendenes Side fremkomne Udtalelser gaar Skrivelsen over til at skildre Mesternes Stilling, og her fremføres Klage paa Klage. Først over Garverne. De have Monopolium, hedder det, paa at sælge os deres vaade Læder. Lavet har i den Anledning henvendt sig til Magistraten, der imidlertid ikke syntes at ville svare eller i det Hele at ville tage sig af Sagen. Saa er der det militære Arbejde. Ogsaa her har Lavet forgjæves søgt at komme i Betragtning, Kaptajnerne bruge deres Soldater til Fremstillingen af det fornødne Fodtöj. I det Hele florerer Fuskeriet nok saa meget som för. Overfor Lavets Mestere staa ca. 150 Frimestere, ca. 70 borgerlige Artillerister samt en Række Vægtere, Soldater og Matroser, ikke at tale om at de sorte Brandfolk saa godt som alle vare Skomagere. Tiderne vare kun daarlige. Af Lavets 357 Interessenter (346 Mestere og 11 Enker) vare 63 helt forarmede, 129 arbejdede alene eller höjst med en Dreng, kun 165 Interessenter (158 Mestere og 7 Enker) beskjæftigede Lavets 303 Svende, men desuagtet havde Skomagerne, bemærker Skrivelsen med Stolthed, til det nyligt afbrændte Kristiansborgs Gjenopførelse bidraget privat noget over 300 Rd. og som Lav 1000 Rd., og saa udbryder Oldermanden og de fire Kvartalsmestere: »Hvad have alle Kjøbenhavns Fuskere, Frimestere, Skoflikkere, borgerlige Artillerister, Brandfolk og Vægtere contribueret hertil? Intet, og dog have de Medhold hos Magistraten og i Politiretten.«

Lavet er fuldt af Bitterhed over, hvad der her er mødt det. Naar det har jaget en Fusker og ved Retten skal have ham idömt en Bøde, arbejde Assessorerne kun paa at faa Sagen hævet, »dette kalde vi at favorisere vore Brødtyve«, og paa Angivelse af nogle Skoflikkere er Politiet to Gange faldet over Lavet og har faaet det dömt for Spisning ved en ny Mesters Indtrædelse. Oldermanden blev den ene Gang dömt til en Bøde paa 36 Rd., det »blev kaldt Tractemente, da vi spiste et Stykke stegt Kjød og drak en Sopken Brændevin og en Drik Øl dertil«, og senere da der under noget forandrede Forhold blev spist et Stykke Smörrebrød og drukket et Glas Brændevin, fik Oldermanden en Bøde paa 4 Rd., 10 Mestere hver en Bøde paa 2 Rd. og Stykmesteren en Bøde paa 1 Rd. Og saa har yderligere en Skoflikker, der vilde være Mester, fundet paa ikke at ville forevise sit Mesterstykke for Skuemesterne eller i det hele for Lavet, men kun for Magistraten, og da Lavet klagede herover, skaffede Politimesteren Etatsraad Flindt Skoflikkeren Ret ved i det paagjældende Magistratsmøde at oplæse § 4 i Forordningen af 23. December 1681, hvorefter den, der vil være Mester, »sig paa Raadstuen skal angive og i Magistratens, Oldermandens og de fire ældste Mesteres Overværelse bevise, at han kan sit Haandværk forsvarligt«, Skoflikkeren »victoriserede«, men Gud ske Lov, fortsætter Skrivelsen, hans Arbejde var saa daarligt, at det blev kasseret.

Saa fremsætter Lavet tilsidst nogle Ønsker, og de gaa ud paa, at der ikke maa blive udnævnt flere Frimestere; at det ikke maa blive tilladt unge Svende at nedsætte sig som Skoflikkere, det bör kun tillades gamle Svende, der møde med Lavets Attest for, at de ikke længere ere i Stand til at arbejde paa Lavet; at Mesterstykkerne som hidtil maa blive opviste og bedömte i Amtet, för de forevises i Magistraten, og endelig at Lavets Artikler og øvrige Privilegier

maa blive haandhævede i alle Dele, f. Ex. ved Fuskerjagninger o. s. v. Men Lavets Ønsker fremsattes forgjæves. Det Syn paa Skomagerlavet og derigjennem paa Lavsvæsenet i det Hele, som Lavets Skrivelse tillagde Politiet og Magistraten, deltes i det Væsentlige af baade Kommissionen og Regeringen, saaledes som Forordningen af 21. Marts 1800 i sin Tid skulde vise det. Men allerede forinden fik Lavet det at føle. Efter at Henrik Stampes Betænkning af 1761 (ovfr. S. 73) i nogle Aar havde medført en livlig Udnævnelse af Frimestere, var det aarlige Antal igjen dalet, men nu tog det Fart paany. I hvert af Aarene 1793 og 1794 er der kun 7 Skomagerfrimestere at nævne, et Tal, der i 1795 endda synker til 5, men saa voxer det i 1796 til 17 og i 1797 til 39, hvad der er Maximum, men för Forordningen af 1800 udnævnes endnu i 1798 36 og i 1799 24. Saa er der desuden en særlig Sag, i hvilken Lavet fik at vide, at Lavskommissionen saa nok saa venligt paa Svendene som paa Lavets Interessenter.

Da der som ovenfor nævnt (S. 85) i 1798 opstod Strid mellem Mesterne og Svendene om Lavshusets Flytning, førte det til, at Svendene ved deres fire Oldgeseller ansøgte om, at de uathængigt af Lavshuset maatte faa Ret til at have en egen Kro, hvad Mesterne stærkt udtalte sig imod. Der vilde herved blive lettere Lejlighed til at bortdrive megen Tid, og Svendebroderskabet, der skyldte Lavet en större Sum, havde absolut Intet at betale en egen Svendekro med. Desuagtet mente Magistraten at maatte anbefale Ansøgningen, og saa gav Kancelliet under 14. April 1798 den ønskede Tilladelse, hvad der bevirkede, at Mesterne endnu i samme Maaned indgik med et langt Andragende, hvori de paa en Række Punkter søgte at hævde Lavshusets Overlegenhed overfor Retten til at føre Skilt, overfor Tidepengenes Indbetaling og overfor de fyrige Svendes Anmeldepligt. Dette Andragende gik ikke alene til Magistratens

men ogsaa til Lavskommissionens Erklæring, og Resultatet blev absolut ikke til Glæde for Mesterne.

Det betragtedes som en Selvfølge, at Svendenes Kro maatte føre Skilt, og Skiltet kunde endda ganske se ud som Lavshusets, naar det blot paa en eller anden Maade oplyste, at det var Svendene, som residerede dér, hvor det hang. Det saas dernæst ikke, at det kunde give Anledning til flere Møder, at Tidepengene bleve indbetalte paa Kroen istedenfor paa Lavshuset. Indbetalingen skulde, hvor den end foregik, finde Sted hvert Kvartal, og da Laden, Pengene skulde indbetales til, var Svendenes og ikke Mesternes, var det naturligst, at den beroede paa Svendenes Kro og ikke paa Lavshuset eller hos Oldermanden, og naar det gjordes gjældende, at det var under Mesternes Værdighed at give Møde paa Svendenes Herberge ved Indbetalingen, fik de at vide, at det var upassende at gjöre en saadan Grund gjældende, da en Magistratsperson jo var tilstede ved den Lejlighed. Kun vilde det for at forekomme enhver Frygt være rigtigt at indføre, at der fremtidigt skulde høre fire Nøgler til Laden istedenfor tre, foruden Oldermanden, en af Lademesterne og en af Oldgesellerne skulde endnu Magistraten have en Nøgle til Raadighed. Hvad endelig Mesternes Paastand angik, at de fyrige Svende skulde melde sig paa Lavshuset, da slog Kancelliet fast, hvad der senere blev udtalt i Frd. 21. Marts 1800, at det skulde staa Mesterne og Svendene frit for at søge hinanden, hvorledes de vilde, ledige Svende skulde ingen Pligt have til at melde sig nogensteds, Omskuningen skulde ophøre, men tegnede en ledig Svend sig hos Oldgesellen, skulde denne melde det videre til Oldermanden, for at han kunde bekjendtgjöre det for de øvrige Mestere. Og saa sluttede Kancelliet til allersidst med at meddele Mesterne, der havde udtalt et Ønske om ved dets Hjælp at kunne faa Svendebroderskabets store Gjæld til Lavet afviklet, at dermed kunde det

Intet have at gjöre, det kunde her kun anvise Lavet at søge Pengene inddrevet ad Rettens Vej.

Grundigere Afslag kunde ikke vel tænkes. Skomagerlavet maa derfor siges have været i höj Grad forberedt paa Resultatet af Kommissionens Arbejde, da det kom i den oftere nævnte Forordning af 1800, der paa mange Steder maa have gjort stærkt Indtryk, skjöndt Regeringen i den ikke gik fuldt saa langt, som Kommissionen gjærne vilde have det. Lavsvæsenet fik Lov til at bestaa, men det skulde grundig reformeres. Alle Fordomme og Misbrug, »som havde skadelig Indflydelse paa Haandværkerklassens moralske og økonomiske Forfatning og lagde Hindringer i Vejen for dens Fremskridt til den Grad af Kultur og Fuldkommenhed, som kunde og burde opnaas«, skulde afskaffes. Kongen vilde derfor ikke taale, at Lavene herefter i nogen Henseende stod under nogen Tvang af tyske Lavsvedtægter eller brugte Ceremonier, der bar Præg af de ældre Tiders raa og vilde Sæder. Lavene skulde staa frit udad til, men samtidig skulde der ogsaa herske den störst mulige Frihed indenfor deres egne Rammer. Mestere og Svende skulde frit kunne kontrahere om Arbejdslön, Opsigelsestid og alle andre Bestemmelser; en Svend skulde kunne blive Mester uden først at have arbejdet som Svend, naar han blot kunde udføre det fornødne Mestersrykke, og paa samme Maade skulde en Dreng kunne blive Svend uden at have staaet bestemte Aar i Lære, ja uden i det Hele at have været i Lære, blot han kunde gjöre forsvarligt Svendestykke.

Dygtigheden skulde med andre Ord, kunne komme frem paa den lettest mulige Maade og under absolut gode Forhold. En Svend maatte ikke uden sin Mesters udtrykkelige Tilladelse revse en Dreng med Hug, og en Mester, »der begegnede sin Svend med Skjældsord«, skulde gjöre ham en Æreserklæring for Politiretten. Og saa rækker den helt igjennem frisindede Forordning endnu en særlig Haand

udimod Svendene, Enhver indfødt Svend, der i fire Aar havde arbejdet paa sin Profession her eller i Udlandet, fik Ret til at nedsætte sig som Frimester i sit Haandværk, naar han derpaa tog et Borgerbrev, der kun skulde betales med det Halve af det, som en Lavsmesters Borgerbrev kostede, og havde han arbejdet to Aar som Frimester, fik han yderligere Ret til at kunne antage en Dreng, som dog kun kunde blive Svend ved en Lavsmesters Hjælp. Her staa vi ved et af de Punkter, hvor Regeringen ikke fulgte Lavskommissionen, Frimesteren fik intet Tilsagn om som saadan at kunne blive Lavsmester. Men desuagtet har der sikkert hos de fleste danske Svende været en maaske end- og stormende Glæde over Forordningen, medens paa den anden Side Mesterne fulde af Vrede have ment, at nu var al Disciplin bortfalden og al Udsigt til sikkert Erhverv i höjeste Grad forringet.

Forordningen er et mærkeligt ideelt anlagt Lovgivningsforsøg, der selvfølgelig maatte vække Opsigt og Bevægelse. Men saa vist som Forhold og Synsmaader, der bæres af aarhundredgamle Traditioner ikke med eet Slag kunne bringes til at forsvinde, saa vist kunde denne Forordning ikke trænge igjennem efter sin Aand. En Del af dens Bestemmelser kom til at ligge hen uden at blive brugte, og andre bleve lidt efter lidt omgjorte. Den sörgelige Tid, der brød ind over Danmark med det nye Aarhundrede, begunstigede ikke Forordningens Tendens, der dog paa flere Punkter satte Spor. Men om hele denne Udvikling i det følgende Afsnit.

I en nedad gaaende Tid.

Det nittende Aarhundredes Begyndelse var for Danmarks Vedkommende præget af en Række store Ulykker, der Slag i Slag brød ind over Landet. Indledningen dannedes ved Slaget paa Rheden (1801), der i 1807 paafulgtes af Kjøbenhavns Bombardement og Englændernes Bemægtigelse af vor Flaade. Den derpaa følgende ødelæggende Krig med England sluttedes først 1814 med Freden i Kiel, ved hvilken Norge blev skilt fra Danmark, der yderligere led under Følgerne af en skjæbnesvanger Statsbankerot.

Kjøbenhavns rige Handelstid i det forrige Aarhundredes Slutning existerede ikke mere; overallt levedes der under et knugende Tryk. Det er et Udslag heraf, naar Justitsraad, Politimester M. J. L. Nielsen og Slotsforvalter M. F. Voigt paa Frederiksberg ansøge om at maatte anlægge et Skomagerværksted til Fremstilling af billigt Skotöj for Embedsmænd, der efter deres Mening særlig led under Dyrtiden. De oplyste, at et Par Støvler, der i 1809 kostede 8 à 10 Rd., nu betaltes med 24 à 30 Rd. I den Erklæring, som Kjøbenhavns Skomagerlav afgav i denne Sag, meddeler Oldermanden Jens Pohnsen, hvorledes Læderet var steget; Saalelæder, der tidligere kostede 3 Mk. 12 Sk. pr. Pund, stod i 27 Mk., og Overlæderet var steget fra 1 Rd. til 4 Rd. pr. Pund. Efter hans Mening var det dog Tjenestefolkene, der mest trængte til at faa billigt

Skotöj, og under Forbehold af, at der med Værkstedet vilde blive taget Sigte paa det almene Bedste, og ikke blot paa visse Klasser, vilde Lavet »med Fornöjelse opofre en Del af dets borgerlige Rettigheder, saa besværlig Tiden er at ernære sig med Familie«. Herefter fik Ansøgerne en Bevilling, hvorefter de kunde anlægge det ønskede Værksted, hvorfra de dog kun maatte sælge »til vore Embedsmænd samt disses Tyende«. Det var næppe ganske saaledes, Skomagerlavet havde ment det, men det maa staa hen, om Værkstedet i det Hele kom i Stand. Sikkert er det derimod, at de höje Priser vedblev. Paa »Selskabet for indenlandsk Kunstflid«'s Udstilling i 1814 var der fra Hof-Skomager Høk udstillet to Par Stövler, der kostede 30 Rd. Parret, og det kan ikke være den Omstændighed, at Saaler og Hæle vare fastgjorte paa dem ved Nagler og ikke ved syede Sting, der foranledigede den höje Pris. En anden udstillende Skomager, P. E. Schmidt i Nellikegade, mødte med »et Par Kaloscher kaldet Oeconomie-Skoe«, der kostede 5 Rd.

De höje Priser medførte naturligvis stor Tilbageholdenhed i at kjøbe Fodtöj, hvad der gik ud over Skomagerne. Men ogsaa paa anden Vis mærkedes Tiderne i Skomagerkredse. I November 1807 meddelte Svendenes fire Oldgeseller, at Svendebroderskabets Lade, Skilt og Protokoller m. m. vare gaaede tilgrunde, da dets Herberge i Store Fiolstræde ved Kjøbenhavns Bombardement gik op i Luer. De stod overfor Anskaffelsen af en ny Lade, et Ligklæde, et Skilt, en Tinkande, en Protokol og en Regnskabsbog, hvilket tilsammen vilde koste 159 Rd., men de havde ikke Pengene hertil, og de foreslog derfor, at de skulde skaffes ved at paalægge enhver Svend, de syge og helt unge Svende fraregnede, at udrede 3 Mk. fordelt paa to Kvartaler, og i December s. A. blev dette tilladt, næppe til Svendenes udelte Tilfredshed, ti Tidepengene,

som de skulde og maatte betale, steg og steg. Svendebroderskabet var nemlig i Gjæld.

Det var Betalingen for de syge Svendes Hospitalsophold og de døde Svendes Begravelse, der voldte Vanskelighederne. Lavet, der stod i Forskud, ønskede i 1803 Tidepengene forhöjede fra 8 Sk. til 10 Sk. ugentlig. Det skete dog ikke, men det blev fastsat, at enhver Svend skulde betale 1 Rd. kvartaliter, hvad enten han havde Arbejde eller var ledig. I 1810 kom imidlertid Forhöjelsen, der nu endda blev til 12 Sk. ugentlig, og senere voxede disse 12 Sk. endda til 24 Sk., hvorfor det ogsaa i 1823 udtaltes, at Tidepengene umuligt kunde forhöjes yderligere, det var snarere Hospitalets Kur og Pleje, der burde søges gjort billigere. Broderskabets Gjæld paa denne Tid var c. 1200 Rd. Da Peter Diderichsen i December 1820 tiltraadte som Oldermand, blev han af Frederiks Hospital krævet for ikke mindre end 1140 Rd. 82 Sk., og heraf udviklede der sig en endog hidsig Proces, ikke mellem Lavet og Hospitalet, men mellem den nævnte Oldermand og hans Forgænger Skomagermester Jacob Nymann, der var gaaet over til at være Læderhandler. Diderichsen vilde nemlig have Formandens Tidepengeregnskab, paa hvilket der syntes at være en Mængde Restancer, klart oplyst, medens Nymann holdt sig til, at han havde faaet Kvittering for Regnskabet, og brugte grove Ord mod Eftermanden. Politirettens Dom af 20. Marts 1823 kjendte disse døde og magtesløse, ja paalagde Nymann en Bøde paa 25 Rd. for dem, men frifandt ham ellers for Diderichsens Tiltale. Man kunde ikke komme udenom den givne Kvittering.

Svendebroderskabets Gjæld trykkede fremdeles, og baade Lav og Oldermand sukkede efter nogen ny Indtægt. Forordningen af 21. Marts 1800 var for drakonisk i hvad den i saa Henseende havde tilladt, og saa naaedes det om-

sider ved et Reskript af 28. November 1823, at enhver Lærling ved sin Indskrivning og Udskrivning til Lavets Kasse skulde erlægge 1 Mk., udover hvad Forordningen paabød, samt 2 Rd. 4 Mk. til Svendebroderskabet, og at Oldermanden for at yde Lokale ved Svendeprøvernes Aflæggelse af enhver Deltager maatte oppebære om Sommeren 4 Mk. og om Vinteren 1 Rd. Forordningen af 1800 blev sat tilside, og dette var langtfra det eneste Punkt, paa hvilket den nævnte Forordnings ideale Syn paa Forholdene lidt efter lidt blev svigtet. En af dens væsentlige Bestemmelser var den, der skabte let Adgang for en Svend til at blive Frimester, men herfra tog Tiden mere og mere Afstand. Man vilde have Vished for, at Svendene havde den fornødne Duelighed til paa egen Haand at øve deres Haandværk. Allerede 1812 kom der en Bestemmelse herom særlig overfor Mur- og Tømmersvendene, og i 1822 blev det i Almindelighed slaaet fast, at enhver Svend, der vilde nedsætte sig som Frimester, forinden skulde forfærdige det for Lavsmestere i deres Haandværk befalede Mesterstykke. Der blev med andre Ord saa godt som helt slaaet en Streg over det let opnaaelige Frimesterskab. Det venlige Sindelag for Svendene, som er Grundlaget for Forordningen af 1800, blev i det Hele mindre og mindre synligt, Svendestanden kom under et voxende Polititilsyn.

Det er et Udslag af Aanden i Forordningen af 1800, naar Svendene i 1802 fik Ret til ved frit Valg og flest Stemmer at vælge, hvem de vilde til deres (fire) Oldgeseller, uden Hensyn til om de vare fødte i Danmark, Norge, Holsten eller Tyskland. Men snart efter ophøre Kjøbenhavns Skomagersvende at kunne optræde som samlet Korporation. Da Tidepengene i 1810 forhöjes fra 8 Sk. til 12 Sk. ugentlig, vedtages Forslaget herom af Svendenes »Klassemænd«. Lavets Svende, høre vi i 1819, vare inddelte i Klasser og havde et Repræsentantskab, men selv

ved klassevis foretagne Valg, mente man, at der spildtes for megen Tid, og at Hengivelsen til Svir og Klammeri laa for nær. Ved en Forordning af 10. December 1828 blev der videre paalagt de rejsende Svende at have en Vandrebog, der i enhver By skulde viseres af Politiet, og i 1835 blev det forbudt danske Haandværkssvende paa Vandring at besøge eller opholde sig i de Lande og Steder, »hvor Associationer og Forsamlinger af Haandværkere taales«. Politiforholdsreglerne voxede tæt op. 1837 blev det paalagt Lavets Mestere under en Mulkt af 2 Rd. at indberette til Oldermanden, hver Gang de antog eller afskedigede en Svend, og i 1839 blev der i Lavet indført saa kaldte Arbejdskort, som enhver Svend skulde være forsynet med og strax afgive til den Mester, han traadte i Arbejde hos. Den første Bestemmelse i Forordningen af 1800 gaar ud paa at fastslaa absolut Kontraktsfrihed mellem Mestere og Svende ogsaa angaaende Lönnen, men i 1813 indførtes dog en officiel fast Daglön for Murer- og Tømmersvende. og i 1818 vedtog Skomagerlavet at give Svendene følgende ensartede Sylön:

| | | |

Alt, hvad der hørte Fortiden til. Da en Mester i 1806 negtede efter Tur at følge med Lavsbudet for »efter Skik fra ældgammel Tid« at paase Indsamlingen til Bøssen til Lavets Fattige og Enker, slog Kancelliet, efter at have hørt Lavet, Pligten fast. Og da der desuagtet synes at være sket en Forandring heri, vendte man atter en Gang tilbage til det Gamle. Efter Forslag af Oldermanden Jacob Nymann vedtog en Lavsforsamling i 1819, at Kvartalspengene skulde ophøre, og at Fattigbøssen igjen skulde omgaa paa den gamle Maade. Ejendommeligt er det ogsaa at se, at en Afgift, som Skomagerlavet fra gammel Tid svarede Magistraten, nemlig 5 Rd. aarlig for Barkemaalstøndernes Brug, først faldt bort 1842, altsaa en god Stund efter at Skomagerne havde hørt op med at garve.

Det er herefter kun naturligt, at Svendene, da deres Herberge i 1807 var brændt og med det alle deres zünftige Insignier, maatte ønske at faa disse fornyede. Som vi ovenfor have set, fik de samme Aar Myndighed til at skaffe sig de dertil fornødne Penge. Men om de strax have benyttet sig heraf, faar staa hen. Sikkert er det, at nogle herhenhørende Anskaffelser først komme langt senere. Det kan saaledes oplyses, at Mesterne i 1812 solgte dem Lavets gamle Skilt, det blev forud vejet paa Stadens Vejerbod, og at de i 1838 festlig indviede en ny Sølvvelkomst, en i Tidens klassiske Stil komponeret Pokal, der viser baade den enbenede Hans von Sagan og den dobbelte Örn. I et Skriftbaand omkring den læses: »Klogt og virksomt styret sattes Skomagersvende-Broderskabet i Stand til at koste denne Pokal Anno 1838«, og saa kommer endnu paa den ene Side følgende Vers:

Mange Aar vi saae at svinde,
Stedse »Smykket« savnet blev
I vor Kreds, Nu kjære Minde
Vidn! om Broderenighed.

og paa den anden Side følgende Navne: »C. Malm, H. Nielsen, P. Köhler. L. Melberg, Oldgeseller. — A. Loheber,

Svendebroderskabets Pokal (1838).

Oldermand, A. Nielsen, A. Dorff, Forstædere«. De to tilsynshavende Mestere kaldtes med det mærkelige Navn For-

stædere. Fra den festlige Indvielse er der bevaret en Sang, af hvilken her skal hidsættes følgende Vers:

Hver, som brav paa Lærens Tid
Er løsgiven vorden,
Lönnes skal for ærlig Flid
Efter gammel Orden:
»Velkomst« knytter da det Baand,
Som ham her omslynger,
Vi ham række Broderhaand,
Brodernavn udsynger.

Det lyder i höj Grad fredeligt og troskyldigt, men Livet paa Skomagerkroen var dog ikke altid, hvad man kan kalde roligt. Her var stadig Drik og ikke sjældent Slagsmaal. I saa Henseende øvede Forordningen af 21. Marts 1800 kun ringe Indflydelse. De faste Stamgjæster, de saakaldte »Krorødder«, holdt fast paa deres Myndighed. Naar de unge Udlærte, »Pibeungerne«, mødte op i deres bedste Puds med Hatten ærbødigt nede i venstre Haand og havde udtalt Ønsket om at blive optagne i Lavet og blive Svende, var det Morskab at fremkomme med Klager over dem. En havde røget Tobak, en anden undladt at hilse en Svend paa Gaden, en tredje ikke børstet en Svends Stövler efter Ønske osv. Saadanne smaa Klager kom man dog over, den Paagjældende blev alligevel som Regel tildrukken, men det kunde ogsaa ende med, at den Unge blev tagen i Nakken og med al Kraft smidt ned ad Kroens Trapper, en Idræt, som ogsaa øvedes ved andre Lejligheder.

Herbergsfaderen og Oldgesellerne vare ogsaa vigtige Personligheder. Den, der vilde være Oldgesel, maatte hyppigt give Møde paa Kroen som splendid Gjæst. Det gjaldt om at blive gode Venner med Herbergsfaderen og ved hans Hjælp faa de nødvendige Stemmer. Valgtes han saa, blev han fjerde Oldgesel, hvorpaa han hvert Fjerdingaar rykkede et Trin höjere op, indtil han i det fjerde Fjerdingaar blev første eller egentlig Oldgesel og derved erhver-

vede Ret til ved sin Afgang at etablere et saa kaldet »Forspil«. Nogle Dage för det skulde finde Sted, gik han rundt paa de större Værksteder og indbød Svendene. De, der fulgte Indbydelsen, fandt Oldgesellen ved et Bord, hvorpaa der stod en Terrin med Laag paa; de rakte ham Haanden med hvad de vilde yde, og Oldgesellen løftede Laaget saa höjt med den ene Haand, at han kunde tömme Indholdet af den anden ud i Terrinen uden at se, hvad han havde faaet, som Regel var det 1 Rd. Derefter rakte den anden Oldgesel den Vedkommende en stoppet og tændt Kridtpibe, medens tredje Oldgesel præsenterede en Snaps og et Glas Øl og fjerde Oldgesel gav Anvisning paa Dansesalen, hvor Dansen derpaa gik til den lyse Morgen. Indtægten ved Forspillet var i Regelen saa stor, at den afgaaende Oldgesel blev i Stand til at gjöre Mesterstykke og tage Borgerskab.

Det er den senere Politiker J. A. Hansen, der fortæller dette. Han kom nemlig i 1827 som ung Svend fra Rudkjøbing til Kjøbenhavn. Og han fortæller videre, hvorledes han for at faa Arbejde maatte søge Oldgesellen paa Herberget, der den Gang laa paa Toldbodvejen og senere flyttedes til Farvergade. Alle arbejdssøgende Svende, der ikke vare tilstrækkeligt bekjendte i Byen, maatte henvende sig til Oldgesellen paa Kroen, hvor der ved deres Indtrædelse strax rekvireredes Snapse til alle Tilstedeværende. Det var derfor sparsommeligst at komme tidlig, men det medførte igjen den Ulempe, at man da maatte drikke Snapse med alle, der kom efter, ti hverken Herbergsfaderen eller Oldgesellen saa mildt til, at Antallet af de Snapse, de efterfølgende Gjæster maatte give, formindskedes ved at Nogen forlod Lokalet för henad Middag. Saa beretter han ogsaa endnu, at ingen Mester maatte give en Svend Arbejde, naar denne ikke logerede hos ham eller hos en anden Skomagermester, og at det Sidste var det sædvanlige.

Til hvad der saaledes er meddelt om Livet i Sko-

magerlavet paa denne Tid, skal her endnu föjes nogle enkelte Træk.

Havde de trykkede Krigstider bragt Lavet Tab, bragte de det ogsaa noget Arbejde. Hæren trængte til Fodtöj. I 1808 er der Tale om et mindre Parti Sko, som Lavet overtager for 8 Mk. Parret, idet det dog bemærker, at Prisen burde være 9 Mk., og i 1812 er der Tale om først 15,000 og derpaa 40,000 Par, der laves til 3 Rd. Parret, naar Svendenes Sylön sættes til 9 Mk. Parret paa Værksted og 2 Rd. ud af Huset. Lavet var om sig efter Arbejde, og saa søgte det ogsaa at holde Uberettigede borte fra at gjöre Fodtöj. Der findes i Tidens Lovgivning Udtalelser om, at Kjendetegnet for det Fodtöj, der var forbeholdt Skomagerne, bestod i, at det var syet med Risp (Begtraad). Men uden Hensyn hertil lagde Lavet i 1839 Beslag paa en Række Pelsstövler, Skindsko og Klædessko hos en Buntmager, en Handskemager og tre Hosekræmmere. Retssagerne, der fulgte efter, faldt imidlertid ikke alle ud til Lavets Fordel; det vandt kun overfor Hosekræmmerne. Forøvrigt skal det endnu nævnes, at Lavet havde gjort Sit for, at den faglige Dygtighed i det blev holdt oppe. I 1816 gjorde det opmærksom paa, at det i 1762 indførte Svendestykke, et Par Mands- eller Fruentimmersko, der syedes med omvendt Rand, var for let, og saa blev det bestemt, at Skoene fremtidig skulde syes med opstukken Rand. Overfor Fagdygtigheden har det sikkert kun haft mindre Betydning, at den bekjendte Bogtrykker Jacob Behrend i 1832 udgav en næsten 200 Sider stor Bog »Sko- og Stövlemageren paa Fagets höjeste Fuldkommenhedstrin«; det var en oprindelig paa Fransk affattet Text, som han overførte til Dansk efter en tysk Oversættelse.

Af særlig Interesse er det endnu at kunne gjöre opmærksom paa, at den Stridbarhed, der kom saa stærkt tilsyne i Lavets indre Liv i Aarhundredet för, ogsaa kan paavises i dette Tidsrum. Den viser sig i den ovenfor nævnte

Proces mellem Oldermand Peter Diderichsen og hans Forgænger Jacob Nymann, men den var endnu stærkere fremme, da den Sidstnævnte blev Oldermand i 1817.

Lavets første Oldermand i det nye Aarhundrede N. J. Liisberg fungerede i fem Aar (1799-1804), og hans Efterfølger Jens Pohnsen fungerer endog i elleve Aar (1804-15). Det vækker derfor uvilkaarlig Opmærksomhed, naar Pohnsens Eftermand Johann Hoff forsvinder efter kun to Aars Forløb, og Opmærksomheden pirres yderligere, naar Lavsprotokollen oplyser, at han blev suspenderet af Magistraten, og at Ladens Indhold blev overtaget af den i hans Sted konstituerede Jacob Nymann i to Politibetjentes Nærværelse. Man synes at skimte en af Tidens ikke sjældne Kassemangelstragedier. Men saaledes er det dog ikke, skjöndt det drejer sig om et Regnskab, der maa baade revideres og decideres. Da Johan Hoff i Oktober 1817 paany blev valgt til Oldermand, fremkaldte Valget en kraftig Klage over ham fra en Del Mestere, og da Magistraten desuagtet godkjendte hans Valg, kom der nye, stærkere Klager, der endog brugte upassende Udtryk mod Magistraten. Resultatet blev da, at denne ikke alene troede det rigtigt at suspendere Hoff, men ogsaa gjennem Kancelliet fik rejst Titale mod de paagjældende Mestere, der yderligere bleve sagsøgte af Hoff. Der var heftig Kamp over hele Linien, og saa afsluttes det Hele dog paa en mærkelig forsonende Maade. I September 1819 udbetaler Lavet Mad. Hoff hendes »efter hendes afdøde Mand hos Lavet Tilgodehavende, 320 Rd. 1 Mk. 10 Sk. Sedler og Tegn«. Her er altsaa slet ikke Tale om nogensomhelst Kassemangel, og det er i det Hele værd at notere, at trods de daarlige Tider, trods Lavets stadige Forskud for Svendebroderskabet, voxede den lille Kapital, som Lavet gik ind i Aarhundredet med (s. ovfr. S. 79), Aar for Aar jevnt og stille. I 1838 var den bleven til næsten 6000 Rd. Men derfor

kunde Lavet ogsaa blive en Støtte for den i 1835 oprettede »Stiftelse for gamle Haandværkere og deres Enker«, i 1840 betalte det 1500 Rd. for at kunne raade over syv Boliger i den. At en saadan Stiftelse kunde blive til, var i det Hele et Tidernes Tegn. Der var Opgang i Udviklingen paany, saaledes som det allerede kan ses af den nye Konvention, som Lavet vedtog den 3. Marts 1832 for dets nu over et Hundrede Aar gamle Ligkasse, og som kongelig konfirmeredes den 4. April s. A.

Det vil herefter ogsaa have sin Interesse at se, hvorledes Lavets Væxt var i denne Tid. Medens Mesternes Antal omtrent stadig var steget, dog med kun smaa Skridt, var der en betydelig Svingning i Svendenes Antal. Til at begynde med faldt det endog meget stærkt, og først i 1820 naaede det paany op over, hvad det var i 1806, men saa gik ogsaa dette Tal stadig fremad, og sammenligner man 1839 med 1806, var Mesternes Antal steget med noget over 50 pCt., men Svendenes med næsten 100 pCt. (jfr. forøvrigt ovfr. S. 71).

	M.	Sv.	Dr.		M.	Sv.	Dr.
1805:	403	—	—	1825:	489	488	351
1806:	410	327	298	1826:	517	521	362
1809:	398	—	—	1827:	536	529	377
1810:	406	165	219	1828:	556	503	369
1811:	417	176	257	1829:	587	513	371
1812:	430	—	—	1830:	596	508	343
1813:	436	211	281	1831:	625	426	345
1814:	425	265	273	1832:	648	454	322
1815:	430	295	304	1833:	642	475	330
1816:	445	250	358	1834:	650	500	320
1819:	457	—	—	1835:	625	500	330
1820:	441	490	366	1836:	630	550	380
1821:	450	430	351	1837:	650	550	370
1822:	444	450	378	1838:	654	558	376
1823:	446	461	373	1839:	671	630	372
1824:	471	468	353				

Fra Kampen mod Næringsloven.

Atter og atter var der blevet gjort Angreb paa Lavene. Baade i det sextende og det syttende Aarhundrede vare de blevne hævede — for dog paany at fremstaa; og i det attende Aarhundrede havde de holdt Stand overfor kraftige Angreb af f. Ex. baade Henrik Stampe og den i 1794 nedsatte Lavskommission. Der var derfor i Haandværkerstanden en sikker Overbevisning om, at saaledes vilde det vedblive. Ethvert Haandværk sluttede sig stærkt om sit Lav, og for de kjøbenhavnske Skomageres Vedkommende kan der i saa Henseende peges paa den udholdende Kjærlighed, hvormed Skomagersvenden Andreas P. Jacobsen udarbejdede sin omstændelige »Vejledning for Oldgesellerne i det kjøbenhavnske Skomager-Svende-Broderskab ordnet i Begyndelsen af Aaret 1843 efter de da gjældende Anordninger, Laugs-Artikler og Vedtægter«, et haandskrevet Opus i Kvart paa 117 Sider, der har været til Nytte for Oldgesel efter Oldgesel. Og saa kan der ogsaa peges paa de Legater, som Skomagermestere nu begyndte at skjænke deres Lav. Skomagermester Nicolai Hagh gav det i 1826 1400 Rd., hvis Renter skulde komme Lavets Fattige tilgode, og i 1846 fulgte Oldermand Carl Meyer efter med et Legat paa 800 Rd., som han i 1852 forøgede til 1000 Rd., Alt til Fordel for Beboerne af Lavets Boliger i den tidligere nævnte Haandværkerstiftelse.

Der er ingen Tvivl om, at baade Mestere og Svende med virkelig Glæde have deltaget i det store Tog, som den 2. Juli 1841 bragte den daværende nyformælede Kronprins Frederik (den senere Frederik VII) og hans Brud en Lykønskning. Det var jo væsentlig et Haandværkertog, og saa var Skomagerlavet tilmed nu helt igjennem dansk, saaledes som det oplyses i 1848, da der ogsaa blandt Kjøbenhavns Skomagersvende var et Ønske oppe om, at alle tyske Svende maatte blive udviste af Byen. I en Skrivelse til Lavet gjorde Magistraten gjældende, forøvrigt i fuld Overensstemmelse med Oldermanden Carl Meyer, ikke alene at der var Mangel paa Skomagersvende i Kjøbenhavn i Anledning af Leverancerne til Armeen, men ogsaa at Lavet kun talte 20 à 30 tyske Svende, hvad der jo var meget lidt imod Svendenes samlede Antal, c. 900. Men selvfølgelig maatte Skomagersvendene være med ved denne Lejlighed, som de vare med i 1835, da det gjaldt om at protestere mod Forbudet om, at danske Haandværkssvende ikke maatte besøge Steder, »hvor Associationer og Forsamlinger af Haandværkere taales«. Der fremkom i den Anledning en Adresse underskreven af 1036 kjøbenhavnske Svende, af hvilke 124 vare Skomagere, og den Gang støttedes Lavssvendene af Tidens hele liberale Opposition, der senere som Regeringsparti i Overensstemmelse med Grundloven førte det dræbende Slag mod de igjennem saa lange Tider bestaaende Lav. Selvfølgelig gjorde Lavene Modstand, men inden vi nedenfor, særlig set fra Skomagerlavets Synspunkt, i Korthed skitsere denne saa ofte omtalte Bevægelse, skulle de sidste Tal fra Politiets Generaltabeller vedrörende Talrigheden af dette Lavs Medlemmer her hidsættes*; disse Tal, der ere en Fortsættelse af Tallene ovfr. S. 129, forsvinde med Lavene.

* Tallene for 1849 og 1850 ere dog tagne direkte fra Lavets Arkiv.

	M.	Sv.	Dr.		M.	Sv.	Dr.
1840:	692	625	363	1851:	690	920	250
1841:	695	630	350	1852:	695	940	244
1842:	692	655	346	1853:	688	1008	234
1843:	688	707	319	1854:	717	994	215
1844:	685	734	311	1855:	730	1008	190
1845:	681	796	310	1856:	754	968	186
1846:	675	944	303	1857:	779	990	120
1847:	671	1000	298	1858:	770	955	116
1848:	677	940	289	1859:	764	961	124
1849:	680	937	274	1860:	728	990	118
1850:	687	950	255	1861:	690	950	130

Allerede i 1834 satte en Skomager Lavsspörgsmaalet i Bevægelse. Skomagersvend J. A. Hansen i Rudkjøbing skrev i skarpe Udtryk til Bladene i Odense imod de Amtmandsbevillinger, der fremkaldte Dannelsen af en Landhaandværkerstand, hvorved Kjøbstadhaandværkerne bleve »nedtyngede af Næringssorg og Bekymring«. Det kom herefter til et af Avtoriteterne stærkt modarbejdet fynsk Lavsmøde i Odense den 11. Januar 1836, ved hvilket J. A. Hansen, der i den Anledning hurtigt var bleven gjort til Skomagermester, spillede en saa fremtrædende Rolle, at han blev Ordfører for den Deputation, der kort efter talte de betrængte Kjøbstad-Lavshaandværkeres Sag hos Frederik VI. Kongen lovede imidlertid kun, at han vilde tænke over Sagen. Der blev Intet gjort, og den overfor Enevoldsmagten stærkt voxende Frihedstrang vendte sig senere efterhaanden ogsaa kraftigt mod de tvungne Lav. Da Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse paa Regeringens Foranstaltning i 1840 nedsatte en Kommission til Undersøgelse af Byens Lavs- og Korporationsvæsen, blev dette derfor Signalet til, at »Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn« blev stiftet som et Værn for Haandværkerlavenes Interesser, og i den herved rejste Bevægelse deltog ikke faa Skomagere. Skomagermester, senere Oberstlöjtnant i Borgervæbningen

C. F. Lier blev strax Medlem af dens Repræsentantskab, i 1843 af dens Bestyrelse, og fra 1847 til 1852 var han Foreningens Formand. Medlem af dens Repræsentantskab blev (1842) tillige Skomagermester P. Lindberg, der gjorde sig bemærket som en meget ivrig Forslagsstiller, og i saa Henseende kan ogsaa nævnes Skomagermesterne H. S. Most, C. N. Lund og J. P. Mouritzen. Men mærkeligt nok støder man ikke paa Oldermandens Navn.

Jakob Nymann, der kom istedenfor den suspenderede Johan Hoff og ikke var vel lidt, afgik som Oldermand i 1820, saa blev han Læderhandler. Peter Diderichsen, der paa Lavets Vegne førte Proces med ham, var heller ikke længe Oldermand, men saa kom Ole Holthe, der sad roligt i ni Aar (1822-31) og Andreas Loheber, der fungerede i syv Aar (1831-38). Loheber skildres som en Mand af den gamle Skole, der satte sin Bestilling som Oldermand höjt og strengt holdt paa Lavets Rettigheder. Han traadte op mod Lavets Konkurrenter mellem Buntmagerne, Handskemagerne og Hosekræmmerne, jagede ikke ugjærne Fuskere og mente, at der hørte en »Traktering« til, naar Nogen blev Mester; det blev da udfundet, at der var en eller anden »Geburtsdag«, der maatte fejres af de vedkommende nye Mestere, d. v. s. paa deres Bekostning, og saaledes at Oldermanden anordnede, hvem der skulde indbydes, først det bestemte Antal Lavsmestere, der denne Gang stod for Tur, og dernæst nogle Oldermanden nærstaaende Mestere, der altid kom med og derfor fik Navnet »Ædemesterne«. Det endte imidlertid desværre med, at Oldermanden som sindssyg maatte indlægges paa St. Hans Hospital. I November 1838 blev A. O. Dorff konstitueret i hans Sted, men han var kun Oldermand i eet Aar lige som Efterfølgeren P. Rudolph Schmidt, under hvem der rejste sig en Opposition mod den ovenfor omtalte »Traktering«, og saa fik Lavet endelig en Oldermand, der siges ret at have været efter dets Sind, Skomagermester Carl

Meyer, der fungerede i endog elleve Aar (1840-51). Det er under ham, at Lavet kjøber syv Boliger i Haandværkerstiftelsen paa Hjörnet af Ny Kongensgade og Filosofgangen (nu Vestervoldgade), og det er ham, der opretter det ovenfor nævnte Legat til Fordel for de Beboere, Lavet indsatte i denne Stiftelse. Men han gjorde mere endnu. Han fik i 1843 med Magistratens Samtykke skabt et Repræsentantskab ved Lavet, saaledes at dette kom til at staa med en Bestyrelse paa 5 Medlemmer (Oldermanden og fire Bisiddere) og et Repræsentantskab paa 25 Medlemmer, Antallet paa Svendenes Oldgeseller blev i 1847 forandret fra fire til to, og saa fik han endelig Svendebroderskabets Regnskaber bragt paa ret Kjøl, hvad de havde trængt haardt til i lang Tid. Men dette paaskjönnede Svendene ogsaa ved at forære ham et Taffelur, og da han i 1851 gik af som Oldermand, voterede Lavsforsamlingen ham en enstemmig Tak for hans Nidkjærhed for Lavets Tarv i hans lange Embedstid.

Carl Meyer har haft nok at gjöre i sit Lav, saa det er naturligt, at han ikke spillede nogen Rolle i Haandværkerforeningen. Det gjorde forøvrigt næppe heller hans Eftermand Skomagermester P. C. Rasmussen, der var Oldermand fra 1851 til 1860 og betegnes som en god og skikkelig Mand. Det var en særlig bevæget Tid, han var Oldermand i — Næringsloven blev givet i 1857 — men desuagtet maa som den væsentligste Begivenhed i Lavet i denne Tid nævnes Oprettelsen af Skomagerlavets Stiftelse, og den skyldtes ikke Oldermanden, men Skomagermester H. S. Most. Det fra dennes Side i April 1852 fremsatte Forslag blev af den dertil valgte Komite (H. S. Most, J. Handberg, J. C. Balling, P. F. Dahlberg og Oldermanden) gjennemført med en saadan Energi, at Stiftelsen, en dertil indkjøbt Ejendom (Rosengade Nr. 6 og Fredericiagade Nr. 73), stod færdig Aaret efter, og som vi nedenfor skulle se, blev den et betydningsfuldt Samlingsmærke.

Lavet holdt kun sjældent Møder. En Del af dets yngre Interessenter følte dette som et Savn i den ved Grundloven indviede Frihedstid, og da de ikke kunde faa Lavets Skik forandret — det kan her erindres, at Lavet i 1849 havde afslaaet at medunderskrive den af Haandværkerdannelsesforeningen foreslaaede Takadresse til Kongen for Grundloven — dannede de i April 1855 en særlig Forening, »Skomagermesterforeningen«, i hvilken »de urolige Hoveder«, som de paagjældende Mestere kaldtes, fandt Afløb for deres Trang til Diskussion og Selskabelighed. Skomagermester J. P. Borch var dens Formand fra 1855 til 1860, L. Röikjer fra 1860 til 1861, J. P. Mouritzen dens stadige Sekretær, og i dens Bestyrelse sad foruden disse tre endnu Skomagermesterne O. C. Balling og A. Henningsen. Foreningen blev efterhaanden ganske talrig og fortjente at være det, ti foruden at virke i forskjellig Retning animerende paa Lavet, arbejdede den ogsaa selvstændigt. Den oprettede saaledes baade en Sygekasse og en Laanekasse og fik desuden en Middagsbespisning for trængende Skomagere i Gang. Til at begynde med kneb det stærkt med Bidragene til denne Bespisning, men opgive den vilde man nødigt, og saa fandt man paa at rette en Henvendelse til Grevinde Danner, hvad der hurtigt bragte den ønskede Virkning. Svaret blev 100 Rd. fra Frederik VII og 100 Rd. fra Grevinden. Middagsbespisningen var reddet for en længere Tid, saa meget mere som disse Bidrag bleve gjentagne, men selve Foreningen bestod ikke længe, skjöndt det Öjeblik kom, da man drömte om, at Foreningen i sig skulde optage det gamle Lav. Efter Næringslovens Bud skulde Lavet jo omordnes. Men da Tiden herfor kom, blev Resultatet dog lige modsat. Lavet blev den sejrende Part, og her gjorde den Omstændighed, at det stod som Ejer af Skomagermesternes Stiftelse, Udslaget. Skomagermesterforeningen gik op i Lavet.

Naar vi herefter skulle gaa over til at se Skomagerlavets

Deltagelse i Haandværkerforeningens Kamp imod den kommende Næringsfrihed, skal her dog først endnu meddeles, at havde Tiden skabt nyt Liv i Mesternes Rækker, var det Samme ogsaa Tilfældet for Svendenes Vedkommende. Ogsaa de vilde saaledes have en egen Stiftelse, og de opnaaede det. Efter at der i nogle Aar var indsamlet ugentlige Bidrag til Oprettelsen af en saadan, kjøbte Svendebroderskabet i 1858 en Grund paa Gasværksvejen, og allerede Paaske-Flyttedag 1859 traadte Stiftelsen i Virksomhed, saa dygtigt arbejdede den dertil nedsatte Komite, der bestod af Svendene A. Tönnesen, M. Michelsen, C. Jensen og N. Nielsen suplerede med den fungerende Oldgesel og Lavets Oldermand.

Den i 1840 nedsatte Lavskommission, der gav et væsentligt Stød til, at Haandværkerforeningen blev oprettet, forhastede sig ikke. Först efter syv Aars Forløb offentliggjorde den en Betænkning, der foreslog nogle mindre Ændringer i de bestaaende Forhold, men forøvrigt ønskede, at Lavsindretningen skulde vedblive, dog saaledes at det efter 20 Aars Forløb paany skulde overvejes, om den fremdeles skulde bestaa. Ændringerne gik bl. A. ud paa, at enkelte helt smaa Lav skulde ophæves, at nogle beslægtede Lav skulde forenes, at Svende- og Mesterprøverne paa forskjellige Punkter skulde revideres, samt at en Svend efter at have arbejdet som saadan, som Regel i otte Aar, skulde kunne blive Frimester. Herimod udsendte Haandværkerforeningen i 1848 et lille Skrift »Haandværksstandens Bemærkninger«, der væsentlig bestod af de fra 32 Lav indhentede Erklæringer, hvoriblandt da ogsaa en Erklæring fra Skomagerlavet, og i den gaar Oldermanden Carl Meyer sammen med Lavets Bisiddere og Repræsentantskab særlig imod Forslaget om paany at indføre Frimesterskabet. Erklæringen gjör opmærksom paa, at hvis Forslaget blev taget til Følge, vilde henved 500 Skomagersvende være berettigede til strax at blive Frimestere, men dertil var der absolut

ingen Trang. Der kom hvert Aar omtrent 70 unge Svende til, men kun 40 til 45 Svende gjorde aarligt Mesterstykke trods den dermed forbundne ringe Bekostning (16 Rd.), et Forhold, der dog var fuldt forstaaeligt, da 100 til 150 af Lavets Mestere vare uden selvstændigt Erhverv. Det foreslaaede Frimesterskab vilde derfor være i höj Grad skadeligt for baade Faget og Samfundet.

Denne Forpostfægtning døede dog hurtigt hen, ti nu kom Opröret i Hertugdömmerne og Treaarskrigen, der tog Tidens hele Interesse og kaldte de patriotiske Følelser frem, selvfølgelig ogsaa hos Kjøbenhavns Skomagere. Svendebroderskabet ydede i 1849 200 Rd. til de i Krigen Kvæstede og Dødes Efterladte, og Skomagermesternes Ligkasse skjænkede i 1850 1000 Rd. i samme Öjemed. Hverken Grundlovens Behandling og Vedtagelse eller de derpaa følgende første Rigsdagsvalg kunde for Alvor bringe Lavssagen frem igjen. Den 4. December 1849 var der mellem dem, der i Kjøbenhavn bejlede til Vælgernes Stemmer, ogsaa en Skomagermester, nemlig den ovenfor nævnte J. P. Mouritzen, der stillede sig i femte Kreds; han fik kun 6 Stemmer.

Det var dog kun en forholdsvis kort Tid, at Kampen for og imod Næringsfriheden laa helt stille, og et af de Navne, der ved dens Opblussen paany stærkt gjorde sig gjældende, var J. A. Hansens. Efter at have været Skomagermester i Rudkjøbing, Slagelse og Fredericia var han i 1842 flyttet til Kjøbenhavn for udelukkende at arbejde i Politikens Tjeneste. Som indflydelsesrig Rigsdagsmand og Redaktør stod han nu imod Lavenes Bevarelse, han vilde kun have Svendeprøverne opretholdt, og han var derfor en skarp Kritiker overfor Haandværkerforeningen og det af den i Juli 1856 foranstaltede store Haandværkermøde. Som Svar paa en af Redaktør C. V. Rimestad den 13. December 1855 i Folketinget stillet Interpellation erklærede den daværende Indenrigsminister, at han vilde lade et Udkast til en Nærings-

lov udarbejde, og Udarbejdelsen blev hurtigt efter lagt i Hænderne paa Overretsassessor Otto Müller. I den Anledning besluttede Haandværkerforeningen at udarbejde en Indstilling til Indenrigsministeriet, men vilde, forinden den indgaves, have den drøftet paa et större Møde, og med dette for Öje blev det nævnte Møde afholdt. 126 Mestere og Svende, Repræsentanter for 35 Kjøbstæder og 40 kjøbenhavnske Lav vare samlede den 25.-28. Juli 1856 i Kjøbenhavn, hvor de vedtog den paagjældende Indstilling. Kjøbenhavns Skomagerlavs Delegerede i Mødet vare Skomagermester J. P. Mouritzen og Skomagersvend Niels Nielsen.

Indstillingen blev den 5 Avgust overrakt Indenrigsministeren og derpaa offentliggjort i den officielle Berlingske samt i Tidens konservative, lavsvenlige Blad Flyveposten, hvor den forhenværende kjøbenhavnske Skomagermester Gottlieb Siesby var en af Lederne; sammen med Jacob Davidsen ejede han Bladet. Indstillingen faldt imidlertid død til Jorden, og det fik heller ingen Betydning, at Udvalget, der havde forberedt Mødet, konstitueredes som en blivende »Næringsstandens Komite« paa 13 Medlemmer, hvorimellem Skomagermester J. C. Balling. Den formaaede ikke at tage det op med de ivrigt interesserede Modstandere. Da Otto Müllers Udkast til Lov om borgerlig Næring udkom i Foraaret 1857, var Komiteen med til at skabe en Adresse imod det, men Adressen kom først i September s. A., og da Komiteen for særlig at gjöre Indtryk paa Frederik VII, vilde henvende sig til ham ved et stort Lavsoptog med Emblemer, Faner og Musik, blev det forpurret, hvorefter den ved en Massedeputation fra hele Landet vilde »for Tronen nedlægge det sidste Vidnesbyrd om, at vor Begjæring og vore Bönner fandt stor og almindelig Gjenklang«, det skulde ske den 2. Januar 1858, men — allerede den 29. December 1857 forelaa Næringsloven med Kongens Underskrift. Tidens Frihedstrang havde sejret. Haandværker-

foreningen var slaaet. Det afgjörende Brud med Fortiden var sket.

Skomagerlavet havde, som her vist, deltaget i Haandværkerforeningens Kamp, men det var ogsaa med i Bevægelsen paa anden Maade. Det betalte ikke alene som sin Andel af Bekostningen ved det ovenfor nævnte Møde 60 Rd. til Haandværkerforeningen saa vel som 30 Rd. til Svendebroderskabet »denne Sag vedkommende«, men da Skomagermester J. P. Mouritzen traadte selvstændigt op med et Skrift: »Laugsprøverne contra Assessor O. Müller. Et Forsvarsskrift for et reformeret Laugsvæsen, den danske Haandværksstand tilegnet«, støttede Lavet ham med at afkjøbe ham i Alt 169 Exemplarer af det for 43 Rd. Lavet sendte Skriftet bl. A. til alle Magistratens Medlemmer.

Da der Intet kom ud af alle disse Bestræbelser, synes Lavet imidlertid i Vrede og Utilfredshed at have stillet sig paa det Punkt, ikke at ville have Noget at gjöre med yderligere Bestræbelser i Sagen. Haandværkerforeningen fik startet en saa kaldet »Næringsstandsforening« med visse Hovedafdelinger i Provinserne og med et særligt Blad »Tidende for Næringsstanden«, der dog kun udkom fra 18. April til 12. September 1858. Det gik sikkert andre Vedkommende som Skomagerlavet. I 1860 negtede det at være med i en Petition til Regering og Rigsdag om nogle Forandringer i Loven af 29. December 1857, som Næringsstandsforeningen foreslog, og i 1861 vægrede det sig ved at indbetale 50 Rd., som denne Forening afkrævede det som et formentlig skyldigt Bidrag; Lavet fandt sig ikke beföjet til at bidrage mere til Sagen. Det var i det Hele en underlig, holdningsløs Tid, der laa imellem den 29. December 1857 og den 1. Januar 1862, mellem Næringslovens Emanation og dens Ikrafttræden. Den var fuld af store Forventninger paa den ene Side og af beklemt Frygt paa den anden. Skomagerlavet overdrog i 1860 aldeles umotiveret

den af det oprettede Stiftelse 2000 Rd., og Skomagermester L. Röikjer har i Nordisk Skomager-Tidende (1888) oplyst, at Grunden hertil var et Rygte om, at Avtoriteterne vilde gjöre sig til Herre over Alt, hvad Lavene ejede. Rygtet, siger han, viste sig dog siden at være falsk.

Sandt var det imidlertid, at det gamle »löblige« Lav med udelukkende Ret for dets Medlemmer til at øve Skomagerhaandværket i Kjøbenhavn skulde ophøre, og at der paa Frivillighedens Grund skulde opbygges et nyt Lav. I Juli 1861 nedsatte Lavet derfor en Komite, der skulde udarbejde nye Love for det, og da disse vare vedtagne paa en Generalforsamling, indsendtes de i Oktober til Magistraten med Anmodning om at faa dem ministerielt stadfæstede. De vare imidlertid saa daarligt affattede, at Magistraten mente at maatte lade dem omredigere. Det gjorde dog Intet. Lavet sluttede sig i alt Væsentlig til de omredigerede Love. Magistraten mente nemlig endnu den Gang, at Indenrigsministeriet vilde stadfæste Lavslove, der gav Bestemmelser om ved Lavet aflagte Prøver, og saadanne indeholdtes i Skomagerlavets Love. Lavet kunde ikke tænke sig, at Nogen, der ikke var virkelig Skomager, blev Medlem af det, Prøverne maatte bevares. Men saa skrev Magistraten under 31. December 1861 til det, »at ifølge en nu foreliggende Udtalelse fra Indenrigsministeriet meddeler det ikke Stadfæstelse paa nye Lavsvedtægter med særegne ved Lavet afholdte Mester- eller Svendeprøver, og at altsaa de foreliggende Vedtægter for Skomagerlavet ej kunde ventes stadfæstede, medmindre der af samme udelades de deri optagne Bestemmelser om Prøvers Afholdelse ved Lavet.« Men herom vilde Lavet Intet høre, her vilde det ikke böje sig. En extraordinær Generalforsamling, der blev afholdt den 28. Januar 1862, holdt paa Prøverne og saa bort fra Tanken om at faa Lovene ministerielt stadfæstede. Medens

andre Lav just paa det samme Spörgsmaal faldt tilföje, holdt Skomagerlavet sig stift.

Endnu saa sent som i 1856 havde Lavet faaet sit Mesterstykke forandret. Det skulde nu bestaa i Forfærdigelsen af et Par almindelige Stövler og et Par Læder-Damestövler eller Sko; de almindelige Stövler skulde være mindst 14 Tommer lange i Skafterne med Tunge i Forskoen og Naat paa Siderne samt spannede udvendigt med Stikning foroven og opstukken Rand, og Damestövlerne eller Dameskoene skulde være med Læderhæl eller Kile samt med hvid eller gul opstukken Rand. Det var Lavet umuligt endnu at slippe Tanken om, at en Prøve var nødvendig for at blive Medlem i det og komme til at nyde godt af alle dets Goder, som slet ikke vare saa smaa. I et Bilag til Kjøbenhavns Regnskab for 1860 gives der en Oversigt over de kjøbenhavnske Lavs Virksomhed i Aarene 1855-59, og af den ses det, at Skomagerlavet (Mesterladen og Fattigkassen) i de nævnte Aar havde haft en gjennemsnitlig Indtægt af c. 1150 Rd., dets Ligkasse af c. 3050 Rd. og dets Stiftelse af c. 800 Rd., hvilke Beløb for den allerstörste Del vare anvendte til Understøttelser; den 31. December 1859 havde den almindelige Mesterlade en Beholdning af 2870 Rd., Fattigkassen laa inde med 2520 Rd., Ligkassen med 20,000 Rd., og Stiftelsen ejede c. 13,000 Rd.

Syntes Skomagerne umuligt at kunne finde sig tilrette i de nye Forhold, der begyndte med 1862, kom de dog ganske naturligt med senere. Deres lidt stridbare, reflekterende Natur kunde kun ikke strax böje sig. Skomageren er, som tidligere fremhævet, en selvstændigt tænkende Haandværker, og i denne Sammenhæng skal der da her til Slutning mindes om nogle Ord, som den oftere ovenfor omtalte Skomagermester J. P. Mouritzen skal have udtalt: »Du skal altid have Papir og Blyant hos Dig, naar Du sidder og arbejder, for saa kommer de bedste Tanker

frem; tag da Papir og Blyant og skriv Tankerne op, senere kan Du samle dem.« Den til sit Arbejde flinke, men ikke saa lidt koleriske J. P. Mouritzen, der havde aabent Öje for Toldforholdenes Betydning for Skomagerens Haandværk, der skrev en Bog til Forsvar for Lavenes Bevaring, der i Skomagermester-Foreningen holdt Foredrag om Kjøbenhavns heltemodige Forsvar i 1659, og som var kirkelig paavirket i grundtvigsk Retning, kan sikkert opstilles som en god Type for en rigtig Skomager fra en nu forsvunden Tid. I Haandværkerforeningens Medlemsblad for 1905 kan læses nogle Optegnelser, han har efterladt sig, om hans Barndom og første Ungdom.

Her skal endnu til Karakteristik af Datidens Skomagere oplyses, at den ovenfor nævnte Skomagermester og Oberst i Borgervæbningen C. F. Lier som ung Sekondlöjtnant duellerede med en Livjæger, da hans Haandværkerære var bleven krænket; at han udviklede sig til en statelig Mand med et noget bydende Ydre, og at han i 1858 naaede at blive valgt til Rigsdagsmand i Kjøbenhavns syvende Kreds, han var Medlem af Rigsdagen fra 1858 til 1861.

De to her nævnte Skomagere vare begge Skomagersönner og vare begge fødte i Kjøbenhavn, Mouritzen i 1797 († 1868) og Lier i 1806 († 1880), den første var af jysk, den anden af norsk Afstamning.

Den nye Tid.

Saa stod da Kjøbenhavns Skomagerlav ved den nye Tids Begyndelse, efter egen Bestemmelse, ganske som för som en Sammenslutning, der kun maatte omfatte Faglærte. Under en Ledelse, der uforandret bestod af en Oldermand, fire Medbestyrere og et Repræsentantskab, skulde der ved Lavet kunne aflægges baade Mester- og Svendeprøver. Men derved naaedes der ikke langt. Til Mesterprøven, der ikke var sat som Betingelse for at blive Interessent i Lavet, meldte der sig syv i 1862, Ingen i 1863, kun to i 1864 og saa ingen Flere, hvad der var forstaaeligt nok. Situationen var jo helt forandret. Skomagernæringen var ikke længere knyttet til at være Medlem i Lavet, Retten til at være Skomager kunde opnaas blot ved at tage Borgerskab. Der opstod lovmæssige Skomagere i en lang Række udenfor Lavet, og Lavets Myndighedskreds begrænsedes endnu paa anden Maade. Det havde heller ikke længere noget med Svendene at gjöre. Svendene kunde, ganske som Mesterne, ordne sig efter eget Tykke, og forsaavidt viste de sig mindre konservative end Mesterne, som det gamle Svendebroderskab, styret af Oldgeseller, fra 1. Januar 1862 var forandret til en Skomagersvende-Forening med en Formand. Dets første Formand blev forøvrigt den Skomagersvend Niels Nielsen, der i 1856 paa det store Haandværkermøde i Kjøbenhavn havde været Repræsentant for Byens Skomagersvende.

Det er herefter naturligt, at Lavet tog af i Antal, hvad det allerede havde gjort lige siden Næringslovens Vedtagelse. Medens det i 1857 talte 779 Medlemmer, var det i 1861 dalet til 690, og Antallet sank nu stadigt, til man i 1882 mente, at der maatte gjöres Noget for at skaffe Lavet ny Tilgang, det var da nede paa 360 Medlemmer. Men inden vi gaa over til nærmere at se paa Begivenhederne i Lavet, skal her indledningsvis gjöres nogle mere almindelige Bemærkninger.

Skomagersvende-Foreningen stod til at begynde med som Svendenes officielle Organ. Det er derfor kun naturligt, at den er med, da »Haandværkernes Formandsforening», den tidligere »Forening af Oldgeseller og Ladesvende«, blev sat i Bevægelse ved Louis Pio's Oprettelse af en dansk Afdeling af Foreningen »Internationale« (1871) og søgte at samle en Del Svendeforeninger i loyalt Arbejde til Forbedring af Svendenes Livsvilkaar. Skomagersvende-Foreningen henvendte sig til Skomagerlavet om en Forhöjelse af Svendelönnen, men en Efterskrift til dens Brev herom, der er af 28. Oktober 1871, viser klart dens Standpunkt: »Med det Møde af Skomagersvende, som er annonceret til Afholdelse den 6. November, og som er sat i Scene af Socialister, har dette Andragende Intet at bestille.« Foreningen bestod af Standens konservative Elementer, der under det mægtige Röre, der var opstaaet, helst vilde arbejde i god Forstaaelse med Mesterne. I 1872 afviser den endog Formandsforeningens Udkast til Love for en Strike- og Understøttelsesfond som hørende under Internationale, og i 1875 bestemmer den, at Foreningens Fane kun maa benyttes ved Medlemmers Begravelse, men desuagtet kom Fanen samme Aar den 5. Juni med ved den slesvigske Sten i Dyrehaven, da Louis Pio hyldedes her efter sit Fængselsophold i Vridsløse. En extraordinær Generalforsamling bestemte det saaledes, Foreningen blev efterhaanden tagen af

Bevægelsen. 1873 var der dannet en Skomagersvendenes Fagforening og en Skomagersvendenes Produktionsforening med Skomagersvend Christen Hørdum som Formand i dem begge, og efter hans Forslag blev det den 26. Februar 1877 paa en Generalforsamling i Skomagersvende-Foreningen vedtaget, at denne Forening skulde slutte sig til Fagforeningsbevægelsen.

Efter en ikke ringe forudgaaet Kamp var det nu givet, at Skomagersvende-Foreningen fremtidig kun skulde optræde som en Syge- og Begravelseskasse, til hvilken endnu Bestyrelsen af Svendebroderskabets Stiftelse blev henlagt, medens Fagforeningen blev Svendenes socialt anførende Sammenslutning. I Begyndelsen af 1874 havde den c. 800 Medlemmer; men under de derpaa kommende Begivenheder i den socialistiske Verden, Pios Flugt til Amerika osv., sygnede den hen, 1881 var dens Medlemsantal kun c. 200. Saa voxede den imidlertid paany, i 1890 talte den endog noget over 1600 Medlemmer, og i 1885 gik den i Spidsen ved Dannelsen af et Skomagersvendenes Forbund for hele Landet. Ved dens Sammenstød med Mesterne ville vi nedenfor komme til at se, hvem der til forskjellige Tider var Formænd i den, her skal derfor endnu kun nævnes Rækken af Formændene i Skomagersvende-Foreningen (nu Syge- og Begravelseskasse for Skomagere og deres Familier): Niels Nielsen 1861-63, M. Michelsen 1863-71, I. C. Zwicki 1871-82, H. C. Jensen 1882-86 og derpaa fra 1886 R. P. Daugstrup. Hvad den ovennævnte Fagforeningsformand Hördum angaar, da blev han i 1876 Medlem af det socialdemokratiske Partis Hovedbestyrelse, og i 1884 sejrede han ved Folketingsvalget i Kjøbenhavns niende Kreds.

Skomagerlavet fik at vide, at Svendene voxede i Betydning, og til de Vanskeligheder, det herved fik at kæmpe med, kom der andre. Ikke nok med, at der som ovenfor

nævnt opvoxede en Række Borgerskabsmestere udenfor Lavet, dannede der sig baade i og udenfor det en hel ny Skotöjsindustri. Hvad man ikke havde troet muligt, var sket. Skotöj kunde ikke alene tilvirkes med Haanden, men paa Maskine, og Indførselen af færdigsyet Skotöj fra de i Udlandet oprettede Skotöjsfabriker voxede og voxede. Medens den i 1870 kun udgjorde lidt over 10,000 Pd., var den i 1881 over 90,000 Pd., samtidig med at Indførselen af naadlet Arbejde steg fra 19,500 Pd. til 135,000 Pd., Værdien af disse to Artikler er for Tiden fra 1870 til 1881 beregnet til noget over ti Millioner Kroner. Det er derfor kun naturligt, at Maskinproduktionen ogsaa blev forsøgt her i Landet. 1874 startedes Aktieselskabet »Kjøbenhavns Skotöjsfabrik« med en Aktiekapital paa 200,000 Kr. Den formaaede dog ikke at trænge igjennem, 1880 maatte den ophøre, men allerede forinden var der begyndt en anden, som sejrrigt viste en Række Efterfølgere Vej. Skomagermester S. Johnsen, der i 1877 var bleven Medbestyrer i Kjøbenhavns Skomagerlav, begyndte i 1879 at arbejde med en Durchnejemaskine, en Lædervalse og en Stansemaskine, og Virksomheden lykkedes saa godt, at han ikke alene blev Chef for en betydelig Skotöjsfabrik, men ogsaa blev Medstifter af og Formand for »Foreningen af kjøbenhavnske Skotöjsfabrikanter«, uden at han dog derfor opgav sin Stilling i Lavet, hvad der satte en Del ondt Blod, idet Mange gik ud fra, at Lavet burde staa som Haandskomageriets faste Borg.

Trængt fra mange Sider havde Lavet vanskelige Dage, men inden vi gaa til nedenfor at se dette, skal det her bemærkes, at Lavets Protokol kun giver meget ringe Oplysning herom. Efter dens ganske törre Referater af de paa de forskjellige Møder vedtagne Beslutninger, der som oftest end ikke antyde den forudgaaende Diskussion, kunde det Hele have været en fuldstændig Idyl, men de i forrige

Tider let til Strid vakte Skomagere vilde ikke have lignet dem selv, hvis de i saa bevægede Tider, som de her omhandlede, havde holdt sig rolige. Der stod da ogsaa ganske hidsige Kampe, der nu og da endog søgte ud til Domstolene, hvad der Alt kan læses i Tidens heldigvis fyldige Skomagerpresse, i hvilken der endog staar Blad imod Blad.

Da Grosserer H. Hartvigson som Direktør for »Kjøbenhavns Skotöjsfabrik« i 1875 berejste Jylland i Fabrikens Tjeneste, vakte han de derværende Skomagermesteres Harme ved de haarde Betingelser, han stillede for Retten til Eneforhandling af Fabrikens Produkter. Det kom til et jysk Skomagermøde i Aarhus, der skulde ordne en Fællesoptræden mod Fabriken, og heraf resulterede i September 1876 Oprettelsen af »Centralforeningen af jyske Skomagere« med Skomagermester Johan Rasmussen (Randers) som Formand. I denne Forening fremkom der hurtigt et Ønske om Oprettelsen af et fagligt Organ, og da Foreningen lod Ønsket gaa videre til Lavet i Kjøbenhavn, førte det til, at der her den 5. Juli 1878 udkom Nr. 1 af en »Dansk Skomager-Tidende«, der »under Medvirkning af Skomagerlavet i Kjøbenhavn« redigeredes af Skomagermester S. Sörensen. Som Mester var han i 1870 kommen fra Ebeltoft til Kjøbenhavn, hvor han slog ind paa at ville fabrikere kunstigt Læder og virkelig fik en lille Fabrik herfor i Stand ved Fuglevad (Lyngby), men Forsøget lykkedes ikke, og saa blev han Redaktør af Danmarks første Skomagerblad, men kun for et knapt Aar, i 1879 blev han Grosserer Hartvigsons Efterfølger som Leder af »Kjøbenhavns Skotöjsfabrik«. Denne Virksomhed stod imidlertid ikke til at redde, og i 1880 grundlagde han saa en egen Skotöjsfabrik, der lykkedes fortræffeligt. »Dansk Skomager-Tidende« udkom derpaa fra Oktober 1879 under Redaktion af P. Guldbech, der var Forretningsfører i det Bogtrykkeri, som trykkede Bladet, men noget langt Liv fik det ikke under ham. Nr. 54 ud-

kom den 23. December 1881, men Nr. 55 først den 7. Juli 1882 og Nr. 56, Bladets sidste, den 22. s. M. Det i Forbindelse med Kjøbenhavns Skomagerlav staaende Blad maatte ophøre. Saa tog imidlertid den jyske Centralforening fat paany. Den sendte et af sine Bestyrelsesmedlemmer, Skomagermester Jens Kristensen (Horsens) til Kjøbenhavn for at undersøge Grunden til Bladets mindre heldige Gang, og Resultatet blev, at den Nævnte, der stod som Opfinder af et geometrisk Tilskæresystem, hvori han gav Undervisning, 1882 flyttede til Kjøbenhavn og startede et helt selvstændigt Fagblad »Nordisk Skomager-Tidende«, hvis første Numer udkom den 16. Februar 1883, og stadig senere er udkommet.

Naar man hører, at det kjøbenhavnske Lav havde fordret, at Redaktør Guldbech skulde forelægge dets Oldermand ethvert Numer af Bladet, för det blev udsendt, kan man forstaa, at et Fagblad, der stillede sig helt selvstændigt overfor det, ikke blev modtaget med absolut ublandet Glæde. Og Forholdet bedredes ikke, da Bladet optraadte som en ofte ganske skarp Kritiker. Lavet holdt sig reserveret tilbage, averterede ikke i det, og Tanken om et eget, under Lavets Auspicier udgaaende Blad blev ikke skrinlagt. Den kom nu og da frem, og paa en extraordinær Generalforsamling den 28. September 1891 blev det med 120 Stemmer mod 52 vedtaget, at Lavet skulde søge et Blad startet, der gratis skulde tilsendes alle Lavets Medlemmer. Den 1. Januar 1892 udkom saa Nr. 1 af »Dansk Skomager-Tidende« under Redaktion af Skomagermester Carl Hansen, der imidlertid allerede afgik ved Døden i December s. A., hvorefter Bladets Redaktion gik over til Skomagermester Edvard Nielsen, der stadig staar som dets Redaktør og oftere vil blive nævnt nedenfor som den, der paa forskjellig Maade har spillet en Rolle i Lavet.

Saaledes gik det til, at den danske Skomagerverden fik

to Fagblade, og saa maa der endda nævnes et tredje, idet Svendene ogsaa fik deres Blad. I Oktober 1890 udkom første Numer af »Skomagersvendenes Fagblad, Organ for Skomagersvendenes Forbund i Danmark«, redigeret af Forbundets Formand H. Honoré (1890-94) og senere af N. Nielsen (1895-97) og C. F. Madsen (1897-1900). Fra 1900 er det udkommet under Navnet »Fagblad for Skotöjsarbejdere« under Redaktion først af C. F. Madsen (1900-03) og derpaa af Laurids Jörgensen.

Skomagerfagets livlige Presse viser, at Skomagerne stadig kunne hævde deres Ry som levende og ivrige Stridsmænd for deres Meninger, og det endskjöndt Fagets ydre Forhold, hvad Pressen ogsaa viser, helt havde forandret sig. Ændringen i det sidste Blads Navn er et Fingerpeg i saa Henseende, den tidligere Tids Skomagersvende vare for en stor Del blevne til Skotöjsarbejdere.

Vende vi nu os til de enkelte Begivenheder i Lavet, da skal her strax nævnes, at Oldermand H. L. Bech stod i Spidsen for Lavet, da Næringsloven traadte i Kraft; han var imidlertid kun Oldermand i halvtredje Aar og har ganske sikkert ikke spillet nogen stor Rolle. Hans Efterfølger, Oberst i Borgervæbningen P. Dahlberg var Oldermand i tolv Aar (1863-75). Han saa afgjort paa Udviklingen med den gamle Tids Öjne, men venlig og behagelig i sin Optræden og langtfra ubegavet gjorde han god Fyldest. Bølgegangen var endnu ikke særlig höj. Da Svendeforeningen i November 1871 henvendte sig til Lavet om en Forhöjelse af Lönnen, var man fra begge Sider enig om, at det kun kunde ske ved mindelig Overenskomst, helt ad Frivillighedens Vej, og det var da en naturlig Løsning, at Lavet vedtog at anbefale Svendenes Anmodning til Mesternes Opmærksomhed og Velvilje. Videre foretoges ikke, men herved kunde Sagen ikke blive staaende. I April 1872 kom Svendene igjen, og nu havde deres Ønsker bestemt Form,

P. F. Dahlberg.

deres Skrivelse var ledsaget af en Priskurant, der var vedtaget af 846 Svende paa et almindeligt Svendemøde, men paa Drøftelsen af et saadant Aktstykke mente Mesterne ikke at kunne indlade sig. Lavet kunde kun forhandle med Svendeforeningen, ikke med udenfor den staaende Svende, og da Svendene ikke vare tilfredse med dette Svar, slog Lavet paany fast, at en Forhöjelse kun kunde naas ved frivillig Overenskomst mellem den enkelte Mester og hans Svende, hvad der imidlertid nu førte til en dog kun partiel Arbejdsnedlæggelse. Den varede fra den 10. Juni til den 2. Juli; den ophørte, da Lavet paa en Generalforsamling havde vedtaget at gaa med til en Lönforhöjelse paa 30 pCt. Fra Svendene lød der imidlertid snart Røster om, at denne Forhöjelse ikke blev praktiseret paa rette Maade, og saa kom det i 1874, da Mesterne paany havde søgt at hævde Lönspörgsmaalet som et privat Spörgsmaal mellem dem og deres Svende, til en ny Arbejdsnedlæggelse, der denne Gang synes at have været almindelig. Den varede fra den 6. Maj til den 11. Juni 1874 og skal have omfattet c. 1100 Svende. Resultatet blev dog kun, at den i 1872 tilsagte Lönforhöjelse blev tilsagt paany.

Under disse Forhold har det muligvis nok saa meget været Skomagermester S. N. Knapp som Dahlberg, der ledede i Lavet. Dahlberg var bleven en ældre, ikke helt stærk Mand. Paa Generalforsamlingen i April 1875 nedlagde han af Helbredshensyn sit Oldermandskab, og den nævnte Skomagermester Knapp, der var en af de fire Med-

bestyrere i Lavet, blev valgt i den Afgaaedes Sted. Dahlberg blev optagen som Æresmedlem i Lavet, og den samme Ære vistes Skomagermester J. P. Borch, der ogsaa af Helbredshensyn samtidig traadte fra som Medbestyrer; Borch var en af Stifterne af den tidligere nævnte »Skomagermesterforening« og havde omtrent under hele dens Bestaaen været Formand for den. Knapp traadte til som Oldermand med J. C. Balling, L. Röikjer, H. Lassen og M. H. Hjorth som Medbestyrere.

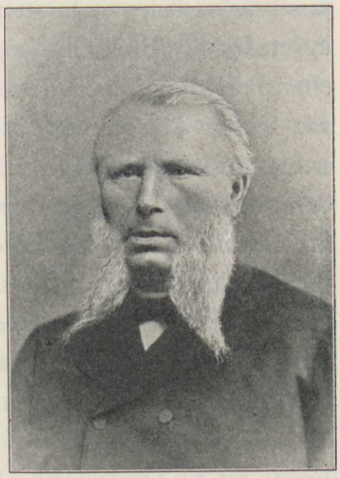

S. N. Knapp.

Efter Lavets Love stod dets filantropiske Virksomhed i første Række, og denne Virksomhed fik paa denne Tid væsentlig Vækst; efter den i 1872 afdøde Skomagermester J. E. Spannjer blev der tillagt det et aarligt Beløb paa 2000 Kr. Den i sin Gjerrighed store Skomager i Kristenbernikov Stræde døde som Millionær, og ved et heldigt Tilfælde kom hans testamentariske Disposition til at gaa ud paa, at hans efterladte Formue skulde anvendes i velgjörende Öjemed. Med Hensyn til de 2000 Kr., der som et aarligt Tilskud stilledes til Lavets Raadighed, vedtoges det i 1880, at 800 Kr. skulde som Brændsels- eller anden Hjælp komme de Gamle i Lavets Stiftelse tilgode, medens 1200 Kr. skulde uddeles som Huslejehjælp i Portioner paa 50 Kr. til gamle, værdige Interessenter i Lavet eller deres Enker. Lavets Stiftelse spillede i det Hele en Rolle i Knapps Oldermandstid. Den 6. Juli 1878 var der 25aarig Jubilæumsfest for den, ved hvilken Skomagermester H. S. Most, paa hvis Forslag den var bleven oprettet, særlig fejredes — der ind-

samledes saaledes et Legat paa 900 Kr., der i Most's Navn knyttedes til Stiftelsen — og i November s. A. vedtoges det efter Forslag af Skomagermester P. Hansen, der samme Aar var bleven Medbestyrer i Lavet istedenfor L. Röikjer, at samle ind til en Byggefond for en ny Stiftelse. Lavet fik ogsaa en ny Stiftelse, men ikke saaledes at det fik een Stiftelse til ved Siden af den gamle. Ved de indkomne Bidrag blev Lavet i 1881 sat i Stand til at mageskifte den gamle Stiftelse i Rosengade og Fredericiagade med en ny Stiftelse i Nansensgade, og at der herved blev vundet noget betydeligt, kan ses deraf, at medens den gamle Stiftelse ved Mageskiftet kun ansloges til 48,000 Kr., blev den nyes Værdi sat til 150,000 Kr. Lavet overtog den nye Stiftelse i April 1882.

Der kom imidlertid ogsaa andre Sager for end Velgjörenheds- og Stiftelsessager. I 1876 blev det vedtaget, at Lavet skulde engagere en Fællessagfører til Hjælp for Interessenterne ved Inddrivelse af udestaaende Fordringer; i 1877 kom der Ønsker frem om, at Lavet skulde gjöre Skridt til Hemme af den voxende Indførelse af udenlandsk Fodtöj og til Forhöjelse af Tolden paa dette, Lavet sendte Sagen til Haandværkerforeningen; i 1880 kom der en Skrivelse fra et af Svendene nedsat Udvalg med C. Hördum som Formand, der ønskede forhöjet Lön efter en fast Priskurant samt Afskaffelse af Hjemmearbejde, Svendene skulde som i gamle Dage arbejde paa Mesternes Værksteder. Til det Sidste blev der ikke taget Hensyn, men efter en Del Forhandlinger kom der en Priskurant i Stand, ja der blev nedsat et Fællesudvalg, halvt bestaaende af Mestere, halvt af Svende, der skulde virke i Fagets Interesse, modtage Klager og eventuelt afhjælpe dem. 1880 synes i det Hele at have været et travlt Aar. I det vedtog Lavet nye Love, efterat Oldermanden Aaret forud havde faaet et Udvalg nedsat til Revision af de gamle. De nye Love vare dog kun i mindre

Ting forskjellige fra de tidligere. Lavets understøttende Virksomhed kom stadig til at staa i første Række, og der blev stadig holdt paa en ved Lavet aflagt Svendeprøve som Betingelse for at kunne blive Medlem. De nye Love vedtoges den 3. Maj 1880 paa en Generalforsamling, men i et Fællesmøde af Lavets Bestyrelse og Repræsentantskab den 5. Marts 1883 blev det dog, karakteristisk for Udviklingen, bestemt, at den Paagjældende, der vilde være Medlem, skulde betragtes som faglært, blot han kunde møde med Bevis for, »at han havde udstaaet sin Læretid og i det Hele udvist en god Opførsel«.

Endelig skal der her endnu erindres om, at det var i Knapps Oldermandstid, at der fra den jyske Centralforening skete Henvendelse til Lavet om Oprettelsen af et Fagorgan, hvad der som ovenfor nævnt resulterede i Startningen af den ikke helt vellykkede »Dansk Skomager-Tidende«, der fra 5. Juli 1878 til 22. Juli 1882 udkom — paa det Sidste meget uregelmæssigt — først under S. Sörensens og derpaa under P. Guldbechs Redaktion, et Foretagende, der beredte Vejen for det langt dygtigere, selvstændige Blad »Nordisk Skomager-Tidende«, der under Jens Kristensen begyndte at udkomme i Februar 1883.

S. N. Knapp opgav imidlertid Skomageriet. Den 1. April 1883 afgik han som Oldermand. Inden sin Fratrædelse havde han haabet paa at faa en stor Lavsfest i Stand, idet Skomagerlavet efter hans Mening i 1883 var 400 Aar gammelt; i Lavets Segl (s. ovfr. S. 36) stod jo Aarstallet 1483. I den Anledning havde han i Lavets Bestyrelse og Repræsentantskab sat en Indsamling i Gang til Anskaffelse af en Sølvpokal, der skulde overrækkes Lavet ved Festen, og hvori det gamle Sølv-Seglstempel skulde opbevares i et særligt Rum.

Det gik imidlertid ikke, som Knapp havde tænkt. Han blev nødt til at træde tilbage, för der blev holdt nogen

Lavspokalen fra 1883.

Fest, og det var kun en mager Erstatning, at han paa den ovennævnte Generalforsamling kunde overrække Sølvpokalen. Sagen fik forøvrigt et Efterspil, der viste, at der Intet havde været at holde Fest for. Aaret 1483 i Seglet er ikke oprindeligt. Der kjendes Aftryk af det, hvori Aarstallet ikke findes, og afset fra Indskriften paa Seglstemplets Kant (s. ovfr. S. 12) vides der Intet om Lavet, der kan henføres til det nævnte Aar. Lavet maa ganske sikkert betragtes som en hel Del ældre (s. ovfr. S. 10). Herefter vedtog en Generalforsamling i Januar 1884, at den Pokalen givne Indskrift skulde forandres; med en ny Indskrift skulde den første Gang bruges, naar Lavet i 1887 kunde holde 25 Aars Fest for dets Nyorganisation i 1862. Paa den i og for sig kjönne Pokal med en Danmarksfigur paa Laaget staar der nu: »Aar 1883 overraktes denne Pokal som Gave til Skomagerlauget i Kjøbenhavn af dets Bestyrelse og Repræsentation til Brug ved festlige Lejligheder og til Opbevaring af Laugets gamle Segl«, derpaa kommer 5 Bestyrernavne og 33 andre Navne. De fem Bestyreres Navne ere: S. N. Knapp (Oldermand), P. Hansen, C. V. Fulbius, J. P. Poulsen og P. Hansen. Der var den Gang to Skomagermestere P. Hansen i Bestyrelsen, den ene boede paa Nörregade, den anden i Gothersgade, og det er særlig den Første, der oftere forekommer i Lavets Historie.

Istedenfor Knapp blev Skomagermester Anton Hansen valgt til Oldermand. Fra 1877 havde han været Medlem af Repræsentantskabet, men ingensinde haft Sæde i Bestyrelsen, hans Valg maatte derfor betragtes som et Udtryk for, at man i ham ventede at finde just den Oldermand, man vilde have, og Tiden viste, at man ikke havde taget fejl. I den bevægede Tid, der nu begyndte, virkede han med Fasthed og Myndighed, Aar for Aar blev han derfor ogsaa gjenvalgt; han sad endnu som Oldermand, da han i September 1906 afgik ved Døden, og beklædte altsaa denne

Stilling i over 22 Aar, noget i Lavets Liv aldeles Enestaaende.

Da Anton Hansen blev valgt til Oldermand, skete der samtidig en væsentlig Forandring i Bestyrelsen. Istedenfor to afgaaende Medbestyrere valgtes Skomagermesterne S. John-

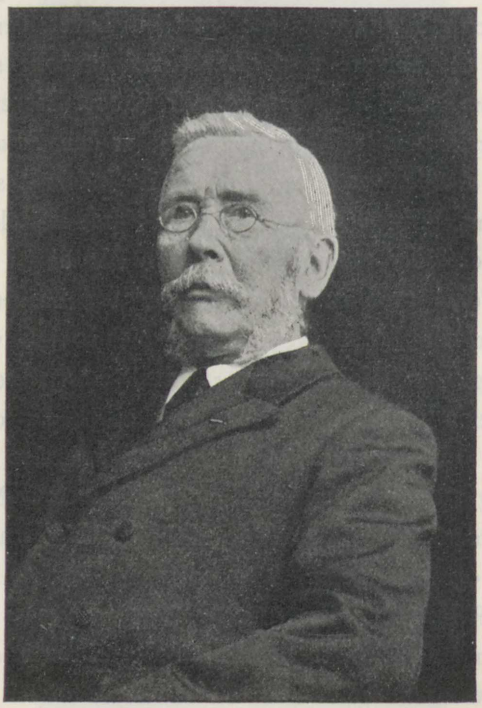

Anton Hansen.

sen og E. Hartvig, der begge havde en Fortid i Lavet, og disse sammen med de i dette Aar blivende Bestyrere P. Hansen [Nörregade] og C. V. Fulbius vedblev nu i næsten ti Aar at staa som Oldermandens Medbestyrere, skjöndt der næsten hvert Aar gjordes Forsøg paa at sætte Andre ind. Tiden var rig paa Sammenstød og Kampe, og her skal saaledes strax gjöres opmærksom paa, at Bestyrelsen allerede den 8. December 1883 vedtog en Skrivelse angaaende nogle

i »Nordisk Skomager-Tidende« om Oldermanden brugte Udtryk. Der ligesom føltes en Krigstilstand mellem Bladet og Bestyrelsen. Sagen var sikkert, at den til Medbestyrer valgte S. Johnsen ikke alene var Skomagermester, men som ovenfor nævnt ogsaa Indehaver af en voxende Skotöjsfabrik; dette stemplede efter Bladets Mening Lavets Bestyrelse. Bladet stod nærmest ved Siden af de Lavsmedlemmer, der mente, at Lavet særlig skulde støtte Haandskomageriet og lade sit Arbejde for dettes Fremme træde frem i første Linie, endogsaa foran Velgjörenheden. Man mindedes »Skomagermesterforeningen« fra 1855, og efter forskjellige Tilløb dannede der sig i 1886 et saakaldet Reformparti i Lavet med Skomagermester H. Christensen som Formand. Men som dets Forsøg paa at faa andre Mænd ind i Bestyrelsen stadig mislykkedes, blev ogsaa de af det fremsatte Forslag som Regel nedstemte, saaledes bl. A. i 1889 et Forslag om, at Lavet til Gavn for dets Interessenter skulde oprette en Læderhandel.

Inden vi gaa videre, skal det imidlertid her erindres, at Svendene den 29. April og 1. Maj 1884 havde nedlagt Arbejdet hos tolv Mestere, og at Lavet fik en Skrivelse fra dem, hvori der udtaltes Ønsker om forhöjet Lön. Gjennem Udvalg fra begge Sider kom man hurtigt til en Forstaaelse, og man enedes ikke alene om en ny, noget forhöjet Priskurant, men om Oprettelsen af en Voldgiftsret. Den 13. Maj var Striken forbi.

Naar vi nu vende tilbage til Lavets indre Anliggender, da hed det sig, at Bestyrelsen ikke interesserede sig for udefra kommende Forslag, men dette holdt dog næppe Stik. Gjennemgaar man de Sager, den arbejdede for, skrev de sig ikke alle fra dens eget Initiativ. I 1884 var det en Adresse til Regering og Rigsdag om en forhöjet Told paa udenlandsk Fodtöj, den fik 4525 Underskrifter, hvoraf 1850 i Kjøbenhavn; i 1887 var det Oprettelsen af en saa kaldet

»Skomagerlavets Fagmærkeforening«, Lavets Medlemmer skulde bindes sammen ved et fælles Fagmærke og derved komme til at gjöre deres til at bekæmpe den udenlandske Konkurrence og værne om den danske Skotöjsindustri; i 1888 under den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn var det Afholdelsen af et Fagmøde, der fordrede Næringsloven og Toldloven reviderede med den faglærte Haandværkers Bestaaen for Öje; i 1890 var det Dannelsen af en Sammenslutning til Værn mod usolide Kunder, en Sammenslutning, der senere blev til Foreningen »Gjensidigt Værn« med Forslagsstilleren Skomagermester Th. Gelardi som Formand, o. s. v. Af störst Betydning er dog muligvis »De danske Skomageres Fagskole«, der blev aabnet i 1887 og nedenfor særlig vil blive omtalt; her skal endnu kun nævnes to Begivenheder, der begge kunne staa som Bevis paa Skomagernes ivrige Handledygtighed. I 1888 meldte Skomagerlavet sig som det første af Kjøbenhavns samtlige Lav ind i den i 1879 stiftede »Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk«, og samme Aar vakte den officielle Bedömmelse af Skomagerarbejderne paa den nordiske Udstilling saa stor Utilfredshed hos en Kreds udstillende kjøbenhavnske Skomagere med den ovennævnte Th. Gelardi i Spidsen, at de foranstaltede en ny »Efterbedömmelse«; de lod sig ikke afholde af, at Lavets Oldermand havde været en af de officielle Dommere.

Men nu til Fagskolen. Da den ovennævnte Skomagermester og Redaktør Jens Kristensen 1881 i Kjøbenhavn gav et Kursus i sit geometriske Tilskjæresystem, fik han særlig Interesse for en ung Elev, og da han samtidig blev bekjendt med en usædvanlig dygtig Svend, Jens Nielsen, der i en Aarrække havde forfærdiget Hof-Skomager H. C. Dahls fineste Arbejde, formaaede han en Gang i Sommeren 1881 den nævnte Svend til at tage sig af den unge Mands Uddannelse, med andre Ord blive hans Lærer, hvad der førte til, at Jens Nielsen nu blev Lærer for en jævnt voxende Elevrække.

Han fik med andre Ord en Skole, og der opstod nu et Ønske om, at den saaledes begyndte private Undervisning kunde blive til en officiel Skole. Hvad der behøvedes hertil, var almindelig Interesse for Sagen i hele den danske Skomagerverden, hos Lavet i Kjøbenhavn og hos den ovenfor nævnte jyske Centralforening, hvortil endnu kom en i 1885 dannet Centralforening for Østifterne, og ved ivrige Bestræbelser bl. A. af Oldermand A. Hansen og Jens Kristensen naaedes Maalet. Den 13. April 1887 aabnedes i Kjøbenhavn »De danske Skomageres Fagskole« med Jens Nielsen som Lærer og med en Bestyrelse valgt af de tre nævnte Skomagersammenslutninger, Lavet sendte tre Medlemmer og hver af Centralforeningerne to. De tre styrende Institutioner havde hver ydet 500 Kr. og skaffet et Tilskud fra Staten paa 2000 Kr., der gik over til at blive et fast aarligt Tilskud og endda (i 1893) blev forøget til 2500 Kr. Der kom ogsaa et Bidrag fra den Reiersenske Fond. Naar Lavet for sit Vedkommende til Bestyrelsen valgte Skomagerne Vald. de Choen, N. G. Thaarup og E. Hartvig, af hvilke den Sidste blev Bestyrelsens Formand, modtoges disse Valg dog langtfra med almindelig Tilfredshed.

Der kom i det Hele hurtigt urolige Tider i Skolen. I Efteraaret 1888 blev Arbejdet nedlagt hos Skomagermester H. C. T. Heegaard paa Kongens Nytorv, i hvilken Anledning det kom til et stort Opløb med paafølgende Arrestationer udenfor hans Forretning, hvorom der kan læses i en Höjesteretsdom af 10. Oktober 1890, og denne Konflikt kom til at beröre Skolen. Det Arbejde, dens Elever beskjæftigedes med, leveredes dem af Mestere i og udenfor Byen. Arbejde fra Heegaard betragtedes imidlertid, saa længe Arbejdsnedlæggelsen stod paa, af de Strikende som »Skruebrækkerarbejde«, og da der synes at have været en vis Lyst tilstede til desuagtet at lade Skolen hjælpe ham, førte det til et Sammenstød, der foranledigede Hartvigs Til-

bagetræden. Istedenfor ham valgte Lavet saa dets Oldermand, og da kort efter Hartvigs to Kolleger ogsaa udtraadte — de erstattedes af P. Hansen og Valdemar Lassen — stod den kjøbenhavnske Bestanddel af Bestyrelsen, da Skolen begyndte sit tredje Aar som en helt ny. Men forsaavidt kom der nu Ro i Forholdene, som Oldermand A. Hansen fra nu af til sin Død stod som den samlede Bestyrelses Formand.

Roen var imidlertid dog ogsaa kun forsaavidt. Den Undervisning, Eleverne fik, gik væsentlig ud paa at gjöre dem til dygtige »Bundere«, og Arbejdet, de maatte skaffe sig, for at Skolen i det Hele kunde gaa, var ikke altid det, der gavnede Undervisningen bedst. Der var meget, der kunde ønskes ændret. Naadling og Tilskæring var saaledes to Fag, der formentlig burde optages, samtidig med at Skolen helst maatte omformes til at være selvproducerende, og saa var Kalkulation og Bogføring endelig Discipliner, der afgjort burde medtages eventuelt ved den tekniske Skoles Hjælp. Der fremkom et Forslag herom fra Redaktør Jens Kristensen; Oldermand Hansen modtog det med Sympati, og hele Fagskolens Bestyrelse sluttede sig til det. Paa Møder i Lavet og de to Centralforeninger skulde det saa forelægges i Sommeren 1890, men — det kom væsentlig ikke længere end til en meget stormende Generalforsamling i Skomagerlavet den 28. Juli. Den tog helt Livet af det. Der synes at have været Lidenskab i Fagskolespörgsmaalet, samtidig med at man saa forskjelligt paa det. Skulde der kun paa Skolen uddannes Svende med særlig Dygtighed i en enkelt Retning, eller skulde den gaa videre og lægge an paa at uddanne dygtige fremtidige Mestere? Den tilsigtede Udvidelse blev herefter ikke gjennemført, og En og Anden er muligvis bleven støttet i sin Anskuelse om, at dette var det Rette, derved at tyske Skomagere just paa denne Tid begyndte at værdsætte de danske Arbejdere, der mødte med Skolens Afgangsbevis. I 1891 besøgtes Skolen

af 12 udsendte, særlig berlinske Skomagermestere, der ønskede at blive bekjendt med den.

Skolens oprindelige Undervisning, der ved Siden af det ovennævnte praktiske Fag omfattede Timer i Skrivning, Regning og Dansk, der gaves af det tekniske Selskabs Skole, udvidedes kun til Tegning. Denne Disciplin optoges i 1895, og Redaktør Jens Kristensen staar fra 1897 til 1901 opført som Lærer i Fagtegning for Skomagere ved det tekniske Selskabs Skole; denne Undervisning blev nemlig given ved denne Skoles Hjælp.

Naar denne Fagtegning ophørte i det sidstnævnte Aar, var det, fordi Elevantallet i Skomagernes Skole var gaaet stærkt nedad. Haandskomageriet trængtes paa denne Tid haardt af Fabrikindustrien. For Kjøbenhavns Vedkommende stillede det sig saaledes, at de to kun mindre Skotöjsfabriker, som Byen havde i 1883 (Johnsens og Sörensens), i 1900 vare blevne til henimod 48 Fabriker med opimod 1700 Arbejdere. Skomagerlærlinge vare blevne en sjælden Ting i Kjøbenhavn, og Antallet af virkelige Skomagersvende paavirkedes heraf. Det var i 1900, at »Skomagersvendenes Fagforening« gik over til at blive »Skotöjsarbejdernes Fagforening«. Som vi nedenfor skulle se, rejste der sig dog en Opposition imod, at Fagets Svende saaledes indrulleredes i Skotöjsarbejdernes store Klasse, og Elevantallet i Fagskolen rettede sig ogsaa paany. Haandskomageriet kunde og vilde endnu leve, og Lavet hjalp det paa sin Vis gjærne, skjöndt det maa siges, at ikke Alt, hvad der udgik fra det, udelukkende virkede til Gavn for Skomageriet betragtet som Haandværk. Her kan saaledes nævnes den i 1887 stiftede Fagmærkeforening, som endog Oldermanden var Formand for. Kun Lavsmedlemmer kunde indtræde i den og derved faa Ret til at føre Fagmærket, men dette hang i Udsalgene nok saa meget over Fabriksfodtöj som over haandforarbejdet Fodtöj, begge Dele blev ført i de allerfleste

Forretninger. Udviklingen var ganske naturligt meget stærkere end Manges Ønsker og Meninger.

Der var stor Gjæring indenfor Lavets Rammer. Vi have hørt, at der i 1886 var opstaaet et Reformparti i det, men baade för og efter dette dannede der sig endog flere Foreninger, der paa en mærkelig Maade vare baade i og udenfor Lavet. De optog Medlemmer, der som ikke-faglærte stod udenfor Lavet, men deres Formænd, der vare Medlemmer af dette, indbragte dog Forslag fra disse Foreninger i Lavet og støttede sig i det Hele ved deres Optræden i dette til Foreningerne. Her kan nævnes »Vesterbro- og Frederiksbergs Skomagermester-Forening«, der alt stiftedes i 1884, »Kristianshavns og Amagers Skomagermester-Forening«, der er fra 1892 ligesom en tilsvarende Forening for Nörrebro, og endelig en lignende Forening fra 1895 for Østerbro, ikke at tale om en »Nordre Birks Skomagerforening«, der dog sluttede sig til Centralforeningen i Østifterne. Ved Generalforsamlingen i 1893 valgtes Skomagermesterne Valdemar Lassen og H. J. Johansen til Bestyrere istedenfor de saa længe bekæmpede Herrer Johnsen og Hartvig, der havde siddet i Bestyrelsen lige siden Generalforsamlingen i 1883, paa hvilken Anton Hansen blev Oldermand; af de Nyvalgte var H. J. Johansen Formand for Vesterbro- og Frederiksberg-Foreningen. Det er yderligere oplysende, at da der i 1896 nedsattes et Udvalg til Revision af Lavets Love, blev det sammensat med stort Hensyn ikke alene til disse Foreninger, men ogsaa til en i 1895 dannet »Skomagermesterforening for Kjøbenhavn og Omegn«, der fra een Side endog blev hilst velkommen som Lavets Afløser. Skomagermesterne Edv. Ytting og N. Nielsen vare henholdsvis Formand og Næstformand i den, og de findes begge som Medlemmer af Lovudvalget.

Herefter kunde man imødese det nye Lovforslag med nogen Spænding. Det gik da ogsaa ud paa at indføre en

hel Del Forandringer. Lavets faglige Opgave blev sat foran dets understøttende Virksomhed; Oldermændene, der hidtil efter Lovene havde været ogsaa Lavets Regnskabsfører og Kasserer og oppebar Lön herfor, skulde have Ret til at frasige sig disse Hverv; Oldermanden, Medbestyrerne og Repræsentanterne skulde vælges ved hemmelig Afstemning; en af Medbestyrerne skulde være Viceoldermand; Repræsentanterne skulde have en egen Formand og Næstformand, og Repræsentantskabets Møder skulde kunne overværes af Lavets Medlemmer som Tilhørere. Saa var der endnu et Forslag, der stilledes af et Flertal, som mærkeligt nok repræsenterede Bestyrelsen, det gik ud paa, at Ikke-Faglærte skulde kunne blive Medlemmer i Lavet, men ikke Embedsmænd eller Funktionærer, og det synes nærmest stillet for at dække over en uforsigtig, noget för sket Optagelse af en Skotöjsfabrikants to Sönner, der ikke vare faglærte. Den 25. Januar 1897 skulde Afgjörelsen træffes paa en extraordinær Generalforsamling, og det har nu sin Interesse at se, at den vedtog alle af det samlede Udvalg stillede Forslag, men absolut ikke vilde vide noget af de Ikke-Faglærte. Den, der vilde være Medlem i Lavet, skulde »godtgjöre at være oplært ved Haandskomageriet«, og sammenligner man dette med hvad der stilles som Lavets første Formaal »ved alle til dets Raadighed staaende Midler at virke i Medlemmernes Interesse, at fremme Fagets störst mulige Udvikling og i Særdeleshed at optage saadanne Reformer, der kan gavne og støtte Haandskomageriet«, maa man kunne sige, at Lavet vedblivende vilde Haandskomageriets Vel til Trods for de i anden Retning næsten revolutionære Forslag, som vare blevne vedtagne. Men den ved disse indførte »Revolution« blev ikke af stor reel Betydning. Oldermanden sagde sig ikke fra at være Regnskabsfører og Kasserer, og den, der blev Viceoldermand, var »Dansk Skomager-Tidendes« Redaktør, Skomagermester

Edvard Nielsen, der havde været Medbestyrer fra 1892, Johansen, der var bleven Medbestyrer i 1893, traadte tilbage i 1896 og efterfulgtes af Th. Gelardi, og da den gamle P. Hansen traadte fra samme Aar og fik Skomagermester Fr. Nielsen til Efterfølger, sad i 1897 Edvard Nielsen og og Fr. Nielsen samt Valdemar Lassen og Th. Gelardi som Medbestyrere, og de bleve Aar efter Aar atter og atter gjenvalgte. Edv. Ytting, der blev Formand for Repræsentanterne, sad kun Aaret ud paa denne Post, der derefter gik over til Næstformanden P. Hansen, den tidligere Medbestyrer.

De nye Love i 1897 skabte absolut intet Brud med Fortiden. Lavets Virksomhed gik væsentlig i samme Spor som tidligere. En af dets gamle Forbindelser var »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk«. Skomagerlavet var, som vi have hørt, det første kjøbenhavnske Lav, der sluttede sig til den, og det blev i den, skjöndt der nu og da hævede sig ganske kraftige Stemmer for, at det skulde udmelde sig. Skomagerlavet følte sig knyttet til den; det mente saaledes, at det havde givet et ikke uvæsentligt Stød til, at Fællesrepræsentationen kom til at arbejde for, at Indenrigsministeren i Maj 1890 nedsatte den saa kaldte Næringslovskommission paa ikke mindre end 25 Medlemmer, blandt hvilke vi træffe Lavets Oldermand, Skomagermester A. Hansen, og Skylden for, at der ikke kom Noget ud af Kommissionens Arbejde, laa helt andre Steder. Lavet stod derfor vedblivende ved Fællesrepræsentationens Side f. Ex. i Kampen mod Stormagasinerne, og det er da kun naturligt, at Lavet ogsaa var en virksom Deltager ved Fællesrepræsentationens 25 Aars Jubilæum i 1904; det ydede som sin Part 300 Kr. til dets Jubilæumsfond og deltog paa anselig Maade i det store Jubilæumsvogntog gjennem Kjøbenhavn den 1. Avgust.

Fællesrepræsentationen var imidlertid ikke den eneste store Organisation, Lavet kom i Forbindelse med. Arbejder-

forholdenes Udvikling skabte først en »Arbejdsgiverforening af 1896«, men den blev i November 1898 til »Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening«, og med den fik Lavet i alt Fald nogen Forbindelse. Skomagerne vedblev naturligvis at blive berörte af Arbejderforholdene. Omtrent samtidig med den ovenfor nævnte Strike i 1890 hos Skomagermester Heegaard paa Kongens Nytorv fandt der Arbejdsnedlæggelser Sted hos f. Ex. Hof-Skomager Holm og Skomagermester Chr. E. Berntsen, af hvilke den Sidste ved Höjesterets Dom af 16. Oktober 1891 blev tilkjendt en Erstatning hos »Skomagersvendenes Forbund« paa 600 Kr. Og i 1894 blev det til en almindelig Arbejdsnedlæggelse. I Januar fremkom Svendene med Begjæring om en ny Priskurant med tre Lönsatser, idet Mesterne skulde ordnes i tre Klasser, tillige ønskedes frit Værksted med Lys og Varme samt Sysager og en garanteret Ugelön paa 16 Kr. En Generalforsamling i Lavet mente imidlertid ikke at kunne gaa ind herpaa, og Sagen kom nu, da Svendene frafaldt Klassificeringen, til et Fællesudvalg. Men dettes Resultat forkastedes af Svendene, der vedtog ikke at ville modtage nyt Arbejde fra Mesterne, saaledes at de herved stiltiende begyndte Strike. For at undgaa Erklæringen af en saadan gik Lavets Bestyrelse ind paa at forhöje en omstridt Lönsats, men nu optog Svendene paany Fordringen om Mesternes Klassificering og erklærede Strike herpaa den 18. April. Arbejdet optoges dog igjen den 26. s. M., efter at den tidligere nævnte Voldgiftsret var bleven enig om et Forslag, der gik ud paa, at der for de Arbejder, som Priskuranten omfattede, sattes fire forskjellige Lönskalaer, og at enhver Mester skulde betale efter den Skala, der stod nærmest over den Lön, han hidtil havde givet. Svendene fik herved en gjennemsnitlig Lönforhöjelse paa imellem 15 og 20 pCt. Formand for Skomagersvendenes Forbund paa denne Tid var H. Honoré.

Der var imidlertid ikke almindelig Tilfredshed mellem Mesterne med den saaledes vedtagne Priskurant, og i Oktober s. A. fremkom der fra Foreningen »Gjensidigt Værn« (s. ovfr. S. 158) et Forslag til Lavet om at opsige den til 1. April 1895, og herpaa gik en Generalforsamling ind. Opsigelsen blev fremsendt inden Aarets Udgang sammen med et af »Gjensidigt Værn« udarbejdet Udkast til en ny Priskurant. Dette Udkast blev behandlet og noget ændret i et Fællesudvalg, hvorpaa det blev vedtaget af begge Parter, idet Mesterne paa en Generalforsamling i Lavet den 1. April gik ind paa, at en af Svendene tilföjet »Randbemærkning« blev staaende; den lød saaledes: »Udvalget tilraader som heldigst for Faget at oprette fri Værksteder med Lys og Varme og anbefaler at forsøge samme gjennemført.«

De her førte Forhandlinger krævede megen Tid og Arbejde, og saa har man muligvis ved Afgjörelsen paa Lavets Generalforsamlinger følt det som en mindre heldig Omstændighed, at der paa dem som stemmeberettigede kunde møde ikke blot virkelig arbejdende Haandskomagere men ogsaa Mestere, der snarere maatte kaldes enten Fabrikanter eller Skotöjsforhandlere, og da der saa i Begyndelsen af 1898 kom en Skrivelse fra et af Fællesrepræsentationen nedsat Udvalg med Udkast til Love for en Arbejdsgiver- og Mesterforening for hele Landet, blev Sagen drøftet paa et Diskussionsmøde, og en Generalforsamling vedtog derefter i Juni s. A. foreløbige Vedtægter for en »Skomagerlavets Afdeling for Arbejdsgivere«. Lavets Oldermand skulde være Afdelingens Formand, men kun Lavsmedlemmer, der væsentlig ernærede sig af Haandskomageri, kunde optages i den. Det blev denne »Afdeling«, der nu skulde føre de eventuelle Forhandlinger med Svendene, og de kom allerede i 1899. Skomagersvendenes Forbund ønskede Lönforhöjelse og desuden, væsentlig som tidligere, gratis Værksted, gratis Sysager og en 10 Timers Arbejdsdag. Da »Af-

delingen« som Betingelse for en Lönforhöjelse imidlertid forlangte, at de andre Fordringer skulde frafaldes, stansedes Arbejdet den 1. April af c. 1000 Skomagersvende, og Arbejdet blev først optaget efter 14 Ugers Forløb med en 25 pCt.s Lönforhöjelse, medens de andre Krav foreløbigt frafaldtes. Den nye Priskurant for haandsyet Arbejde blev den 8. Juli 1899 underskreven af Formanden for Afdelingen Oldermand A. Hansen og af Formanden for Skomagersvendenes Forbund C. F. Madsen.

Under denne lange og svære Konflikt havde de kjøbenhavnske Mestere faaet Hjælp af Centralforeningerne. Den jyske og sjællandske Forening havde forbudt deres Medlemmer at antage nogen kjøbenhavnsk Svend, saa længe Striken varede, og de havde fremskyndet dens Afslutning ved en Lock-out-Trusel. De viste herved, hvor gavnligt det var, at der var Sammenhold mellem alle Landets Skomagermestere, og dette fik sit Udtryk i, at de tre Organisationer samme Sommer vedtog Love for en Sammenslutning under Navn af »Fællesforeningen af danske Skomagermestere«. Hvad der herved naaedes, havde været tilstræbt længe, lige fra 1892. Næsten utallige Forslag til Love for en saadan Sammenslutning havde været forhandlede i en Række af Møder og paa Generalforsamling efter Generalforsamling, men man havde ikke kunnet naa at blive enige, för de ydre Forhold ligesom tvang dertil, og det har sin Interesse her at fremhæve, at den nye Forenings Bestyrelse valgte Kjøbenhavns Skomagerlavs Oldermand Anton Hansen til Foreningens Formand. I Februar 1900 meldte saavel Lavets Arbejdsgiverafdeling som den jyske Centralforening sig ind i den almindelige Arbejdsgiverforening, Østifternes Centralforening var der alt; men i 1906 traadte Lavets Afdeling dog igjen ud af den.

Ogsaa i en anden Retning satte den lange Strike et Spor. Den 1. Maj 1899 vedtoges det at danne et Aktie-

selskab under Navn af »Skomagerlavets Reparationsværksted«, og der tegnedes strax Aktier (à 50 Kr.) til et Beløb af ca. 13000 Kr., Lavet som saadant tog fire. Det blev dog under Navnet »Skomagerlavets Fællesværksted«, at Foretagendet traadte i Virksomhed med alle de nyanskaffede Maskiner, som den administrerende Direktør, Skomagermester Edv. Nielsen kunde forevise sidst i Juli. Der var bestilt baade en Durchneje- og en Afnejemaskine, en Pløkkemaskine, en Stiftemaskine, en Hælefræser, en Snitfræser, en Saaleafslibningsmaskine, en Udpudsningsmaskine m. m., og den drivende Kraft var en Gasmotor; men saaledes som Foretagendet var anlagt, det maatte kun udføre Reparationer for »Skomagermestere i Kjøbenhavn og Omegn«, kunde det ikke bære sig, allerede to Aar efter blev det hævet.

Saa var der nogen större Glæde ved en Sag, der begyndte med, at der paa et Diskussionsmøde i Lavet fremkom Forslag om at oprette en saa kaldet Skomagerbørs. Den 15. Maj 1893 fandt »Kjøbenhavns Skomagerbørs' første Vareudstilling« Sted. Fandt man end imidlertid snart, at Sagen ikke kunde gjennemføres i den hele paatænkte Udstrækning, blev der dog, navnlig ved et af P. Hansen præsteret stort Arbejde, afholdt en Del saa kaldte Lædermesser, som gjorde god Nytte. Et andet Foretagende, som ogsaa maa nævnes, og som efter en lidt trang Begyndelse er gaaet godt fremad, er det til Lavet knyttede Blad »Dansk Skomager-Tidende«. Det begyndte som tidligere nævnt den 1. Januar 1892 under Redaktion af Skomagermester Carl Hansen, men da han i Debember s. A. afgik ved Døden fik det Skomagermester Edv. Nielsen til Redaktør, og her var dette Blad kommet i de rette Hænder. Det begyndte med kun at være knyttet til Lavet; der stod paa det »leveres gratis til alle Lavsinteressenter«, men nu staar der paa det: »Medlemsblad for Kjøbenhavns Skomagerlav og

dettes Arbejdsgiverafdeling« samt »for Centralforeningen for jyske Skomagermestere og for Centralforeningen af Skomagermestere i Østifterne«. Edvard Nielsen, der i 1895 hævede sin Forretning, fik efterhaanden meget med Lavet og andre Foreninger at gjöre; i 1897 blev han, som ovenfor nævnt, Lavets Viceoldermand.

Som Viceoldermand var han kommen til at beklæde en repræsentativ Plads. Det var derfor ogsaa ham, der ved Siden af Oldermanden mødte ved en Skomagerkongres og en Skomagerudstilling 1895 i Køln, hvortil Lavet var blevet indbudt, og hvor bl. A. Fagskolens Præstationer bleve paaskjönnede. De to Nævnte bleve ogsaa hædrede sammen ved en Lavsfest i Februar 1899, da de begge havde været Medlemmer af Lavet i 25 Aar. I det Hele maa det siges, at havde Lavet i en Aarrække af Anton Hansens Oldermandstid kjendt megen Kamp og Strid, var der efterhaanden falden Ro over det. De sidste Aar, han ledede det, vare helt igjennem fredelige. Den 16. Marts 1903 blev han efter Aarets ordinære Generalforsamling ved en stor Fest hyldet som 20aarig veltjent Oldermand, og da han den 13. September 1906 pludselig afgik ved Døden, blev der sendt den næsten 70aarige Hædersmand mangen paaskjönnende og taknemlig Tanke, saaledes som det ogsaa viste sig ved hans Begravelse den 21. September fra Garnisonskirke. Han havde ikke alene staaet som Oldermand for Kjøbenhavns Skomagerlav, men været Formand for Fællesforeningen af danske Skomagermestere og for de danske Skomageres Fagskole, og indenfor Lavet endnu Formand for dets Ligkasse, Formand for dets Stiftelse, Formand for dets Fagmærke-Forening og Formand for dets Arbejdsgiver-Afdeling, ikke at tale om at han var Medlem af Bestyrelserne for Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn, for Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk og for Haandværkerstiftelsen. Fra 1891 til 1897 havde

han desuden været Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, og i 1892 var han bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Den 23. April 1907 afsløredes et Mindesmærke, som Lavet havde sat paa hans Grav, og hans Minde vil desuden blive bevaret i et af ham og hans Hustru oprettet Legat, »Oldermand Anton Hansen og Hustru Hertha f. Jensen's Legat« paa 1500 Kr., hvis Renter væsentlig skulle tilfalde værdige, trængende Skomagere, der nyde Fribolig i Lavets Stiftelse.

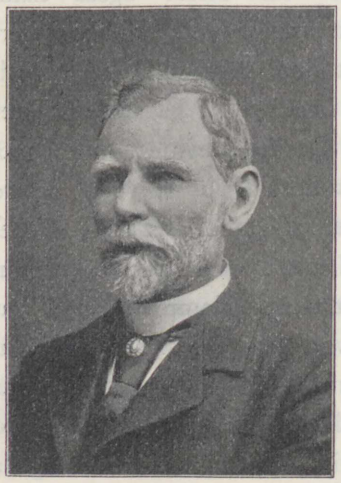

Frederik Nielsen.

Hvem skulde nu være Lavets Oldermand? Der udpegedes strax fem, Valdemar Lassen, Edv. Nielsen og P. Jensen, der alle erklærede ikke at ville modtage Valg, og saa de To, mellem hvilke Valget kom til at staa. Lokalforeningerne opstillede en yngre Mand, Formanden for Foreningen paa Østerbro Skomagermester J. S. Falck, medens den vel mere konservative Del af Lavet saa hen til Skomagermester Frederik Nielsen, der i 10 Aar havde siddet i Lavets Bestyrelse. Ved Valget den 5. November 1906 faldt de fleste Stemmer (116) paa den Sidstnævnte; han blev da Lavets Oldermand, og i Bestyrelsen skete kun den Forandring, at Skomagermester N. Nielsen fik den ved hans Navnes Valg til Oldermand ledig blevne Plads. De fire Medbestyrere have herefter stadig været: Edv. Nielsen (valgt 1892), Valdemar Lassen (valgt 1893), Peder Jensen (valgt 1901) og N. Nielsen (valgt 1906), og sammen med Oldermanden have de fortsat i de gamle Spor, saaledes at der siden dennes Tiltræden

Edvard Nielsen.

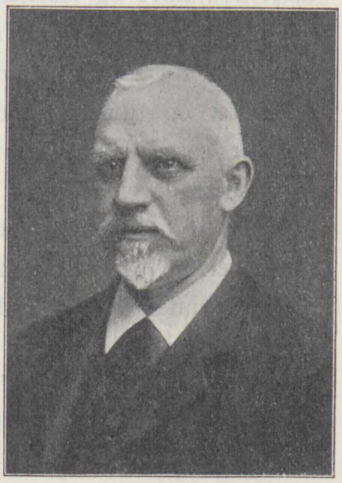

Valdemar Lassen.

Peder Jensen.

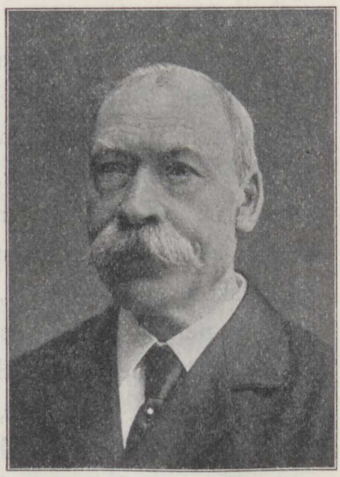

N. Nielsen.

væsentlig kun er at berette om to Begivenheder. Lavet har faaet nye Love og Haandskomagerne en ny Priskurant.

De nye Love, der vedtoges den 30. December 1907, ere i og for sig ikke nogen stor Begivenhed. Der blev forandret og tilföjet Noget i de gamle. Naar de nævnes her, er det da ogsaa kun for at fremhæve, at man i dem blev staaende ved stadig at fordre, at den, der vil være Medlem af Lavet, skal »godtgjöre at være oplært i Haandskomageriet«, og ved stadig at holde paa en ved Lavet aflagt Svendeprøve. Trods en i den første Paragraf foretagen Forandring maa det derfor siges, at Lavet vedblivende fører Skomageriet i sit Vaaben, hvad der er i god Overensstemmelse med hvad der skete, da Priskuranten af 1899 den 31. December 1906 blev opsagt af Skotöjsarbejdernes Forening til den 1. April 1907. Aaret för var der blandt Svendene stiftet en »Haandskomagernes Fagforening«, og sammen med den enedes nu Lavets Arbejdsgiver-Afdeling allerede den 28. Februar 1907 om en ny Priskurant, hvis Varighed sattes til den 31. Marts 1910. Men at noget Saadant kunde ske, var ganske imod Skotöjsarbejder-Foreningens Ønske og vakte derfor dens störste Harme. Det kom i den Anledning til en heftig Polemik mellem de to Foreningers Ledere, Laurids Jörgensen for Skotöjsarbejderne og August Larsson for Haandskomagerne, der endog udsendte to Numre af et eget Blad »Fagblad for Haandskomagere« (1907), Skotöjsarbejder-Foreningen erklærede nemlig Strike hos Haandskomagermesterne fra den 1. April, den betragtede Haandskomagersvendene, der selvfølgelig vedblev at arbejde, som Skruebrækkere. Den kaldte dem haanende for de »gule« Svende, vel fordi de væsentlig beskjæftigedes med gult Fodtöj, men den opnaaede intet positivt Resultat. Haandskomageriet havde sine egne Interesser, baade for Svendene og Mesterne, og de bleve her sejrrigt sat igjennem.

Kjøbenhavns Haandskomageri, der led et stort Knæk ved den lange Arbejdsstansning i 1899, viste sig her i höj Grad levedygtigt. Og givet er det, at der fra Fagskolens Side er truffet Foranstaltninger til om muligt at bringe dens stærkt dalende Elevantal op igjen, til at skaffe de 531 Elever, Skolen nu i 22 Aar har haft, nye Kolleger, samt at Fagskolens Ejere, Lavet og de to Centralforeninger i 1908 have rettet en Henvendelse til den nye Læreanstalt Teknologisk Institut om i Kursus for Skomagere at give disse Kjendskab til Benyttelsen af Nutidens bedste Hjælpemaskiner i Faget. Man ønsker aabenbart, at Haandskomageriet paa rationel Vis skal lære at benytte alle de tekniske Fremskridt, som kunne være det til Gavn, saaledes at det, om end i forandret Skikkelse, kan blive i Stand til at vinde frem paany. Opgaven, der her søges løst, er dog langtfra let. Skotöjsfabrikernes Udvikling har været forunderligt rivende.

Indførselen af udenlandsk Fodtöj er stadig stigende. Landet behøver imidlertid fire Gange saa meget Fodtöj, som der indføres, og det er det heri liggende Hjemmemarked, som de opstaaede Skotöjsfabriker væsentlig have erhvervet sig. Efter Industritællingerne i 1897 og 1906 er deres Antal steget fra 27 til 118, og fra disse Tællinger kan der, særlig for Kjøbenhavns Vedkommende endnu hidsættes følgende Tal:

	1897	1906	1897	1906
	Virksomheder		Arbejderantal	
Skotöjsfabriker.....	21	73	1032	2222
Skomagerforretninger.....	1032	1132	1549	1038

Medens altsaa Fabrikerne ere gaaede stærkt frem i Antal og have samlet en voxende Arbejderskare omkring sig, ere de almindelige Skomagerforretninger kun gaaede et lille Skridt frem i Antal, samtidig med at de have tilsat en

Tredjedel af deres Arbejdere, og hvorledes dette Tab fordeler sig, kan ses af følgende Tal. Her var

Forretninger	1897	1906
med 0 Arbejdere	576	730
med 1—5 Arbejdere.....	386	369
med 6—20 Arbejdere....	63	28
med over 20 Arbejdere ..	7	5
	1032	1132

Det er altsaa kun Enkeltmands-Forretningerne, der tage til, medens de store og middelstore Forretninger tage af. Den danske Middelstand trues altsaa her af en Fare, overfor hvilken det er naturligt, at der fra Lavets Side udfoldes Bestræbelser, der skulle søge at muliggjöre Opretholdelsen af smaa selvstændige Skomagerforretninger, selv om de ikke blive ublandede Haandskomagerier. De skulle efter Maaltagning sy Fodtöj til den enkelte Fod, og de maa udføre Reparationer, men navnlig i sidste Henseende maa da de bedst mulige Maskiner tages i tilbørlig Betragtning. Der maa derfor ved den unge Skomagers Uddannelse lægges Vægt paa Maaltagning og Tilskjæring i Overensstemmelse med den menneskelige Fods Bygning* og saa desuden paa Kjendskab til alle de Maskiner, Nutidens Teknik kan tilbyde Faget.

---

* Det kan muligvis interessere at se følgende Fortegnelse over danske Skrifter herom: K. K. S. Lunddahl, Oberstlöjtnant: Om den rigtige Form af Skotöj, Kbhvn., 1866; — J. H. Bremer: Den nuværende Fodbeklædnings skadelige Følger for Sundheden, Kbhvn., 1885; — Th. Pedersen: Om Tilskjæring af Fodtöj efter det Knöfelske System, Kbhvn., 1890; — L. S. Vogelius, Dr. med., Korpslæge: Om Fodtöjets rette Form med særligt Hensyn til det militære Fodtöj, Nyborg, 1890; — Actoni Frandsen: Vort Haandskomageri samt Vejledning i Tilskjæring efter Grundrids-Systemet, Kbhvn., 1897. — Som det heraf vil ses, har Sagen mange Gange været bragt frem, og her maa da saa ogsaa Redaktør Jens Kristensens geometriske Maaltagningssystem og afstøbte Læster bringes i fortjent Erindring.

Den gode gamle Tid, da Kjøbenhavn vrimlede af glade Skomagerdrenge, der med grönne Forklæder paa løb flöjtende gjennem Gaderne paa Trætøfler eller Slæber og førte an i en Række muntre Paafund, er for altid forbi.

Skomagerhaandværket er sikkert det Haandværk, der i den sidste Menneskealder er blevet ramt af de stærkeste Angreb fra Maskinernes Side; det kan ses paa saa mange Maader. I Kjøbenhavn er der saaledes ikke alene for længst skabt en »Forening af kjøbenhavnske Skotöjsfabrikanter« (1890), men der er i 1908 endnu opstaaet saavel en »Forening for Indehavere af mekaniske Fodtöjs-Reparations-Værksteder« som en »Forening af Skotöjshandlere i Kjøbenhavn og Omegn«. Man kan derfor ikke godt undlade at se med virkelig Beundring paa det gamle kjøbenhavnske Skomagerlav, der under alle de store, baade indre og ydre Vanskeligheder, Tiden har beredt det, paa endog flere Punkter har kunnet holde sig saa nogenlunde uforandret. Det har efter Næringslovens Vedtagelse aldrig været noget særlig talrigt Lav; i Begyndelsen af Firserne i forrige Aarhundrede var det endda nede paa kun at have 360 Medlemmer, men i 1897 var det voxet til 491, det höjeste Antal, det i dette Tidsrum har haft, og ved sin Generalforsamling i Aar var Medlemsantallet endnu 439. Hvad der endog er afgjort Fremgang i, er Væxten af de Legater, der samle sig om Lavets Stiftelse, de udgjöre nu c. 40,000 Kr. Og nævnes skal det ogsaa, at den af »Skomagermesterforeningen« i sin Tid paabegyndte Middagsbespisning, til hvilken der opnaaedes Bidrag fra Kong Frederik VII og Grevinde Danner, senere stadig er bleven fortsat og det med Støtte af saavel Kong Kristian IX som Kong Frederik VIII; efter Kong Kristian IX's Død har Lavet endog fra hans Bo modtaget et Legat paa 900 Kr., »Hans Majestæt Kong Kristian IX's Mindelegat til Skomagerlavets Vinterbespisning for gamle, værdige og trængende Skomagere og deres Familier«.

Den gamle zünftige Følelse er endnu levende og kan til sine Tider blusse op baade hos Mestere og Svende. 1888 foreslog den tidligere nævnte Skomagersvend Niels Nielsen, der var Skomagersvendeforeningens første Formand, at Foreningens Sølvpokal skulde gjöres i Stand og sættes frem ved Kvartalsmøderne, hvad der ogsaa blev vedtaget, og ved Lavets saakaldte Stiftelsesfest, den Fest, Lavet hvert Aar i Januar holder til Minde om, at det i Januar 1862 rekonstruerede sig som et frit Lav, er det Skik, at Oldermanden drikker Selskabet til af dets Sølvpokal, som derpaa gaar fra Mand til Mand Bordet rundt. Da det i November 1908 kom frem, at den 4. Oktober 1909 var en Mærkedag for Lavet — det var Skomagermester Edv. Nielsen, der gjorde opmærksom derpaa — var man da ogsaa strax rede til at udmærke Dagen. Det vil ske paa forskjellig Maade, og bl. A. vil der den Dag blive afsløret en ny Fane, som Lavet vil modtage af en Damekomite.

Trods alle Rivninger have Lavets Medlemmer altid følt sig som Kammerater, Kammeratskabsfølelsen har hjulpet frem og baaret oppe, og saaledes vil det forhaabentlig vedblive. Tiden, der kommer, vil sikkert i höj Grad behøve det, saa vist som den synes at kræve flere end een vigtig Sag løst under ikke lette Forhold. Gid det maa kunne ske til den kjøbenhavnske Skomagerstands Gavn ved Kjøbenhavns Skomagerlav.

Nogle Bilag.

I. Lavets Oldermænd.

1525: Niels Jacobsen.
1542: Niels Mogensen.
1584: Hans Mortensen.
1608: Povl Banniche.
1610: Jörgen Prytz.
1648: Jens Andersen Næsted.
1650: Jens Olufsen.
1651: Joakim Dorn.
1651: Ditmer Lorentzen.
1658: Jokum Wieland.
1661: Simon Cronborg.
1683: Hans Villemsen.
1686: Laurits Eriksen.
1711: Peter Carstensen Tønder.
1714: Peter Christensen Gied.
1722: Hans Gregersen.
1722-1724: Hans Albrechtsen Franck.
1724-1726: Severin Giøtting.
1726-1729: Johan Hinrik Frobrig.
1729-1731: Niels Andersen Strömvold.
1731-1734: Morten Berth.
1734-1737: Christoph Horn.
1737-1741: Christian Krebs.
1741-1743: Andreas Nikolay.
1744-1746: Johan Christopher Winbach.
1746-1748: Johan Woltyn.
1748-1750: Christian Krebs.
1750-1752: Jakob Thordsen.
1752-1754: Daniel Clausen.
1754-1756: Johan David Seidentop.
1756-1759: Friderich Heymann.
1759-1763: Hans Brønildsen Scheller.
1763-1765: Simon Nicolay Buck.
1765-1770: Johan Peter Nickelmann.
1770-1775: Albinus Lehmann.
1775-1777: Frederik Vilhelm Beeken.

1777-1785: Mathias Andresen Boy.
1785-1790: Jeppe Stenkier.
1790-1797: Abraham Greiter.
1797-1799: Mogens Rasmussen From.
1799-1804: Niels Jacobsen Liisberg.
1804-1815: Jens Pohnsen.
1815-1817: Johan Hoff.
1817-1820: Jakob Nyman.
1820-1822: Peder Diderichsen.
1822-1831: Ole Holthe.
1831-1838: Andreas Loheber.
1838-1839: A. O. Dorff.
1839-1840: P. Rudolph Schmidt.
1840-1851: Carl Meyer.
1851-1860: P. C. Rasmussen.
1860-1863: Hendrik Larsen Bech.
1863-1875: Peter Frederik Dahlberg.
1875-1883: Sören Nielsen Knapp.
1883-1906: Anton Hansen.
Fra 1906: Frederik Nielsen.

II. Endnu levende Mestere med Mesterstykke.

J. C. F. Hansen, 4. Juni 1846.
C. P. V. Ahlberg, 16. Febr. 1850.
G. M. Tholle, 11. Maj 1854.
F. H. Meisler, 22. Novbr. 1855.
Jörgen Hansen, 17. April 1856.
F. C. Jörgensen, 29. Januar 1857.
L. C. Lyngberg, 26. Marts 1857.
C. F. Zwicki, 28. Maj 1857.
C. H. Bagge, 18. Juni 1857.
C. C. Kjølstad, 18. Marts 1858.
N. P. Jensen, 24. Juni 1858.
J. P. M. Jensen, 16. April 1861.
M. Hartimer, 3. April 1862.

III. Lavets Bestyrelse.

Oldermand:
Frederik Nielsen.

Viceoldermand:
Edvard Nielsen.

Bestyrere:
Valdemar Lassen. Peder Jensen. N. Nielsen.

Repræsentanter:
Formand: Poul Sørensen.

L. Jensen.
E. Jensen.
Jacob Petersen.
A. C. Olesen.
H. T. Holgersen.
O. Chr. Andersen.
C. A. Bræstrup.
J. Lauersen.

Th. Gelardi.
Printz.
E. Hartvig.
Johannes Petersen.
A. Fagerström.
H. I. Johansen.
H. C. Andersen.
V. Malmquist.
C. S. Bigum.
H. Hjorth.
I. P. Larsen.
S. V. Østergaard.
A. Andersen.
Janus Nielsen.
E. L. Christiansen.
I. P. Skovsgaard.

IV. Bestyrelsen for Lavets Afdeling for Arbejdsgivere.

Formand:

Frederik Nielsen.

Næstformand:

Peder Jensen.

P. Holgersen.
Poul Sörensen.
N. Nielsen.
P. A. Marker.
Valdemar Lassen.

V. Direktionen for Lavets Stiftelse.

Direktører:

L. Jensen.
A. Fagerström.
Jacob Petersen.
E. Hartvig.
H. C. Andersen.
N. Nielsen.

Formand:

Frederik Nielsen.

VI. Bestyrelsen for Lavets Ligkasse.

Formand og Kasserer:

Frederik Nielsen.

Bestyrere:

E. Hartvig.
N. Nielsen.
Valdemar Lassen.
H. I. Johansen.

Repræsentanter:

E. L. Møller. C. F. Jörgensen.
Edv. Nielsen. Lyngberg.
H. P. Carlsen. Th. Bonnesen.
Jens Petersen. D. Zwicki.
S. V. Østergaard.

VII. Bestyrelsen for Uddeling af varm Middagsspise til trængende Skomagere og deres Enker.

Frederik Nielsen. H. Hjorth.
Valdemar Lassen. Edv. Nielsen.

INDUSTRIFORENINGENS BIBLIOTEK